

Zinvolle ondersteuning in de pleegzorg

**Een kennissynthese over zingeving bij
pleegjongeren, pleegouders en ouders en de zorg
voor zingeving door pleegzorgprofessionals.**

Naomi van Dam, Tjeerd van der Meer, Esmée Stiksma

*Jeugdhulp Friesland
juni 2024*

Dit project wordt mogelijk gemaakt door:

Kenniswerkplaats
ZINGEVING

JEUGDHULP
FRIESLAND

Voorwoord

Voor u ligt de kennissynthese *Zinvolle ondersteuning in de pleegzorg: Een kennissynthese over zingeving bij pleegjongeren, pleegouders en ouders en de zorg voor zingeving door pleegzorgprofessionals*.

Deze kennissynthese komt voort vanuit de landelijke Kenniswerkplaats Zingeving, die is opgericht in oktober 2022 vanuit het programma Zingeving en Geestelijke verzorging, gefinancierd door ZonMw. De Kenniswerkplaats Zingeving heeft als doel dat er kwalitatief goede geestelijke verzorging en zorg voor zingeving beschikbaar is voor alle mensen in de thuissituatie in 2023.

Als onderdeel van deze kenniswerkplaats, hebben wij in 2023-2024 een kennissynthese uitgevoerd om informatie over bestaande kennis en praktijken omtrent de zorg voor zingeving in de pleegzorg, als onderdeel van de jeugdzorg te bundelen. We hopen dat professionals werkzaam in de pleegzorg en/of de jeugdzorg door dit onderzoek heen nog meer mogen gaan zien wat het belang is van aandacht voor en begeleiding bij zingeving in de context van hun werk. We hopen hiermee een goede aanzet te doen voor bevorderen van bewuste bekwaamheid bij professionals, zodat zij de vrijheid en zekerheid ervaren om 'de diepte' in te gaan met hun cliënten. Dat is niet alleen mooi en belangrijk, maar ook gewoon heel leuk! Voor de pleegouders, pleegjongeren en ouders hopen we dat deze kennissynthese ertoe leidt dat er beter aan hun ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving voldaan wordt.

Het project is uitgevoerd door Tjeerd van der Meer, Naomi van Dam en Esmée Stikma. Dit was niet mogelijk geweest zonder, in de eerste plaats, de medewerking van respondenten die wij erg dankbaar zijn voor de openheid die zij getoond hebben over hun ervaringen. Ook zijn wij erg dankbaar voor de medewerking van contactpersonen van betrokken partners, in het bijzonder Anja Visser (RUG), en alle andere leden van onze klankbordgroep. Bovendien danken wij de overige onderzoekers en projectleiders van de andere brancheprojecten betrokken bij de Kenniswerkplaats, en in het bijzonder Gaby Jacobs, Veronique Vaarten, Jorika Baarda, Johanneke Klaasen en Renske Kruizinga voor hun medewerking en begeleiding.

Naomi van Dam, Tjeerd van de Meer, Esmée Stikma
Jeugdhulp Friesland
Leeuwarden, juni 2024

Samenvatting

Achtergrond

Met de groeiende aandacht voor zingeving in de eerstelijnszorg en het sociaal domein, is het van belang om meer zicht te hebben op de bestaande kennis en praktijken op dit vlak. Daarom zijn met subsidie van ZonMw voor zeven branches kennissyntheses opgesteld. Dit document is de kennissynthese van het brancheproject jeugdzorg. De kennissynthese bestaat uit drie onderdelen: een behoeftenonderzoek onder pleegzorgprofessionals en pleegouders, pleegjongeren en (biologische) ouders met kinderen in de pleegzorg; een kennissynthese; en de ontwikkeling van een nascholingsmodule voor professionals.

Zingeving definiëren we als een proces van je verhouden tot de wereld, dat voortdurend en vanzelfsprekend (impliciet) plaatsvindt. Die wereld beslaat de persoon zelf, anderen, culturele beelden, maatschappelijke structuren, objecten of dingen. Zingeving zien wij als een basisbehoefte van mensen, die in het dagelijks leven vaak gedefinieerd wordt door de vraag naar dat wat er ten diepste toe doet. In het antwoord op deze vraag zijn dan vaak meerdere van deze zingevingsbehoeften te lezen.

Methode

Het doel van het behoeftenonderzoek is om inzicht te krijgen in de zingevings- en ondersteuningsbehoeften bij pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en pleegzorgprofessionals. Er is een literatuuronderzoek uitgevoerd, kwalitatief onderzoek d.m.v. interviews met pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en pleegzorgprofessionals en ten slotte kwantitatief onderzoek door middel van vragenlijsten onder deze doelgroepen.

Resultaten

Met name op het gebied van existentiële zingeving zijn er duidelijke overeenkomsten in zingevingsbronnen en -behoeften tussen pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in de pleegzorg. Voor hen allen is verbondenheid een belangrijke zingevingsbron en -behoefte. Bij (pleeg-)ouders gaat het hierbij met name om een verbinding met hun (pleeg-)kinderen en bij de (pleeg-)kinderen om verbinding met hun (pleeg-)ouders. Daarnaast is voor alle groepen alledaagse zingeving in de vorm van werk/school, sport of hobby's belangrijk, maar met name bij jongeren is dit op de voorgrond aanwezig. Binnen de behoefte aan verbondenheid die speelt bij pleegjongeren, zijn vragen rondom identiteit, loyaliteit en een verlangen om ergens bij te horen aanwezig. Ten slotte zijn sociale contacten een belangrijke bron van zingeving voor zowel (pleeg-)ouders als pleegjongeren.

Factoren die de zingevingsbronnen en het vervullen van de zingevingsbehoeften in de weg staan, vertalen zich vaak in de ondersteuningsbehoefte. Bij (pleeg-)ouders is een sterke behoefte aan goed contact met pleegzorgprofessionals. Dit goede contact bestaat uit interesse en betrokkenheid vanuit de professionals en mogelijkheid voor (pleeg-)ouders om hun verhaal te kunnen doen. Als dit contact niet goed of afwezig is, dan is dit direct een belemmerende factor voor beide groepen als het gaat om hun grootse zingevingsbron: het (pleeg-)ouderschap. Daarnaast hebben beide groepen behoefte aan informatie en praktische ondersteuning, onder andere ten behoeve van de verbinding met hun (pleeg-)kinderen. Een sterke behoefte aan ondersteuning op het gebied van zingeving bij (pleeg-)ouders signaleren we ook in de situaties waarbij (pleeg-)kinderen (onverwacht) uit huis worden geplaatst. Pleegouders hebben op zo een moment behoefte aan ondersteuning bij rouwverwerking en het loslaten van het pleegkind. Bij ouders is er naast behoefte aan ondersteuning bij het rouwproces en de zingevingsvragen die dit oplevert ook behoefte aan begeleiding bij het accepteren en verwerken van de uithuisplaatsing van de kinderen en hulp bij het opnieuw vormgeven en voortzetten van de ouderrol.

Verder verschillen de ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving die (pleeg-)ouders en pleegjongeren hebben ten aanzien van pleegzorgprofessionals. Pleegjongeren verwachten in grotere mate

dan (pleeg-)ouders dat de pleezorgprofessional aandacht moet hebben voor zingeving in de begeleiding. Pleegjongeren vinden het ook belangrijk dat ze vanuit de professionals begeleiding krijgen bij zingevingsvragen, maar deze begeleiding ervaart lang niet elke jongeren. Hierbij is een basis van vertrouwen onmisbaar.

De professionals ervaren een diepgaand gevoel van zingeving in hun leven, met familie en werk als prominente bronnen van zingeving. Professionals herkennen wel zingeving bij pleegouders en pleegjongeren, hoewel ze dit niet altijd expliciet benoemen. Zingevingsthema's worden besproken tijdens screening en contactmomenten, maar veel professionals ervaren een gebrek aan kennis, vaardigheden en tools om cliënten adequaat te ondersteunen bij zingevingsthema's. Wat hen betreft zou meer kennis over zingeving bijdragen aan een groeiende bewustwording en een belangrijkere rol voor zingeving in de begeleiding van pleeggezinnen. Naast deze belemmeringen en de meer praktische zoals een gebrek aan tijd, zijn de meningen onder professionals verdeeld over de vraag of het überhaupt de taak van een pleezorgprofessional is om actief in te gaan op levensvragen van pleegjongeren en pleegouders. Deze verdeeldheid is niet verassend gezien de geringe aandacht voor zingeving in bestaande opleidingsdocumenten of methodieken. De recent ontwikkelde eindkwalificaties in het sociaal domein hebben een duidelijk uitgangspunt, waarin het kunnen bieden van de juiste aandacht aan begeleiding en ondersteuning van mensen met zingevingsvragen als basiscompetentie van professionals die werkzaam zijn in de zorg en het sociale domein wordt beschreven.

Het gat tussen de ondersteuningsbehoeften van de pleegouders, ouders en pleegjongeren en de daadwerkelijke begeleiding die zij krijgen bij zingevingsthema's en vragen van pleezorgprofessionals lijkt te kunnen worden gedicht door professionals meer handvatten te geven om met zingevingsthema's binnen de bestaande begeleiding om te gaan. Het is van belang dat aandacht voor en begeleiding bij zingeving een integraal onderdeel wordt van de ondersteuning die professionals al geven. Kennis, vaardigheden en tools kunnen hierbij ondersteunen, onder meer door deze te bekrachtigen.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting

1.	Inleiding Kennissynthese.....	7
1.1	Leeswijzer	7
1.2	De Kenniswerkplaats Zingeving.....	7
1.3	Zingeving	8
1.4	Zorg voor zingeving.....	10
1.5	Doel van de kennissynthese	10
2.	De aanpak van de kennissynthese.....	12
	De onderzoekspopulatie	12
	Het behoeftenonderzoek	12
	Fase 1 Literatuuronderzoek.....	13
	Fase 2 Kwalitatief onderzoek.....	14
	Fase 3 Kwantitatief onderzoek	15
3.	Zingeving, zingevingsbehoeften en ondersteuningsbehoeften van pleegjongeren, pleegouders en ouders.....	17
3.1	Pleegouders	19
3.2	Pleegjongeren.....	27
3.3	Ouders met kinderen in de pleegzorg.....	34
4.	(Aandacht voor) zingeving bij pleegzorgprofessionals	39
5.	Handelen/ interventies van professionals (incl. tools, methodieken) mbt A, B en C.....	49
6.	Samenwerking rondom zorg voor zingeving met geestelijk verzorgers en andere professionals	54
7.	Conclusies, discussie en aanbevelingen voor onderzoek, praktijk en beleid	55
	Bronnen.....	61
	Bijlage I: Zoekstrategie literatuuronderzoek	65
	Bijlage II: Topic guide interviews & onderwerpenlijst vragenlijsten.....	74
	Bijlage III: Goede praktijkvoorbeelden.....	77
	Bijlage IV Relevante sleutelorganisaties in dit veld	110

1. Inleiding Kennissynthese

Met de groeiende aandacht voor zingeving in de eerstelijnszorg en het sociaal domein, is het van belang om meer zicht te hebben op de bestaande kennis en praktijken op dit vlak. Daarom zijn met subsidie van ZonMw voor zeven branches kennissyntheses opgesteld. We hopen dat deze kennissyntheses een bijdrage vormen aan het verspreiden van kennis over zingeving en de ondersteuning daarbij voor de verschillende sectoren, en daarmee aan goede zorg voor zingeving voor de inwoners van Nederland.

1.1 Leeswijzer

In Hoofdstuk 1 wordt beschreven wat de context is waarin de kennissynthese tot stand is gekomen, wat we verstaan onder zingeving en de zorg voor zingeving en wat het doel is van de kennissynthese. In Hoofdstuk 2 wordt de aanpak van de kennissynthese voor het brancheproject Jeugdzorg, meer specifiek pleegzorg toegelicht. Hoofdstuk 3 start met een korte uitleg over de werking van pleegzorg in Nederland, waarna een casus wordt gepresenteerd waarin zingeving en zingevingsvragen in de pleegzorg aan bod zijn gekomen. De ervaringen met (het verliezen van) zingeving en eventuele bevorderende en belemmerende factoren hierbij worden vervolgens belicht vanuit de perspectieven van respectievelijk pleegouders, pleegjongeren en biologische ouders van kinderen in de pleegzorg (hierna: ouders met kinderen in de pleegzorg). In Hoofdstuk 4 wordt ingegaan op (aandacht voor) zingeving en ondersteuningsbehoeften van professionals. In Hoofdstuk 5 worden bestaande interventies van professionals inclusief scholing, tools, methodieken, handleidingen en hulpmiddelen besproken. Waarbij de focus ligt op wat hierin gezegd wordt over zingeving. Hoofdstuk 6 heeft betrekking op de samenwerking rondom zorg voor zingeving met geestelijk verzorgers en andere professionals. In Hoofdstuk 7 volgt een concluderende samenvatting van de bevindingen uit dit onderzoek. Ook wordt daar ingegaan op (methodologische) beperkingen van het huidige onderzoek en worden aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan. In deze kennissynthese lopen de kennis opgedaan uit literatuuronderzoek en de interviews in elkaar over.

1.2 De Kenniswerkplaats Zingeving

In oktober 2021 is met subsidie van ZonMw de Kenniswerkplaats Zingeving en Geestelijke Verzorging Thuis (ook wel aangeduid als KWP I) van start gegaan, met een focus op de professionalisering van de beroepsgroep geestelijke verzorging in de thuissituatie (GV Thuis). Vanaf 1 oktober 2022 is deze kenniswerkplaats uitgebreid met Zorg voor Zingeving Thuis (aangeduid als KWP II) gericht op de kennisontwikkeling en professionalisering rondom zingeving in andere beroepsgroepen in de eerstelijnszorg en sociaal domein, inclusief het vrijwilligerswerk. Dit duiden we aan als het taakgebied Zorg voor Zingeving Thuis (ZvZ Thuis). De samenvoeging van KWP I en KWP II duiden we kortweg aan met 'Kenniswerkplaats Zingeving'.

De missie van de Kenniswerkplaats Zingeving is:

In 2030 is er kwalitatief goede geestelijke verzorging en zorg voor zingeving beschikbaar voor alle mensen in de thuissituatie, ontwikkeld en versterkt in de samenwerking van praktijk, onderwijs en onderzoek; met actieve participatie van cliënten, hun naasten en vrijwilligers; gericht op de domein overstijgende samenwerking tussen eerstelijnszorg, sociaal domein en Centra voor Levensvragen.

Dit bereiken we onder meer door versterking van de aandacht voor en begeleiding bij zingevingsvragen in het eerstelijnswerk van professionals en vrijwilligers. KWP II bestaat onder andere uit leernetwerken waarin professionals, cliënten en onderzoekers samenwerken en leren rondom een bepaalde thematiek of doelgroep (bv. dementie, jongeren, migranten). Er zeven brancheprojecten gericht op specifieke zorg- en welzijnspraktijken gevormd, namelijk: huisartsenzorg, verpleging, fysio- en ergotherapie, sociaal werk, jeugdzorg, ggz en vrijwilligerswerk. Deze projecten bestaan uit drie onderdelen: een behoeftenonderzoek onder professionals en cliënten; een kennissynthese; en de ontwikkeling van een onderwijsmodule. Dit document is een product van zowel het behoeftenonderzoek als de kennissynthese van het brancheproject Jeugdzorg.

1.3 Zingeving

We zien zingeving als een basisbehoefte van mensen, als een gerichtheid op goed samenleven en als een motor voor domein- en discipline overstijgende samenwerking. De gerichtheid op goed samenleven drukt uit dat mensen met elkaar en met hun omgeving (de wereld) in verhouding staan. Zingeving thematiseert die verbondenheid.

Zingeving als basisbehoefte

Zingeving definiëren we als een proces van je verhouden tot de wereld, dat voortdurend en vanzelfsprekend (impliciet) plaatsvindt. Die wereld beslaat de persoon zelf, anderen, culturele beelden, maatschappelijke structuren, objecten of dingen. Dat proces van zich verhouden tot, wordt ingegeven door verschillende basisbehoeften. De acht meest genoemde behoeften in de literatuur zijn: een doel hebben, competentie of een zekere controle ervaren, eigenwaarde, verbondenheid, begrijpelijkheid, goed doen, transcendentie en de ervaring van verwondering of geraakt worden (Derkx, 2015). In het dagelijkse leven vertalen we zingeving vaak als de vraag naar dat wat er ten diepste toe doet. In het antwoord op deze vraag zijn dan vaak meerdere van deze zingevingsbehoeften te lezen.

In specifieke fasen van het leven of bij bepaalde gebeurtenissen, wordt deze vanzelfsprekendheid van de verhouding tot de wereld onderbroken en komen zingevingsvragen op scherp te staan. Dit gebeurt bijvoorbeeld in omstandigheden van fysiek lijden of (maatschappelijke) kwetsbaarheid, als ook bij breukervaringen in het leven (zoals ziekte, scheiding, werkloosheid, confrontatie met geweld). Dan blijkt hoezeer het ervaren van zin een basisbehoefte van mensen is, die pas opgemerkt wordt als zin wegvalt (Jacobs, 2020).

Lagen van zingeving

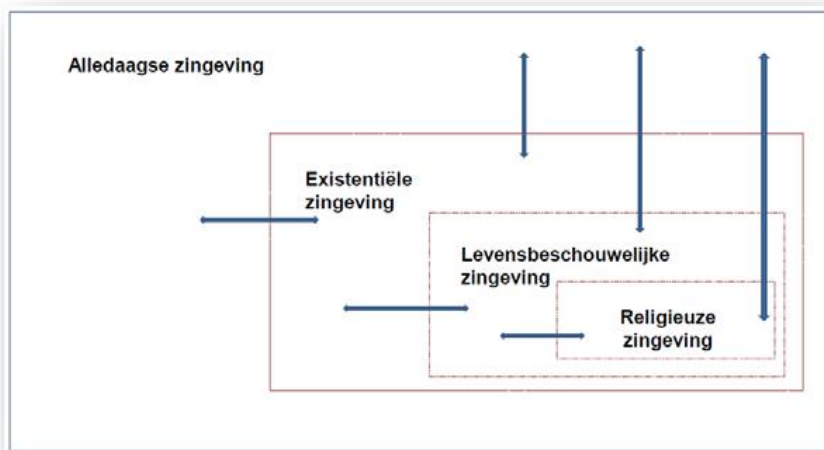
Bovenstaande definitie geeft de breedte van het begrip al goed aan. Om het begrip beter te duiden wordt binnen dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen een aantal lagen van zingeving, gebaseerd op de drie lagen van Mulder (2014). De eerste laag is alledaagse zingeving. Die komt, zoals het woord al zegt, elke dag, de hele dag, voor. Mulder geeft aan dat het vaak om een onbewuste manier van zin ervaren gaat, het is meer passief dan actief (Mulder, 2014, pp. 169). In de alledaagse vanzelfsprekende dingen van het leven zoals naar school gaan, werken, sporten, koken, kan iemand zin ervaren.

Op het moment dat deze vanzelfsprekendheid wordt doorbroken komen, zoals eerder ook benoemd, zingevingsvragen op scherp te staan. Dan komt men bij de volgende laag terecht, die van existentiële zingeving (Mulder, 2014, pp. 169). Waarom zou ik m'n bed uitkomen? Waar doe ik het allemaal voor? Waarom? Wat heeft het voor zin? De laag van de levensvragen. Deze vragen worden niet gesteld om te vinden wat makkelijk is of wat werkt, maar om te ontdekken wat echt de moeite waard is om voor te leven.

Om deze vragen te beantwoorden is er een kader nodig, de derde laag van zingeving, die van de levensbeschouwelijke zingeving (Mulder, 2014). De antwoorden op levensvragen vormen een visie, een perspectief een beschouwing op het leven. Overtuigingen en idealen worden aan ervaringen getoetst en de vragen, botsingen en verschillen daartussen, maken onderdeel uit van deze laag. Met die levensbeschouwelijke laag kan ook een geloofsovertuiging aangeboord worden.

Zo komen we op laag van de religieuze zingeving. Op deze laag worden niet alleen de eigen overtuigingen en idealen met de ervaring van het leven geconfronteerd, maar ook een specifiek perspectief dat niet uit de ervaring of de eigen overtuiging komt, maar uit de opvoeding en de maatschappij op ons afkomt. Dat kunnen religieuze overtuigingen en idealen zijn, maar net zo goed humanistische of atheïstische idealen en overtuigingen. De individuele overtuigingen, idealen en ervaringen komen in aanraking met die van het collectief (Mulder, 2014). Zie Figuur 1 voor een grafische weergave van de gelaagdheid van zingeving.

Figuur 1: Gelaagdheid van zingeving

Zingeving als een gerichtheid op goed samenleven

Zingeving betreft niet alleen de persoonlijke vraag naar de zin van 'mijn' leven, maar ook de persoonsoverstijgende vraag naar de zin van 'het leven'. Het richt daarmee de aandacht op de essentie van ons menselijk bestaan: waartoe zijn we op aarde? Wat is onze bijdrage aan een goed (samen)leven? Hoe kunnen we met elkaar moeilijke situaties verduren en open blijven staan voor de menselijke kracht en vermogens die in uiteenlopende omstandigheden en contexten verschillende vormen aannemen? Voor de grote 'trage vragen' die onze aandacht vragen, zoals de klimaatverandering, grootschalige conflicten, eenzaamheid, armoede en schaarste in de zorg (WRR, 2021), zijn geen pasklare antwoorden. Zingeving is een verbindend en helend element, dat zowel individueel als collectief beleefd en vormgegeven wordt en dat de drijvende kracht vormt van een humane samenleving. Het is aanwezig in uiteenlopende initiatieven en activiteiten, zoals vrijwilligerswerk, lotgenotencontact, informele zorg en aandachtige burens, ook wel aangeduid als de sociale basis. Het gevoel ertoe te doen, mee kunnen en mogen doen, de ontmoeting in de sociale ruimte, staat voor een belangrijke maatschappelijke zingevingskracht (Prilleltensky & Prilleltensky, 2021; Baumeister & Leary, 1995). Door zingeving te versterken in onze samenleving, wordt ook deze preventieve kracht vanuit de sociale basis verstevigd (RVS, 2023; Movisie, 2022).

Zingeving als versterking in domein overstijgend samenwerken: positieve gezondheid

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving geeft in een recent advies (2023) aan dat de waarden en functies van de eerstelijnszorg – de basis – sterk onder druk zijn komen te staan. Tot die waarden behoren het integrale werken, de vertrouwensband tussen professionals en burgers, de persoonsgerichtheid en de ongedifferentieerde vragen waarmee mensen er terecht kunnen. De Raad pleit voor wijkgericht werken met speciale aandacht voor kwetsbare groepen, een betere samenwerking tussen professionals en het ondersteunen van de eigen kracht van gemeenschappen. Dit sluit aan bij de beleidsrichtingen van het Integraal Zorg Akkoord (IZA) en Passende Zorg en hun uitgangspunten: waarde gedreven, samen met en gezamenlijk rondom de patiënt/cliënt, de juiste zorg op de juiste plek, en werkend vanuit gezondheid in plaats van ziekte. Zingeving is een verbindend thema in domein overstijgend samenwerken; het wordt zowel door sociaal werkenden, door zorgprofessionals als door vrijwilligers herkend en van belang geacht.

Het model van positieve gezondheid, stelt dat zingeving een onderdeel is van een brede opvatting van gezondheid (Huber, 2013). Deze legt niet de focus op ziekte, maar op hoe iemand in het leven staat, wat kracht- en inspiratiebronnen zijn en perspectieven op een goed en mooi leven. Dit idee van positieve gezondheid wordt in Nederland breed aanvaard in diverse gezondheidsprofessies en het sociaal domein. Daarmee ligt de weg open om zingeving ook een plek te geven in het werk van de huisarts, de sociaal werker en de verpleegkundige. Gerichte aandacht voor zingeving door zorg- en hulpverleners kan de kwaliteit van

leven en het welbevinden van mensen verhogen (Koslander 2009; Ryff, 2018; Büssing & Koenig, 2010). Wanneer zingeving behoeften niet worden opgepakt in de zorg, kunnen ze zich uiten in (verergering of niet verbetering van) emotionele en fysieke symptomen (Desmet et al., 2020; Grant, 2005).

1.4 Zorg voor zingeving

Zorg voor zingeving houdt in: aandacht voor de zingeving behoeften gedurende het leven en hoe deze samenhangt met lichamelijke, psychische en sociale gezondheid. Vanuit verscheidene bronnen zijn er aanwijzingen dat zingeving een sterk preventieve factor is voor gezondheids- en maatschappelijke problemen, hetgeen het idee van zingeving als basisbehoefte versterkt. Zo wordt er een samenhang gevonden met onder meer een gezondere leefstijl en hogere kwaliteit van leven (zie ook Somsen, Barnhoorn & Jacobs, 2023). Het ervaren van zingeving in werk hangt samen met mentale gezondheid en helpt burn-out te voorkomen (Schnell & Hoffmann, 2020). Zingeving is dus ook van belang voor professionals zelf, zoals zorgverleners, en daarmee voor een 'gezonde' gezondheidszorg. In het GGZ-domein werkt de aandacht voor zingeving demedicaliserend; veel gedragsproblemen zijn terug te leiden tot verdriet en een gebrek aan verbinding en betekenis (Olsman et al, 2023). De oproep van de RVS (2017) om verschijnselen die te maken hebben met een bepaalde levensfase niet als een individueel medisch probleem op te vatten, maar als een maatschappelijk probleem, sluit hierbij aan. Aandacht voor zingeving vraagt tevens om aandacht voor levensbeschouwing (waaronder religie) als onderdeel van cultuursensitieve zorg. Het vestigt de aandacht op de grote rol van betekenis systemen en betekenis toekenning in het leven en het lijden van mensen, iets wat in de objectiverende benadering van de biologische psychiatrie en medische wetenschappen een tijdlang naar de achtergrond is gedrongen (Hansen, 2016).

Zorg voor zingeving krijgt vorm in het (helpen) ondersteunen en versterken van zingeving bronnen en -kaders van mensen en tegelijkertijd in meer aandacht voor en begeleiding bij het onoplosbare, de tragiek en het lijden in mensenlevens. Het draagt bij aan humaniteit in de zorg en samenleving en meer omkijken naar elkaar als burgers en als medemensen. Zorg voor zingeving vraagt niet om *meer* professionele zorg of ondersteuning, maar om *andere* zorg of ondersteuning.

Er lijkt echter een discrepantie te zijn tussen de wensen en verwachtingen van cliënten en patiënten, en de mate waarin zorg voor zingeving wordt geboden. Zo geven patiënten aan behoefte te hebben aan aandacht voor zingevingsvragen bij huisartsen (Best et al, 2015) en zijn huisartsen bereid om hier aandacht aan te geven, maar zeggen zij kennis en vaardigheden op dit terrein te missen (Vermandere et al, 2013). Ook bij andere beroepsgroepen, zoals sociaal werk en verpleegkunde, komt een gebrek aan kennis en handelingsverlegenheid naar voren (Hölsgens, 2020; Abel et al, 2017; Edwards et al, 2010).

In het afgelopen decennium zien we dan ook steeds meer initiatieven om opleidingen te verrijken met competenties in begeleiding bij zingeving (Paal et al, 2015), wat ook is terug te zien in competentieprofielen en standaarden in zorg- en welzijnsberoepen, zoals het sociaal werk en de verpleegkunde (Jacobs, 2020). Daarbij valt op dat onderzoek naar de eigen zingeving van professionals en of /hoe deze gerelateerd is aan aandacht voor zingeving bij cliënten of patiënten, er nog weinig is, met uitzondering van de verpleegkunde (Tiew & Creedy, 2010; Chiang et al, 2016; Van Loenen, 2015). Recent zijn, in opdracht van het Ministerie van VWS, eindkwalificaties geformuleerd voor de zingeving competenties die mogen worden verwacht van een beginnend beroepsbeoefenaar op mbo-, hbo- en wo-niveau in sociaal domein, zorg en geneeskunde (Damsma Bakker, Klop & van Rooij, 2023a).

1.5 Doel van de kennissynthese

Er is vaak veel bestaande wetenschappelijke-, praktijk- en ervaringskennis over zingeving. In deze kennissynthese bundelen we de opgehaalde kennis over zingeving in het domein van de pleegzorg. Dit verkregen overzicht staat niet op zichzelf; het gebruik daarvan kan de praktijk van zorg en welzijn verbeteren en leiden tot goed geïnformeerde beleidsbeslissingen. De uitkomst van een kennissynthese is dus een

beschrijving van de best beschikbare kennis, op basis van onderzoeksbevindingen en praktijk- en beleidservaringen. Met deze kennissynthese wordt beoogd om bij te dragen aan deze andere zorg of ondersteuning bij zingeving door beschikbare kennis en ervaringen te verzamelen en met elkaar te verbinden.

De bestanddelen van kennissyntheses zijn (Bos & Van Kammen, 2007):

1. Informatie uit wetenschappelijk onderzoek zoals reviewstudies, Randomized Controlled Trials, quasi-experimenteel, observationeel, kwalitatief en etnografisch onderzoek, surveys, meta-analyses et cetera;
2. Informatie uit de praktijk waarin de resultaten gebruikt gaan worden, op basis van interviews, contacten met organisaties en informele consultatie;
3. Informatie over beleid en het beleidsproces waarin de resultaten gebruikt gaan worden, op basis van interviews, nota's, beleidsdocumenten et cetera;
4. Begrip van het (veranderings)proces waarin informatie uit wetenschap, beleid en praktijk gebruikt moet worden.

De kennissyntheses rondom zorg voor zingeving thuis hebben als bijkomend doel om inzicht te verkrijgen in kennislacunes ten behoeve van de ontwikkeling van een kennisagenda voor Zorg voor Zingeving Thuis.

In deze kennissynthese staat de vraag centraal:

Welke breed gedragen inzichten, oplossingen, conclusies en aanbevelingen leveren onderzoeksbevindingen en praktijk- en beleidservaringen op, om zorg voor zingeving in de branche Jeugdhulp te verbeteren?

2. De aanpak van de kennissynthese

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke manier de kennissynthese is opgezet, welke onderzoeksactiviteiten zijn uitgevoerd en welke methoden daarbij zijn toegepast. Ook wordt uiteengezet door wie het project is uitgevoerd en wat de doelgroep van de kennissynthese is. Op de bevindingen die volgen uit de onderzoeksactiviteiten wordt ingegaan vanaf Hoofdstuk 3.

Het brancheproject 'pleegzorg' is uitgevoerd door Jeugdhulp Friesland, onder leiding van Tjeerd van der Meer (geestelijk verzorger), Naomi van Dam (geestelijk verzorger) en Esmée Stikma (kwaliteitszorg onderzoeker en adviseur). In de kennissynthese is een aanpak gevolgd waarin kennis uit het eigen empirisch behoeftenonderzoek is aangevuld met kennis vanuit de literatuur, praktijk en beleid. Voor het empirisch onderzoek werd samengewerkt met de andere brancheprojecten in de Kenniswerkplaats en met de UvH onderzoekers en projectleider UvH en projectleider WMO-Radar. Voor het werven van deelnemers en voor het klankborden van onderzoeksresultaten is daarnaast samengewerkt met een aantal stakeholders. Binnen dit onderzoek waren dat de onderwijsinstellingen Hanze Hogeschool, NHL Stenden en Rijksuniversiteit Groningen en praktijkinstellingen Leger des Heils, Pluryn, Entrea Lindenhout, Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk en het Nederlands Jeugd Instituut.

De onderzoekspopulatie

De kennissynthese is gericht op de pleegzorg in de branche jeugdzorg. Hiervoor is gekozen omdat pleegzorg en de begeleiding van pleeggezinnen bij de mensen thuis plaatsvindt. Dit past binnen het grotere onderzoek van de Kenniswerkplaats. Omdat dit een hele brede populatie is, is deze verder afgebakend naar pleegjongeren, pleegouders, ouders met kinderen in de pleegzorg en pleegzorgprofessionals. Binnen de kennissynthese wordt echter ook informatie uit onderzoeken meegenomen die niet specifiek binnen de context van de pleegzorg past, maar wel binnen de branche van jeugdzorg. Binnen de groep van pleegzorgprofessionals ligt de primaire focus van het behoefte onderzoek op pleegzorgbegeleiders. Dit onderzoek sluit andere professionals zoals voogden en gedragswetenschappers echter niet uit en aan hen is ook gevraagd om de vragenlijsten in te vullen.

Het behoeftenonderzoek

Het doel van het behoeftenonderzoek is om inzicht te krijgen in de zingevings- en ondersteuningsbehoeften bij pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg, en pleegzorgprofessionals. De volgende onderzoeksvragen waren daarbij leidend:

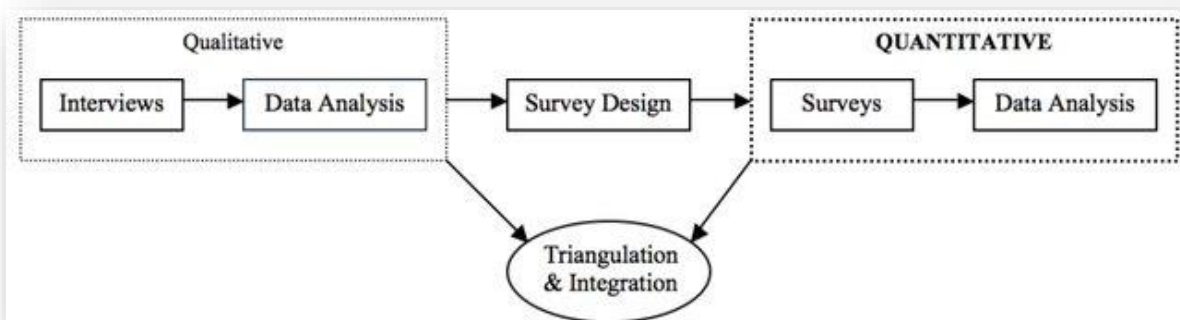
- Welke zingevingsbehoeften hebben pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en wat zijn bronnen en manieren van zingeving voor hen?
- Welke zorgbehoeften op het gebied van zingeving hebben pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg ten aanzien van pleegzorgprofessionals of anderen; wat zijn hun verwachtingen en hun ervaringen daarmee?
- Wat is de zinervaring van pleegzorgprofessionals in hun werk en wat is de rol daarvan in zorg voor zingeving bij cliënten?
- Welke ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving hebben pleegzorgprofessionals?

Om een antwoord te vinden op deze vragen is op verschillende manieren informatie opgehaald, namelijk via literatuuronderzoek, kwalitatief onderzoek en kwantitatief onderzoek in achtereenvolgende fasen (zie Figuur 2).

Figuur 2: Fasen van dataverzameling en -analyse in deze kennissynthese

De bevindingen van de kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeken vullen elkaar aan middels een *Explanatory-sequential mixed methods approach* (zie figuur 3).

Figuur 3: Sequential Explanatory Mixed Methods Design (Emphasis on the Qualitative Phase (Wu, 2011).

Fase 1 Literatuuronderzoek

Er vond literatuuronderzoek plaats naar zingeving en zingeving behoeften in de pleegzorg. Er is een uitgebreide literatuursearch uitgevoerd binnen de internationale databases PubMed, Journals@Ovid en Web of Science. Gezocht is op zowel Engelstalige als Nederlandstalige artikelen gepubliceerd in of na 2010. Voor meer informatie over de zoekstrategie verwijzen we naar bijlage 1. Het blijkt dat het onderwerp zingeving nog beperkt is onderzocht, zeker in combinatie met de pleegzorg en/of jeugdzorg. Nederlandstalige zoektermen

leverden geen resultaten op. Veel van de gevonden artikelen verwijzen bovendien naar de VS, waar het pleegzorgstelsel anders is geregeld dan in Nederland. Een belangrijk verschil is dat pleegzorg in de VS altijd tijdelijk is, waarna een kind teruggaat naar huis of het wordt geadopteerd door een gezin. Als adoptie plaatsvindt, worden in principe alle banden met het biologische gezin/familie verbroken. In Nederland hebben kinderen in de pleegzorg recht op omgang met hun ouders, ook als de ouders geen gezag hebben. Vanwege de beperkte zoekresultaten is ook gezocht op Google en Google scholar met de termen 'zingeving', 'pleegzorg', 'foster care' en 'spiritual care'. Daarnaast zijn relevante (master-) thesissen en literatuur aangedragen door de klangbordgroep meegenomen.

De opgehaalde inzichten uit het literatuuronderzoek zijn meegenomen bij de ontwikkeling van de semigestructureerde topic-lijst voor het diepte-interview (zie bijlage 2).

Fase 2 Kwalitatief onderzoek

Het kwalitatieve onderzoek heeft plaatsgevonden aan de hand van een topic-lijst die uit twee delen bestond: 1) het verkennen van zingeving en de zingevingsbehoeften bij pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg, en pleegzorgprofessionals 2) het verkennen van de behoefte aan begeleiding bij pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en de behoeften aan ondersteuning bij zorg voor zingeving bij pleegzorgprofessionals. Oorspronkelijk bestond de wens voor het combineren van interviews en focusgroepen. Voor de georganiseerde focusgroepen met professionals en pleegjongeren bleek te weinig belangstelling. Er is daarom gekozen voor het houden van interviews bij pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en pleegzorgprofessionals.

De werving vond plaats via pleegzorgwerkers, werkzaam bij zowel het Leger des Heils en Jeugdhulp Friesland als binnen het eigen netwerk van de studenten die de interviews uitvoerden. Deelnemers werden geïnformeerd over het doel van het project en gaven hun toestemming mondeling of via ondertekening van een formulier. Aan de hand van de interviewguide(s) (Bijlage 2) zijn acht HBO studenten/stagiaires aan de slag gegaan met het interviewen van pleegouders, pleegjongeren en ouders met kinderen in de pleegzorg. Twee WO studenten hebben de interviews met professionals afgenomen. In totaal zijn vijf pleegjongeren, vijf ouders met kinderen in de pleegzorg, tien pleegouders en zes professionals geïnterviewd. Er is geprobeerd een zo divers mogelijke respondentengroep mee te nemen in de interviews. Alle respondenten woonden en/of werkten in het noorden van Nederland (met name Friesland en Groningen) en de meerderheid van de respondenten is vrouw. De geïnterviewde pleegzorgprofessionals zijn werkzaam bij het Leger des Heils of Jeugdhulp Friesland. De data zijn volledig getranscribeerd en geanonimiseerd en opgeslagen volgens het datamanagementplan.

De gegevens uit de interviews zijn met behulp van de kwalitatieve data-analyse software Atlas-Ti geanalyseerd. De data-analyse voor de vragen 1 en 3 van de interviews vond plaats op grond van de acht zingevingsbehoeften die uit verschillende bronnen zijn samengebracht (Derkx, 2015) en een aanvullende open codering op zorgbehoeften van cliënten en ondersteuningsbehoeften van professionals (vragen 2 en 4). Deze analyse heeft input gegeven voor de ontwikkeling van de vragenlijst die is gebruikt in het kwantitatieve deel. In deze vragenlijst zijn daarnaast ook (delen) van bestaande en gevalideerde vragenlijsten opgenomen die ingaan op zingevingsbehoeften en bronnen/manieren van zin. De vragenlijst is in grote lijnen opgesteld vanuit het breder onderzoek van de Kenniswerkplaats en deze onderdelen worden dus branche overstijgend gebruikt.

Zingevingsbehoeften (Derkx)

In eerste instantie zijn de interviews open geanalyseerd op behoeften die mensen uitspreken ten aanzien van zingeving. Vervolgens zijn deze geordend binnen het kader van Derkx. Volgens Derkx (2015), zijn er acht zingevingsbehoeften die vervuld dienen te zijn voordat het leven als zinvol kan worden ervaren (zie Figuur 4).

Dit zijn de acht meest voorkomende zingevingsbehoeften. Als deze behoeften niet worden vervuld, gaat men nadenken over zijn/haar leven en gedrag totdat dit wel het geval is.

	Zingevingsbehoefte	Streefrichting
1	De behoefte aan verbinding met een waardevol doel	Doel
2	De behoefte het eigen leven en handelen te zien als goed (<i>incl. van betekenis zijn voor anderen, de samenleving</i>)	Morele rechtvaardiging
3	De behoefte aan positieve zelfwaardering en erkenning	Eigenwaarde
4	De behoefte aan zeggenschap en effectief handelen	Competentie
5	De behoefte aan verklaren, ordening, samenhang	Begrijpelijkheid
6	De behoefte aan verbinding met anderen, contact, erbij horen	Verbondenheid
7	De behoefte aan deel uitmaken van een groter geheel, <i>boven de dagelijkse realiteit uitstijgen, het grotere mysterie ervaren</i>	Transcendentie
8	De behoefte aan verrassende, interessante momenten in het leven	Verwondering

Figuur 4: Acht zingevingsbehoeften (Derkx, 2015)

Fase 3 Kwantitatief onderzoek

Op basis van de eerste inzichten uit het literatuuronderzoek en het kwalitatieve onderzoek, is een vragenlijst samengesteld. Er is een generieke lijst samengesteld voor alle brancheprojecten, waar vanuit dit project eigen vragen aan zijn toegevoegd en/of bewoordingen met het oog op de doelgroep zijn aangepast (zie ook Bijlage 2). In de vragenlijst is gevraagd naar de ervaringen van zin, krachtbronnen, belemmeringen, en behoefte rondom zingeving gegeven door pleegzorgprofessionals. De vragenlijst is verspreid via Qualtrics vanuit de Universiteit voor Humanistiek. De vragenlijsten zijn gedeeld via verschillende kanalen. De vragenlijst voor professionals is verspreid onder professionals werkzaam bij Jeugdhulp Friesland, Leger des Heils en andere pleegzorginstanties (Level, pleegoudergv.nl, Jeugdzorg Nederland, Vigere.nl, Youké, Trias). De vragenlijst van pleegouders is verspreid via pleegouderacademie, pleegzorg.nl, NVP, pleegoudernetwerken, eigen netwerk van JHF via facebook en pleegzorgprofessionals. De vragenlijst voor pleegjongeren is verspreid via Jongwijs, Jimmys, Stjoer en ExpEx (landelijk) en via de pleegzorgprofessionals. Via Mijnkinduithuis.nl, ouderpeil.nl en het eigen netwerk zijn de vragenlijsten voor ouders met kinderen in de pleegzorg verspreid. De vragenlijst is ingevuld door 20 pleegjongeren, 52 (pleeg-)ouders en 53 professionals.

Om een beter beeld te krijgen van welke tools en methoden er al worden gebruikt binnen de pleegzorg op het gebied van zingeving is er gekeken naar de landelijke methodiekhandleiding (Breg et al., 2020). Er is ook gezocht naar informatie in de opleidingsdocumenten van sociaal werk (2017) en pedagogiek (2019). Daarnaast zijn er vanuit het Leger des Heils en JHF geestelijk verzorgers en pleegzorgprofessionals gesproken die een aantal goede praktijken hebben toegelicht (Bijlage 3). Ten slotte wordt de kennissynthese aangevuld met de ervaringen van de geestelijk verzorgers werkzaam in de branche jeugdzorg. In Figuur 5 zijn de onderdelen die tezamen de kennissynthese vormen grafisch weergegeven.

Figuur 5: Grafische weergave van de verschillende onderdelen van de kennissynthese

3. Zingeving, zingevingsbehoeften en ondersteuningsbehoeften van pleegjongeren, pleegouders en ouders.

In dit hoofdstuk staan de ervaringen van pleegouders, pleegjongeren en ouders met kinderen in de pleegzorg centraal. Tijdens de interviews met hen is besproken waar zij zingeving uithalen, wat hen hierbij ondersteunt en belemmert. Ook is gevraagd naar welke ondersteuning zij eventueel wensen rondom zingeving en zingevingsvragen. Doorlopend in dit hoofdstuk zullen bevindingen geïllustreerd worden aan de hand van citaten uit deze interviews. Deze citaten zijn in een aantal gevallen iets aangepast ten behoeve van de leesbaarheid. Ook zijn er doorlopend groene blokken met daarin reflecties van geestelijk verzorgers op de verzamelde data opgenomen. Voordat er wordt ingegaan op deze onderwerpen zal er kort aandacht worden besteed aan de pleegzorg in Nederland, zodat de ervaringen in de context kunnen worden geplaatst van het pleegzorgsysteem. Aan de hand van een casus wordt geschetst wat voor situaties er voorkomen binnen dit systeem en welke plek zingeving daarin kan hebben.

Pleegzorg in Nederland

In Nederland is pleegzorg een vorm van jeugdhulp, welke onder de Jeugdwet valt en daardoor onder de verantwoordelijkheid van gemeenten (Jeugdwet, 2023). Pleegzorg wordt ingezet bij jeugdigen van alle leeftijden en sinds 1 januari 2023 is in de Jeugdwet vastgelegd dat pleegzorg standaard tot 21 jaar wordt geboden. Door 29 jeugdhulporganisaties in Nederland wordt pleegzorg aangeboden (Pleegzorg Nederland, 2022).

Pleegzorg kent drie overkoepelende vormen, te weten crisispleegzorg, pleegzorg als hulpverleningsvariant en pleegzorg als opvoedingsvariant. Crisispleegzorg en pleegzorg als hulpverleningsvariant zijn kortdurend of in deeltijd, waarbij het kind mogelijk weer thuis kan wonen. In de opvoedingsvariant wordt een pleegkind voor langere tijd opgevoed door pleegouders. In eerste instantie worden pleegouders binnen het sociale netwerk, inclusief de familie, van de jeugdige gezocht. Wanneer de jeugdige bij hen geplaatst wordt, noemen we dit netwerkpleegzorg. Daarbij is ook sprake van professionele begeleiding van de pleegouder(s), vanwege complexe problematiek bij de jeugdige of in de opvoedingssituatie en een hulpvraag. Soms worden jeugdigen ook opgevangen door familieleden of bekenden waarbij geen jeugdhulp- of pleegzorgorganisatie betrokken is, maar dit is informele zorg en valt formeel niet onder pleegzorg. Als binnen het netwerk geen geschikt pleeggezin wordt gevonden, dan wordt het pleegouderbestand van de jeugdhulporganisatie ingezet en valt een plaatsing onder de noemer bestandspleegzorg. Binnen dit onderzoek wordt er geen onderscheid gemaakt tussen netwerkpleegouders en bestandspleegouders.

Niet iedereen kan zomaar pleegouder worden. Daarvoor moet aan een aantal wettelijke eisen voldaan worden. Ten eerste wordt in hoofdstuk 5 van de Jeugdwet (2023) beschreven dat één van de pleegouders 21 jaar of ouder moet zijn. Ten tweede moet de aspirant-pleegouder en andere gezinsleden ouder dan 12 jaar een verklaring van geen Bezwaar van de Raad voor de Kinderbescherming verkregen hebben. Ten derde beoordeeld de aanbieder van pleegzorg altijd de geschiktheid van het pleeggezin voordat eventuele plaatsing door kan gaan. Ten slotte moet de pleegouder bereid zijn om begeleiding door de zorgaanbieder te aanvaarden.

Pleegouders en de pleegzorgaanbieder hebben wederzijdse verplichtingen die worden vastgelegd in een pleegcontract (Baat en Bartelink, 2009, p. 9). Hierin wordt bijvoorbeeld vastgelegd dat de pleegouder bij de opvoeding van het pleegkind uit dient te gaan van het hulpverleningsplan en hoe de begeleiding vorm krijgt. Een belangrijk uitgangspunt in de jeugdzorg is het contact met biologische ouders of andere familieleden van het pleegkind, dus de manier waarop pleegouders aan dit contact meewerken wordt in het contract vastgelegd.

Bij jeugdigen in pleegzorg kunnen verschillende personen het gezag over de jeugdige dragen. Zo zijn er pleegkinderen die in het kader van vrijwillige hulpverlening in het pleeggezin verblijven, waarbij de biologische ouders het gezag hebben en instemmen met de plaatsing. In zo'n geval is enkel een pleegzorgbegeleider van de pleegzorginstantie betrokken. Bij het merendeel van de jeugdigen die in een pleeggezin wonen is sprake van een jeugdbeschermingsmaatregel, waarbij pleegkinderen door machtiging van de kinderrechter uit huis zijn geplaatst (Pleegzorg Nederland, 2022). De voogdij ligt in zo'n geval of bij de jeugdbescherming of er is sprake van een ondertoezichtstelling. Bij een klein deel van de pleegkinderen (12% in 2022), hebben één of beide pleegouder(s) de voogdij (Pleegzorg Nederland 2022).

Volgens de meest recente cijfers bij Pleegzorg Nederland (2022), woonden op 31 december 2022 17.652 jeugdigen bij pleegouders. In 2022 woonden 46% van de pleegkinderen bij familie of bekenden (netwerkpleegzorg). Op 31 december 2022 stonden 561 jeugdigen op de wachtlijst om geplaatst te worden binnen de pleegzorg.

Over het algemeen werd in 2022 door minder jeugdigen gebruik gemaakt van pleegzorg (Pleegzorg Nederland, 2022). Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in de beweging naar het voorkomen van uithuisplaatsingen. Tegelijkertijd signaleert Pleegzorg Nederland een toename van deeltijdpleegzorg en een groei in de complexiteit daarvan. Eerst wordt ambulante hulp ingezet en als dit uiteindelijk niet toereikend is pas pleegzorg. Daarnaast is sprake van personeelstekorten en een groeiend personeelsverloop bij pleegzorgorganisaties.

Pleegzorgcasus

Ter ondersteuning van de beschreven ervaringen die hierna volgen beginnen we met de uitwerking van een geanonimiseerde casus, zoals de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland deze is tegengekomen tijdens zijn werk.

Marian en Peter zorgden al jaren voor hun pleegkind Robin. Robin had best wel wat extra problematiek en de zorg voor hem was soms erg ingewikkeld voor Peter en Marian. Toch bleven Peter en Marian voor Robin zorgen, totdat ze op een punt kwamen dat het echt niet meer ging. Door gesprekken met hun pleegzorgwerker kwamen ze uiteindelijk tot de conclusie dat het hun niet meer lukte om goed voor Robin te zorgen. De erkenning hiervan was een moeilijk proces voor de pleegouders. Nadat ze deze conclusie hadden getrokken, werd Robin bij een crisisleeggezin geplaatst waarna hij in een kleinschalige woonvorm terecht kwam. Robin wil zelf graag bij zijn moeder gaan wonen, maar dit was volgens de betrokken voogd geen optie.

Het pleegzorgtraject van Robin bij Peter en Marian werd afgesloten. Hierdoor kwamen de pleegouders in een diep gat terecht. Ze waren het zicht op Robin helemaal kwijt. Ze werden niet meer geïnformeerd over hoe het met hem ging. Er kwam geen pleegzorgwerker meer op bezoek waar ze mee konden praten, en niemand vroeg advies aan hun over hoe ze het beste met Robin konden omgaan. Ze misten deze betrokkenheid en gaven dit ook aan bij de voormalig pleegzorgwerker. De pleegzorgwerker schakelde een geestelijk verzorger in om aandacht te besteden aan een stukje verwerking bij Peter en Marian. In de gesprekken die volgen blijkt dat Robin een hele belangrijke rol speelde in het leven van Peter en Marian. Zij konden zelf geen kinderen krijgen en de pleegzorg was voor hen een manier om een gezin te vormen.

Marian en Peter gaven in de gesprekken aan alles te hebben gegeven voor Robin. Door zijn problematiek en de tijd en aandacht die dit vroeg hebben ze vrienden verloren en waren er moeilijkheden in de familie. Ze stelden zichzelf vragen als: Heeft het allemaal wel zin gehad en wat moeten we nu, hoe ziet mijn zin in het leven er nu uit? Gelukkig hadden Peter en Marian wel veel steun aan elkaar in deze periode. Samen met de geestelijk verzorger keken ze naar wat ze wel hebben kunnen betekenen voor Robin in de afgelopen jaren. Dat wat zij konden bieden niet voor niets is geweest. Ook spraken ze over de rol van hun geloof hierin, en welke plek God innam in het proces van afscheid. En er was aandacht voor de 'wat nu?' vraag. Samen keken ze naar wat zin gaf aan hun leven voordat Robin in hun leven was, wat waren toen belangrijke bronnen van zingeving? Bij de pleegouders kwam door de gesprekken heen ruimte om terug te kijken en ook weer vooruit te durven kijken. Vanuit de gesprekken hebben de ouders actie genomen om Robin weer te zien en dit was uiteindelijk mogelijk. Tegenwoordig logeert Robin zelfs af en toe bij Marian en Peter.

Bovenstaande casus illustreert een aantal van de thema's waarvan de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland onderschrijft dat hij deze vaak terug ziet komen. Bij jeugdigen zijn dit onder andere de vorming van identiteit(en) en verwarring daaromtrent, motivatie voor en reflectie op therapeutische interventies, verlies van belangrijke personen, suïcidegedachten, zorgen over of afwezigheid van een toekomstbeeld en ingrijpende gebeurtenissen in het leven. In veel van voorgenoemde thema's wordt bovendien eenzaamheid door jeugdigen, maar ook (pleeg-) ouders gevoeld wordt. Bij (pleeg-) ouders komen thema's voor zoals grote verschillen in religieuze en/of levensbeschouwelijke overtuigingen tussen ouders en pleegouders, afgebroken pleegzorgplaatsing en de vraag hoe (pleeg-)ouders het vol houden met hun (pleeg-)kind die ingewikkelde problemen heeft. Deze thema's zullen ook verder in de kennissynthese terugkomen.

3.1 Pleegouders

3.1.1. Zingevingbronnen

Pleegouders kunnen uiteenlopende motivatie(s) hebben voor het pleegouderschap. Zo kan de keuze voor het opvangen van pleegkinderen ontstaan vanuit de wens iets goeds te willen doen/ iets bij te willen dragen of doordat zij via de sociale omgeving in aanraking zijn gekomen met pleegouderschap en/of de vraag naar pleegouders (Gorter, Smit & Werter, 2017). Daarnaast wordt gekozen voor het pleegouderschap vanwege persoonlijke ervaringen met het opgroeien in een pleeggezin, vanwege ongewenste kinderloosheid, het kampen met een 'leeg nest' of het gezelliger vinden met meer kinderen in huis (Gorter, Smit & Werter, 2017). Uit onderzoek van het Nederlands Dagblad (2023) onder zeven pleegzorgorganisaties blijkt ongeveer twee derde van de pleegouders in Nederland christelijk te zijn.

Ook uit de interviews blijkt dat het (pleeg-)ouderschap zelf een belangrijke bron van zingeving is. Zowel de netwerk- als bestandspleegouders geven aan dat ze proberen er voor hun (pleeg-)kinderen te zijn en iets voor ze te betekenen. Het idee dat ze bijdragen aan de groei en ontwikkeling van hun pleegkind biedt hun een gevoel van zingeving.

Ik had niet gedacht dat wij ooit pleegouders zouden worden en dat dat ook heel mooi en heel leuk was. En dat we daar ja tot nu toe nog wel mee bezig zijn, het toch wel weer willen hè. (...) Ik vind dat ja toch wel heel belangrijk. Misschien ook wel het belangrijkste.

- Pleegmoeder van één pleegzoon, 64 jaar.

Dat we haar [pleegkind] konden helpen, hè, dat dat je ook zorgen. Met pleegzorg samen de goede begeleiding voor haar kunt zoeken en dat geeft gewoon wel goed, ja, dat geeft wel voldoening, zeg maar. Omdat zij daar baat bij heeft en zij dan ja, haar ook optimaal kan ontwikkelen en dat vind ik wel heel, heel belangrijk.

- Pleegmoeder van één pleegdochter, 54 jaar.

Pleegouders hebben ook andere bronnen van zingeving. Een bron die veelvuldig en door alle geïnterviewde pleegouders wordt benoemd is het doen van leuke dingen met andere dierbaren, zoals verdere familie en vrienden. Ook speelt de natuur een belangrijke rol in de zingeving van een aantal pleegouders. Daarnaast geeft ongeveer de helft van de pleegouders aan dat hun christelijke geloof een grote bron van zingeving is. Ook vinden pleegouders zingeving in hun werk en sport.

(...) zingeving dat, dat is van wat je belangrijk vindt in het leven, hè? Nou, voor mij is het belangrijkste mijn geloof ja daar, daar put ik kracht uit en ja, dat is voor mij het belangrijkste. En, nou ja, er zijn heel veel dingen natuurlijk in het leven, wat belangrijk voor me is Maar dat is, dat is het belangrijkste.

- (Voormalig) pleegmoeder, 54 jaar.

Dat ik lekker in mijn vel zit en ook mede door mijn werk, wel hoor dat dat, ja, toen ik aan het werk ging, zeg maar toen had ik op een gegeven moment- nou ja, toen had ik niet door dat ik het zo gemist had, zeg maar. Ik miste het wel eens even bij vlagen maar ook gewoon om even een leven buiten het huis te hebben zeg maar.

- Pleegmoeder van één pleegkind, 54 jaar.

In aanvulling op de interviews, is onder (pleeg-) ouders een vragenlijst uitgezet (zie Bijlage 2). Deze is ingevuld door 40 pleegouders, vijf biologische ouders en vijf ouders die niet hebben aangegeven of zij pleegouder of biologische ouder zijn. Deze (pleeg-) ouders geven ook aan dat zij zingeving ervaren, blijktend uit een score van 3.74 op het ervaren van zingeving, op een schaal van één tot vijf. De kleinste zingevingbron voor (pleeg-) ouders, is de religieuze bron. De grootste zingevingbron zijn familie en vrienden, net als onder de geïnterviewde pleegouders. Manieren waarop zingeving wordt ervaren, zijn onder andere door het praten over angsten en zorgen, het doorgeven van levenservaring, het nadenken over het leven, het contact met familie of vrienden en weten dat hun leven van waarde is. Zij geven verder aan zich vaak verbonden te voelen met de mensen om hen heen, van betekenis te zijn voor andere mensen, een positief zelfbeeld te hebben en dat zij duidelijk doelen in het leven hebben.

3.1.2 Zingevingbehoefte

De interviews zijn ook geanalyseerd op behoeften die pleegouders hebben ten aanzien van een zinvol leven, aan de hand van het kader van Derkx. *Morele rechtvaardiging* wordt door het merendeel van de pleegouders benoemd als zingevingbehoefte. Pleegouders geven namelijk aan graag het goede te willen doen voor hun

(pleeg-)kinderen, zich daar ook verantwoordelijk voor te voelen, maar soms wel eens te twijfelen over hun opvoedvaardigheden.

Respondent: Uhm, nou het enige wat het met mij doet is mijn onzekerheid in het opvoeden. (...) Doe ik het wel goed? (...) Dat vraag ik mij wel eens af ja. Vooral omdat hij nog wel eens uhm er dwars tegenin gaat. Dan denk ik van "doe ik het nou zoveel slechter dan een andere ouder hé". Daar word je onzeker van, dat heb ik wel.

- *Pleegmoeder van twee pleegkinderen, 72 jaar.*

Het goede willen doen voor hun (pleeg-)kinderen hangt ook samen met een ander behoefte, namelijk het hebben van een waardevol *doel*. Iets meer dan de helft van de pleegouders geeft aan dat ze iets willen betekenen voor de mensen om hun heen en de wereld in het algemeen. Deze behoefte komt met name naar voren in de keuze om pleegouder te worden. Men wil van betekenis zijn, van nut zijn, voor anderen en deze behoefte wordt beantwoord in het pleegouderschap.

Ja, ik ben wel iemand die graag zorgt zeg maar en ook, wil vinden, nou ja, voor mezelf moet vinden dat dat nut heeft zeg maar.

- *Pleegmoeder van één pleegkind, 54 jaar.*

Een groot deel van de geïnterviewde pleegouders, namelijk acht van de tien, spreken zingevingsbehoeften uit die vallen onder de categorie *verbondenheid*. Voor een deel van de pleegouders gaat dit over het ervaren van verbondenheid met anderen omdat er herkenning is of er overeenkomsten zijn in elkaars situatie, overtuigingen of geschiedenis. Dit gevoel van verbondenheid en begrip lijkt de uitdagingen van het pleegouderschap te kunnen verzachten. Het bieden van pleegzorg is namelijk intensief, vraagt veel tijd en aandacht en verminderd de flexibiliteit voor pleegouders. Een aantal van hen geeft ook aan dat hun sociale kring kleiner wordt, omdat zij bij minder sociale gelegenheden aanwezig kunnen zijn en niet iedereen begrijpt wat dit van hen vraagt. Ook de pleegouders uit de casus aan het begin van dit hoofdstuk hebben dit ervaren.

Interviewer: Ja en wat heeft een persoon dat je makkelijk met diegene kan praten? Of makkelijk alles durft te vertellen?

Respondent: Uhm in principe eentje die uhm. Zij [pleegzorgbegeleider] heeft ook kinderen met, die ADHD hebben. Dat heeft onze pleegzoon ook dus dat is wel heel makkelijk. En die andere ja dat is van ouders en opvoeding hebben we een klein beetje hetzelfde meegemaakt. Dat was een bepaalde tijd dat er een andere opvoeding kwam. En dan zeg je ook van ja dat ga ik met mijn kinderen toch heel anders aanpakken (...) Ja een beetje gelijkenissen vinden.

- *Pleegmoeder van één pleegzoon, 64 jaar.*

Een andere categorie van zingevingsbehoeften, waaronder uitspraken van acht van de tien pleegouders geschaard kunnen worden is *begrijpelijkheid*. Begrijpelijkheid gaat over de behoefte aan het creëren van orde en het kunnen verklaren van levensgebeurtenissen. Vaak wordt dit dan ook genoemd in combinatie met het praten over het pleegouderschap met partner/naasten of een pleegzorgprofessional. Dit helpt de pleegouders om de orde en samenhang te creëren die nodig is om bepaalde gebeurtenissen te begrijpen.

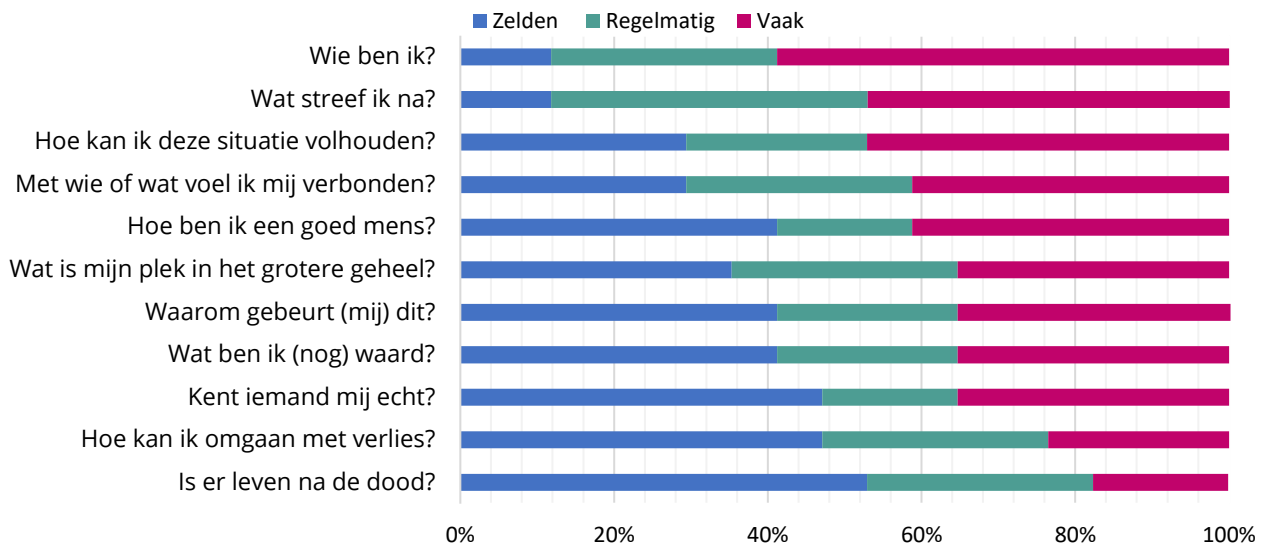
Respondent: Nou we hebben eigenlijk al vrij lang dezelfde [pleegzorgbegeleider] en zij is ook christelijk en dat scheelt wel dat je gewoon mekaar dan gewoon daarin wel snapt, zeg maar. (...) En ja, zij is zelf ook pleegouder. Dat helpt ook(...) Want zij ja, zij heeft wel vrij snel door van hè, ja zo, zo kan dat dan voelen, zeg maar en daar loop ik tegenaan en ja eigenlijk loopt deze pleegzorgplaatsing zo soepel dat je eigenlijk nou ja, gewoon even gezellig koffiedrinkt zeg maar. Niet nu op het moment dat er echt wat speelt en ik heb echt ondersteuning nodig of ik moet het van me af praten bij de pleegzorgwerkers zeg maar.

- *Pleegmoeder van één pleegkind, 54 jaar.*

Pleegouders hechten zich aan een pleegkind, maar er ontstaat bijna geen wederkerigheid. Dat vraagt wat van de pleegouder namelijk dat hij/zij op eigen benen blijft staan, "de volwassene" is. De pleegouder stelt zijn huis open en nodigt een kind uit om erbij te komen. Je bent als pleegouder niet afhankelijk, niet de baas, maar staat in je eigen kracht. Dit is moeilijk, want een pleegouder hecht zich aan een pleegkind en een pleegkind vaak minder aan de pleegouder. De band blijft breekbaar. Dit voelt onlogisch en onbegrijpelijk voor de pleegouder. De pleegzorgbegeleiding zou kunnen benoemen en helpen in het dragen; het meedragen van de moeite en het verdragen van de onmogelijkheden, de machteloosheid, de ingewikkeldheid en de tragiek van de situatie van pleegkind en zijn/haar familie.

- Reflecties geestelijk verzorger A.

Naast het meten of (pleeg-) ouders zingeving ervaren, is gemeten in welke mate (pleeg-) ouders zingeving belangrijk vinden. Zij lijken een groot belang te hechten aan zingeving (score 3.89 op een schaal van één tot vijf). De verschillen tussen de mate waarin (pleeg-) ouders nu zingeving ervaren en in welke mate zij zingeving belangrijk vinden kan een behoefte aan zingeving aangeven. Bij (pleeg-) ouders zijn deze verschillen klein (maximaal 0.38). De grootste verschillen op de schaalitems zijn op "ik heb veel invloed op mijn eigen leven" en "ik heb een positief beeld van mezelf". In onderstaande figuur zijn de antwoorden van (pleeg-) ouders op de vraag in hoeverre de uitgevraagde levensvragen hen bezighouden weergegeven.

Figuur 6: Mate waarin de uitgevraagde levensvragen (pleeg-)ouders bezighouden (N=35)

3.1.3. Belemmerende en bevorderende factoren

Uitgaande van de bevinding dat het pleegouderschap een grote bron van zingeving is voor pleegouders, kunnen de redenen voor het stoppen met pleegzorg als belemmerende factoren worden gezien die ervoor zorgen dat deze bron van zingeving niet langer mogelijk is. In het onderzoek van het NJI, Jeugdzorg Nederland en de NVP *Waarom stoppen ouders* (2019) worden een zestal redenen of factoren genoemd die ervoor zorgen dat pleegouders stoppen met de pleegzorg:

- 1) "Gebrek aan kennis en ondersteuning bij problematiek en achtergrond van het kind
- 2) Druk op eigen gezin
- 3) Negatieve ervaringen met voogden en jeugdbeschermers
- 4) Onvoldoende serieus genomen worden door professionals
- 5) Gebrek aan ondersteuning door gemeenten bij meerderjarige pleegkinderen"

(Abrahamse et al., 2019, pp. 16)

Alle pleegouders die meededen aan het hiervoor aangehaalde onderzoek gaven aan dat ze problemen met het zorgsysteem hadden en dat dit voor hen de grootste reden was om te stoppen met de pleegzorg. Het ging hierbij met name over de “houding en communicatie van jeugdbeschermers”, maar ook over “onvoldoende ondersteuning” vanuit pleegzorginstanties, andere hulpverleningsinstanties en de gemeente (Abrahamse et al., 2019, pp. 17).

Bovenstaande sluit aan bij wat er naar voren komt uit de interviews in het kader van het huidig onderzoek. Hierin gaven bijna alle pleegouders aan dat het ontbreken van goede ondersteuning door de hulpverlening (in veel gevallen de pleegzorgwerker) een belemmerende factor is.

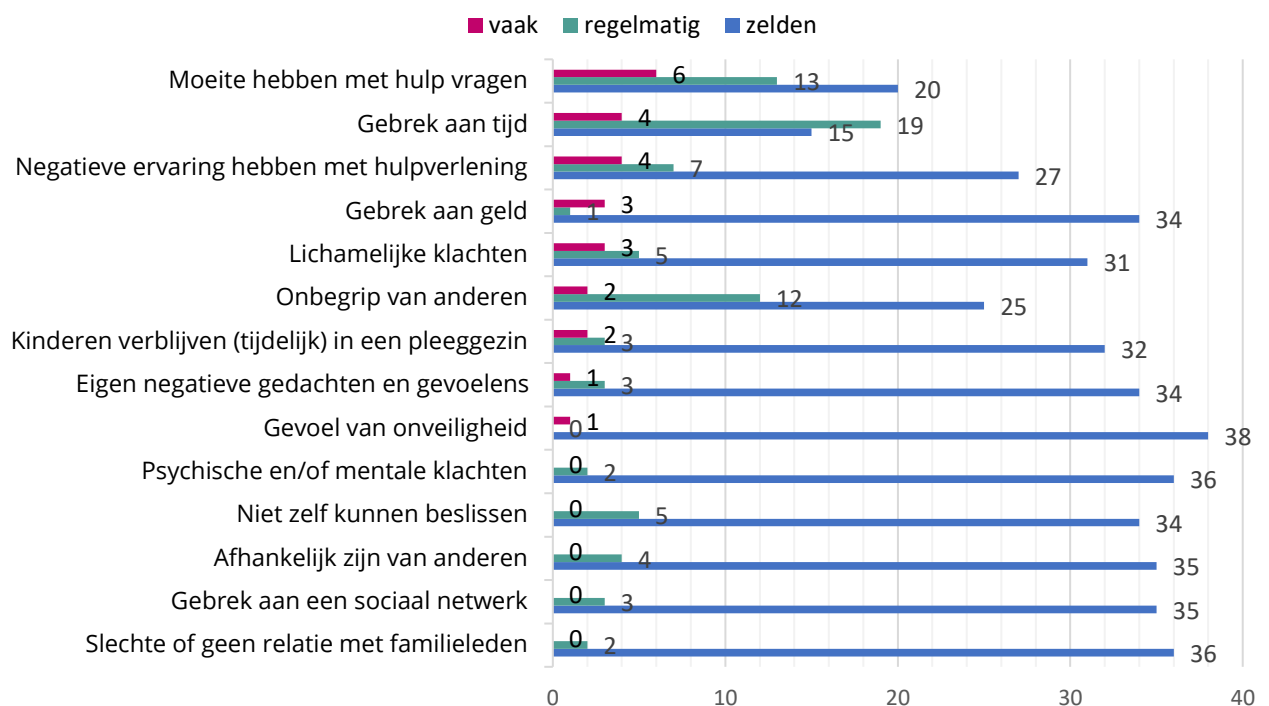
Respondent: Het was eigenlijk meer algemeen, dat zij [pleegzorgprofessionals] eigenlijk gewoon niet door hadden hoe moeizaam het ging. Op een gegeven moment kijk hè, je moppert altijd wel eens even een keer ergens over tenminste toen in de tijd moest ik het ook echt wel, nou ja, je je gaf wel dingen aan wat dan misging, zeg maar en waar je dan tegenaan liep en uhm, nou, ja, ik heb toen wel het stukje gemist. Zo van, hé, we gaan er eens even voor zitten of even met elkaar- samen met de pleegdochter gewoon, hè. Want die had een voogd en we hadden ook wel gesprekken met de voogd, zeg maar, maar ja, onze pleegdochter voelde dat ik eigenlijk wel een beetje als een soort aanval gesprek zeg maar terwijl dat het natuurlijk gewoon niet zo was.

Interviewer: Had u dan ook daarin die daadkrachtigheid juist gemist? Hoe u net aangaf, iemand die gewoon aanpakt?

Respondent: Ja, gewoon even echt even plannen maken. Oké, hier lopen we tegenaan en we zitten nu- ja achteraf denk ik, had het meiske borderline en had dat ook wel geholpen, denk ik. Als je je daarvan bewust was geweest en ook iets meer had gesnapt, zeg maar. Ze had altijd wel therapie, maar ja toch nooit op die manier ernaar gekeken.

- Pleegmoeder van één pleegkind, 54 jaar.

In de vragenlijst, die verspreid is onder (pleeg-) ouders, zijn ook een aantal belemmerende factoren in het ervaren van zin uitgevraagd. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Figuur 7. Van een aantal factoren hebben (pleeg-) ouders regelmatig tot vaak last, zoals het moeite hebben met hulp vragen, gebrek aan tijd, het hebben van negatieve ervaring met hulpverlening en onbegrip van anderen.

Figuur 7: Verdeling van antwoorden op de vraag: Hoe vaak zorgen de volgende dingen ervoor dat u geen zin ervaart?

Aangezien het contact met de hulpverlening zo een grote invloed heeft op het stoppen van pleegouders, is het niet verrassend dat goed contact met hulpverleners juist als een bevorderende factor wordt genoemd door nagenoeg alle geïnterviewde pleegouders. Dit heeft een duidelijke relatie met het feit dat veel pleegouders aangeven dat de zorg voor hun pleegkinderen een bron van zingeving is. De ondersteuning van een hulpverlener hierbij is voor veel pleegouders belangrijk om deze zorg zo goed mogelijk vorm te geven. Daarnaast is de hulpverlener iemand bij wie de pleegouders hun verhaal kwijt kunnen of van wie ze steun ervaren in moeilijke periodes.

Wij vertellen natuurlijk wel wat wij beleven met die kinderen aan onze begeleidster. En die geeft ons tips, wat je het beste kunt doen. En dat heeft mij heel veel geholpen. (...) Daarom krijgen we ook die ondersteuning. En daar word ik ook gelukkig van, want dan durf ik het beter aan. Als je geen ondersteuning hebt dan red je dat niet (...) Nou, volgens hebben wij een ideale begeleidster getroffen want, het klikt tussen ons, we kunnen ons ei kwijt. En dat doen we ook. En ze zet zich 100 procent voor ons in. Ik zou niet weten wat je daaraan moet verbeteren.

- Pleegvader van twee pleegkinderen, 76 jaar.

3.1.4. Ondersteuningsbehoeften

Bovenstaande belemmerende en bevorderende factoren hebben grotendeels met een meer algemene ondersteuningsbehoefte van pleegouders te maken, alhoewel dit wel verbonden is aan hun belangrijkste zingevingbron: het pleegouderschap. In een review door het Nederlands Jeugdinstituut blijken naar een drietal ondersteuningsbehoeften, waaronder informatie over het verleden van het pleegkind; ondersteuning op het gebied van opvoedingsvaardigheden voornamelijk bij het omgaan met emotionele en/of gedragsproblematiek bij het pleegkind; en ondersteuning in de samenwerking met de biologische ouders van het pleegkind al veelvuldig onderzoek gedaan (Daamen, 2021). Met name de eerste twee ondersteuningsbehoeften komen duidelijk terug in de interviews met pleegouders die zijn gedaan voor dit onderzoek, zoals bovenstaande citaten illustreren.

Een andere uitdaging wordt gesignaleerd wanneer het pleeggezin een andere levensbeschouwing/overtuiging heeft dan het biologische gezin en/of het pleegkind. Wanneer pleegkinderen een andere etnische achtergrond hebben, vinden pleegouders het moeilijk om met hen in gesprek te gaan over onderwerpen die de verschillen uitlichten (Degener, 2021). Omdat pleegouders sterk zijn gericht op inclusie van hun pleegkind, verliezen zij daarmee diens eigenheid soms uit het oog. In het huidige onderzoek is dit niet naar voren gekomen, mogelijk vanwege de beperkte steekproef die redelijk homogeen bleek.

Pleegouders zoeken onder andere professionele hulp wanneer zij vragen hebben over hun eigen welzijn en hun rol als pleegouder (Ranzato et al., 2021). Wanneer er sprake is van het afronden van het pleegouderschap, dit kan een 'natuurlijke' afronding zijn of een abrupte beëindiging, geven pleegouders aan dat ze behoefte hebben aan goede afronding en nazorg (Abrahamse et al., 2019, pp. 22). Hieronder verstaan pleegouders een aantal diverse zaken, waaronder, ondersteuning bij "afscheid, rouwverwerking en het proces van loslaten voor het hele gezin", ondersteuning bij eventuele vervolg omgang met het voormalige pleegkind, en het faciliteren van contact met andere pleegouders (Abrahamse et al., 2019, pp. 22).

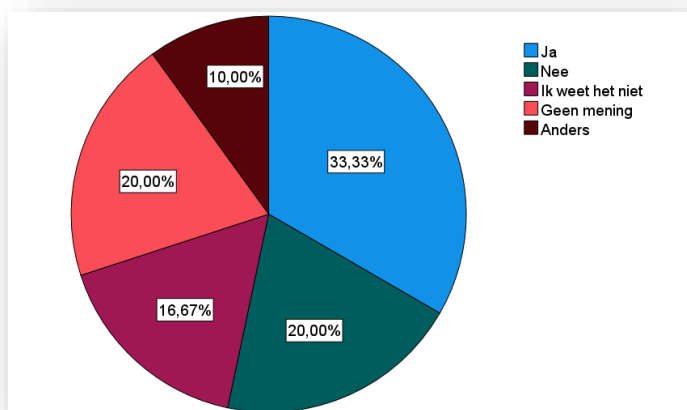

Als geestelijk verzorger vind ik het moeilijk om te lezen dat pleegouders niet altijd goede nazorg ervaren bij een afbreking van een pleegzorgplaatsing. Juist dan is aandacht voor zingeving, voor rouw en verlies, zo belangrijk. Echte aandacht voor waar de pleegouders doorheen gaan op het moment dat ze geen pleegouders meer kunnen zijn kan ontzettend helend werken. Deze aandacht betekent namelijk dat er ruimte is voor rouw en verlies, voor het stellen van zinvragen en voor het herontdekken wie ze zijn naast het pleegouderschap. Dit zie je ook terug in de casus die wordt beschreven aan het begin van dit hoofdstuk. De casus laat prachtig zien wat aandacht voor zingeving kan doen in het herstel. In dit geval wordt hier nazorg gegeven door een geestelijk verzorger. Maar ik ben ervan overtuigd dat pleegzorgprofessionals ook grote rol kunnen spelen in dit herstel. Daarvoor is wel tijd (en geld) nodig.

- Reflecties geestelijk verzorger B

Acht geïnterviewde pleegouders hebben tijdens het interview de opdracht gekregen kaartjes met bepaalde levensvragen op volgorde te leggen van hoe vaak ze deze onderwerpen bespreken met hun pleegzorgwerker, geordend op een vijf-puntsschaal van heel vaak tot nooit. Er zijn vier onderwerpen die heel vaak, vaak of soms besproken worden, namelijk: hoe houd ik het opvoeden van mijn pleegkind vol (met ingewikkelde problemen), rouw en verlies van een dierbare en/of algemeen, ingrijpende gebeurtenissen en zorgen over het toekomstbeeld. De onderwerpen die geïnterviewde pleegouders nooit of zelden bespreken zijn religieuze verschillen tussen pleegouders en pleegzorgbegeleider en suïcidegedachten.

Met de vraag uit de vragenlijst of specifiek de pleegzorgwerker aandacht voor zingeving moet hebben, is 33.3% van de (pleeg-) ouders het eens. De meningen zijn erg verdeeld (zie figuur). In de toelichtingen die (pleeg-) ouders geven bij deze vraag krijgen we meer inzicht in de redenen achter de verschillen. De ene (pleeg-) ouder is van mening dat er zonder zingeving geen pleegouders zouden zijn en de ander linkt zingeving aan het al dan niet gelovig zijn. Ook vindt de een het vanzelfsprekend dat de pleegzorgbegeleiding aandacht voor zingeving heeft en de ander geeft aan dit met andere personen te bespreken.

Figuur 8: Antwoord van (pleeg-) ouders op de vraag: Vindt u dat uw pleegzorgwerker aandacht moet hebben voor zingeving (N=30)

3.1.5. Conclusie

Zowel uit interviews, samengevat in Figuur 9 hieronder, als enquêtes blijkt dat pleegouders zingeving ervaren en het als belangrijk beschouwen. Wat duidelijk wordt uit de behandelde data is dat het pleegouderschap een grote zingeavingsbron is voor pleegouders. Ze ervaren voldoening door het helpen van pleegkinderen en het bijdragen aan hun groei en ontwikkeling. Ook hun zingeavingsbehoeften zijn gekoppeld aan het pleegouderschap. Belemmerende factoren voor het voldoen aan deze behoeften of voor het ervaren van pleegouderschap als een zingeavingsbron zijn: de complexiteit van het zorgsysteem, gebrek aan ondersteuning

en negatieve ervaringen met hulpverleners. Het is dan ook niet verrassend dat juist goede ondersteuning van hulpverleners een bevorderende factor is. Het gaat hierbij vaak om praktische ondersteuning bij de opvoeding of het contact met ouders. Of het bespreken van zingevingsthema's met professionals ook een onderdeel zou moeten zijn van de ondersteuning varieert onder pleegouders. Een situatie waarin ondersteuning bij zingeving niet kan ontbreken is bij het afronden van pleegzorgplaatsing, omdat er hier behoefte is aan een stuk rouwverwerking bij het wegvallen van een belangrijke zingevingbron, het zorgen voor een pleegkind. Bij het afronden van het pleegouderschap is goede nazorg cruciaal, inclusief ondersteuning bij het proces van loslaten en rouwverwerking voor het hele gezin. Het bespreken van zingevingskwesties en het faciliteren van contact met andere pleegouders kunnen onderdeel zijn van deze nazorg.

Figuur 9: Overzicht van de resultaten uit interviews met pleegouders

3.2 Pleegjongeren

3.2.1. Zingevingbronnen

In de bestaande literatuur is onderzoek naar zingeving en zingevingbehoefte bij pleegkinderen beperkt. Het laatste grote onderzoek naar zingeving in de jeugdzorg stamt uit 2013. Destijds werd in het Raakproject Zin in Jeugdzorg (Mulder, 2014) onderzocht hoe professionals werkzaam binnen de residentiële jeugdzorg, pleegzorg en gezinshuizen omgaan met de zingevingbehoefte van jongeren. In hetzelfde onderzoek wordt ook gekeken naar welke zingevingsvragen en thema's belangrijk waren voor jongeren binnen de jeugdzorg. Mulder maakt hierbij onderscheid tussen verschillende vormen van zingeving. Als het gaat om alledaagse zingeving blijkt dat plezier halen uit school of werk belangrijk is voor jongeren. Binnen deze dagbesteding kan er op verschillende manieren beantwoord worden aan zingevingbehoefte van de jongeren zoals competentie, motivatie en doelgerichtheid. Naast school en werk spelen hobby's, zoals sporten, een belangrijke rol. Dit kan zorgen voor het ervaren van verbondenheid en wederom door middel van erkenning het beleven van competentie (Mulder, 2014, pp. 173).

De verbondenheid en erkenning die belangrijk is bij de dagbesteding van de jongeren, kunnen zij ook vinden in de ontmoetingen in een (pleeg-)gezin of groep. Door middel van persoonlijke spullen ervaren de jongeren vaak nog verbondenheid met het oorspronkelijke gezin. Andere bronnen van zingeving zijn volgens Mulder: het zorgen voor dieren, digitale activiteiten en luisteren naar muziek. De laatste twee bronnen zijn onder andere belangrijk voor jongeren omdat het een manier is om zichzelf terug te trekken (Mulder, 2014, pp.173). In onderzoek onder Vlaamse jongeren tussen de 14 en 18 jaar wordt ook genoemd dat een groot deel van de jongeren waarde haalt uit activiteiten zoals uitgaan, gamen, sporten etc. Dit is niet alleen intrinsiek van waarde, maar wordt ook meer instrumenteel ingezet om sociaal contact te hebben of ambities te bereiken (Engelbos et al., 2015).

In het huidige onderzoek zijn slechts vijf pleegjongeren geïnterviewd en 20 jongeren hebben de vragenlijst ingevuld. Hierin zien we desondanks een aantal zaken terug die overeenkomen met de hierboven geschetste uitkomsten, als ook verschillen. Zo zien we alledaagse zingeving bij pleegjongeren duidelijk naar voren komen. In de interviews refereren jongeren aan hun school, werk en/of hobby's. Zij willen het 'leuk' hebben en 'leuke dingen doen', vaak samen met hun vrienden en/of familie. Pleegjongeren lijken veel zingeving te halen uit hun sociale omgeving, die bestaat uit vrienden, het pleeggezin en in een aantal gevallen het biologische gezin. Jongeren die de vragenlijst hebben ingevuld geven aan in behoorlijke mate zingeving te ervaren (score 3.63 op een schaal van één tot vijf). Zij geven bijvoorbeeld aan duidelijke doelen in hun leven te hebben, invloed op hun leven te hebben en van betekenis voor andere mensen te zijn. Ook vanuit de vragenlijst lijkt met name het contact met familie en vrienden een belangrijke zingevingbron te zijn. Daarnaast vinden jongeren o.a. zingeving in het uitoefenen van een hobby, nadenken over het leven, troost bieden, weten dat hun leven van waarde is, levenservaring doorgeven, iemand vergeven en het opzoeken van de natuur. Een drietal jongeren geeft in de interviews aan een goede relatie te hebben met hun biologische ouder(s) en dat erg waardevol te vinden.

Mountainbiken, maar dat is niet echt een sportvereniging, Wij zijn daar niet echt lid van, maar wij doen het wel. Dus dat doe ik samen met mijn pleegvader. (...) We gaan straks, of straks, dat hebben we vorig jaar ook al gedaan in Limburg. Limburg mooiste hè, vorig jaar was het 75 kilometer. Dit jaar doen we de 100 nog wat kilometer. Dat vind ik ook wel leuk, als het mountainbiken is, niet dat we alleen maar over de weg hoeven te fietsen. Het is een beetje parcours.

- Pleegkind, man, 14 jaar.

Aan alle pleegjongeren is gevraagd of zij een bepaalde geloofsovertuiging hebben. Opvallend vanuit de interviews is dat de meeste van hen aangeven wel te bidden en/of naar de kerk te gaan maar zij zijn niet erg stellig in dat dit voortkomt vanuit een eigen overtuiging of omdat hun biologische ouders deze overtuiging

aanhangen. Bij deze geïnterviewde pleegjongeren is het zo dat ze dit overnemen van, of meedoen met hun pleegouders.

3.2.2. Zingevingbehoefte

Juist doordat pleegkinderen ergens anders opgroeien dan waar ze vandaan komen, zitten zij met vragen over hun identiteit zoals 'Wie ben ik?', 'Bij wie hoor ik?', of 'Wat vind ik belangrijk'. (NJI, z.d.). In de methodiekhandleiding voor pleegzorgbegeleiders worden een aantal thema's genoemd die met name spelen bij pubers. Daarin komt ook identiteitsvorming naar voren als thema om te bespreken met pleegouders, zodat zij de juiste ondersteuning kunnen bieden (Breg et al., 2020, pp. 134). Mulder bevestigt het belang van identiteit binnen de zingeving van jongeren in de jeugdzorg. Juist omdat de jongeren bewegen tussen verschillende werelden van thuis en het (pleeg-)gezin/groep, twee werelden die allebei grote invloed hebben op de identiteit van de jongeren, is dit een belangrijk existentieel thema (Mulder, 2014, pp. 174). Wanneer het gaat om levensbeschouwing en religie als zingevingbron, is dit ook vaak weer verbonden aan identiteit. Bij jongeren die zichzelf zien als religieus was er vaak ook een verbinding met het gezin of de familie waar ze vandaan kwamen, hun *roots*. Erkenning is hier opnieuw zeer belangrijk (Mulder, 2014, pp. 175).

Wanneer het gaat over existentiële zingeving, de grotere levensvragen of thema's, blijkt uit eerdere behoefteonderzoeken in de 24-uurszorg die bij Jeugdhulp Friesland zijn uitgevoerd ook dat jeugdigen niet direct een beeld hebben bij zingeving, maar wel vol zitten met levensvragen over identiteit, waarom hen iets is overkomen en vragen over de toekomst (Haarman, 2019; Hoek, 2020; de Vreede, 2014). Ook het onderzoek onder Vlaamse jongeren laat zien dat zij met name gedreven worden door een drang naar zelfontplooiing en de zoektocht naar hun eigen identiteit. Hieruit halen zij zin (Engelbos et al., 2015). Jongeren in de residentiele setting geven aan hoop te halen uit en toekomstperspectief waarbij ze meedoen in de maatschappij, bijvoorbeeld door het hebben van een relatie, een auto, werk en een huis (Hoek, 2020).

In de systematische review van Steenbakkers et al. (2018) wordt gesteld dat pleegkinderen behoefte hebben aan een blijvende relatie met hun biologische familieleden. Omdat pleegjongeren veel zingeving halen uit hun sociale omgeving, is het niet verrassend dat de behoefte aan verbondenheid in de interviews duidelijk naar voren komt. Ook verbondenheid met het pleeggezin komt terug. Onderliggend aan wat pleegjongeren zeggen spreekt dankbaarheid naar hun pleegouders, bijvoorbeeld omdat ze zich bij hen veilig voelen en in een stabiele omgeving verblijven.

In een onderzoek onder Vlaamse jongeren komt deze behoefte aan verbondenheid ook naar voren, met name op momenten dat jongeren het moeilijk hebben. Dit zijn vaak de momenten waarom ze meer nadenken over zingevingsthema's (Engelbos et al., 2015). In deze moeilijke momenten zoekt minder dan de helft van de jongere anderen, zoals hun ouders/familie/vrienden op. De meerderheid van de jongeren geeft aan helemaal niet met anderen te praten of dit pas te doen als er expliciet naar gevraagd wordt. In plaats daarvan zoeken jongeren afleiding, bijvoorbeeld door het kijken van films/series, luisteren naar muziek, te lezen of te sporten. De jongeren die wel steun zoeken doen dit in de eerste plaats bij hun (pleeg-) ouders. In dit onderzoek wordt ook geconcludeerd dat jongeren er het meest voor openstaan om te praten over wat belangrijk is met steunfiguren, waarmee ze een vertrouwensband hebben (vertrouwen in die persoon opdat de informatie niet wordt misbruikt). De eigenschappen van deze personen die jongeren benoemen zijn: hen behandelen met respect, oprecht luisteren en niet veroordelen. Ook het nadenken over zingeving wordt veelal uitgelokt door moeilijke ervaringen. De jongeren geven zij aan dat ze het waardevol vinden om af en toe stil te staan bij zingeving (Engelbos et al., 2015).

Jongeren die de vragenlijst hebben ingevuld, is tevens gevraagd naar in welke mate zij zingeving belangrijk vinden (score 4.01 op een schaal van één tot vijf). De verschillen tussen de mate waarin jongeren nu zingeving ervaren en in welke mate jongeren zingeving belangrijk vinden kan een behoefte aan zingeving aangeven. De

grootste verschillen op de schaalitems zijn zichtbaar bij items: "ik heb een positief beeld van mezelf" en "ik vind dat ik vaak het goede doe".

Uit de interviews komt bij een aantal van de jongeren de behoefte aan begrijpelijkheid naar voren. Zo geven pleegjongeren aan soms vragen te stellen over waarom ze in een pleeggezin zitten of waarom hun ouders niet meer voor hen konden zorgen. Ook vraagstukken rondom identiteit lijken aanwezig.

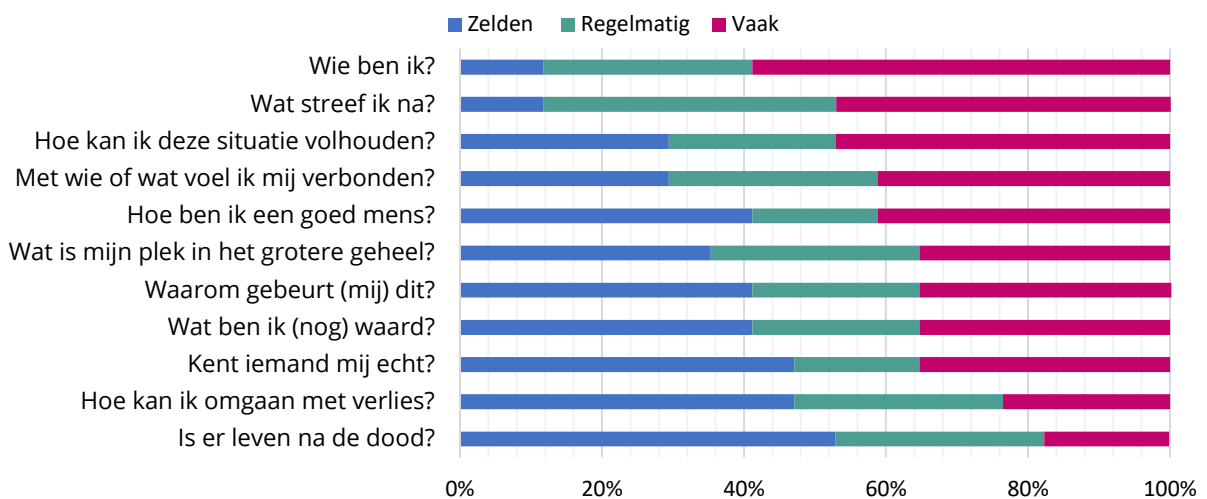
Respondent: Het voelt wel fijn om te weten hoe het is gekomen dat ik hier ben, of hoe ik hier ben gekomen bij hen.

- Pleegkind, man, 14 jaar.

Ik heb soms wel van dat ik op heit en mem [benaming voor pleegouders] wil lijken. Dat ik denk van waarom ben ik nou weer anders.

- Pleegkind, man, 18 jaar.

In de vragenlijst is jongeren gevraagd naar in hoeverre een aantal levensvragen de jongeren bezighouden (zie figuur 10). In overeenstemming met de literatuur valt op dat de levensvraag "Wie ben ik" de meeste jongeren bezighoudt, net als de vraag wat zij belangrijk vinden, danwel nastreven.

Figuur 10: Verdeling van antwoorden op de vraag in hoeverre deze levensvragen jongeren bezighouden (N=17)

Wanneer de geïnterviewde pleegjongeren gevraagd wordt naar hun toekomstperspectief, geven zij aan de wens te hebben voor een eigen auto, huis, een relatie en/of gezin.

Tja mijn droom voor de toekomst. Is dat ik een baan heb, dat heb ik sowieso al bijna. Maar ik bedoel gewoon van het goed loopt. (...) En, ik zou wel een vriendin willen hebben en dat ik als het goed gaat dat ik een auto rijbewijs kan halen. (...) Alleen daar sprak ik vroeger ook heel veel over dat ik denk. Ik wil een vrouw en kinderen een huis en dat soort dingen. Maar nu naarmate ik ouder word, denk ik wel van ja, wie gaat het allemaal betalen?

- Pleegkind, man, 18 jaar.

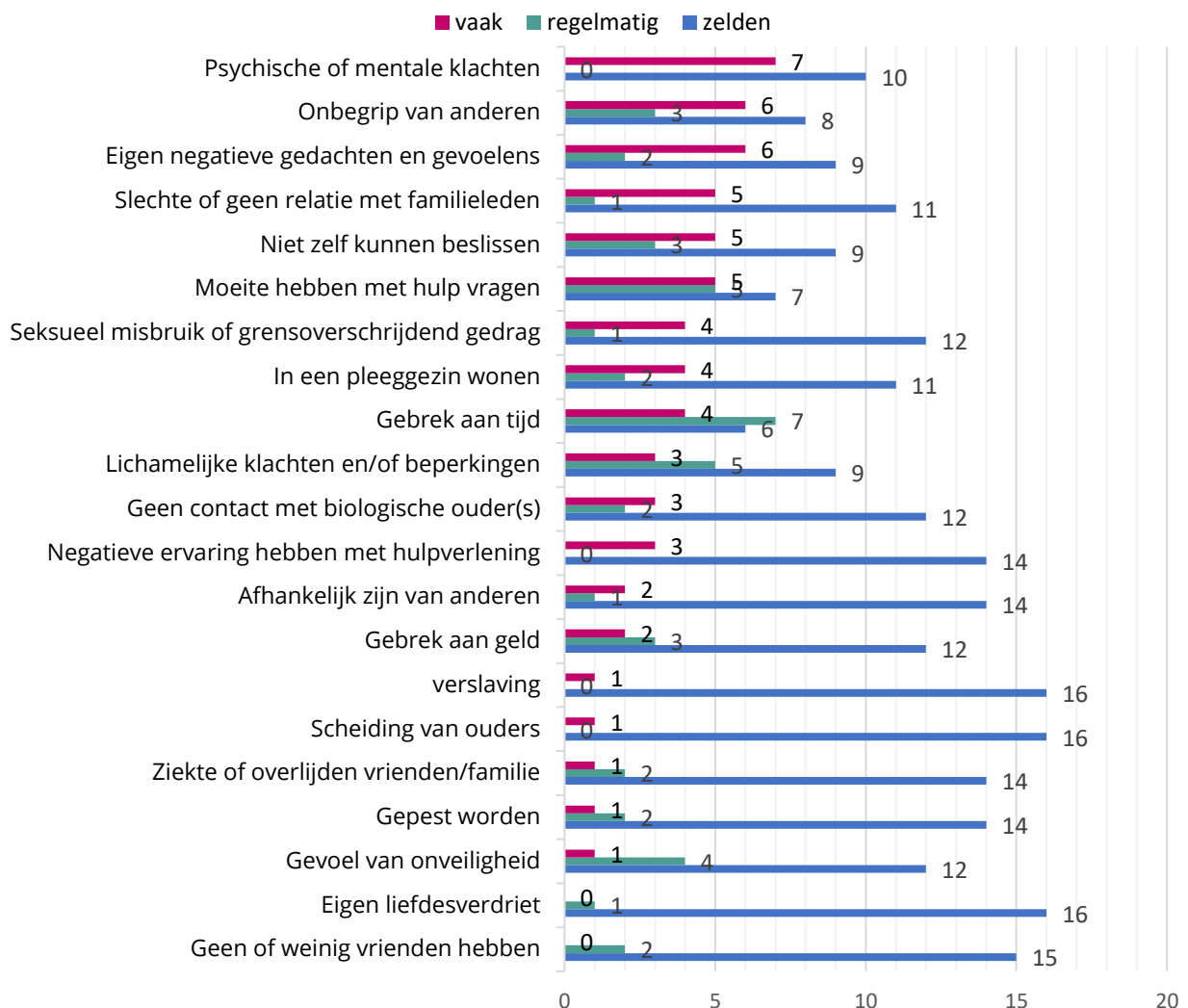
3.2.3. Belemmerende en bevorderende factoren.

Zoals duidelijk wordt uit het voorgaande citaat zien de pleegjongeren ook bepaalde belemmeringen die het toekomstperspectief in de weg kunnen staan. Het hebben van financiële middelen of het gebrek daaraan

wordt bijvoorbeeld genoemd in de interviews. Hierin noemen de pleegjongeren ook een gebrek aan veiligheid en gemis van ouders, welke als belemmerende factoren gecategoriseerd kunnen worden. In de vragenlijst is jongeren gevraagd of en zo ja, hoe vaak zij een tiental belemmeringen ervaren (zie figuur 11). Wat betreft de bevorderende factoren komt het hebben van iemand om mee te praten voorbij bij een aantal geïnterviewde pleegjongeren. Dit kan een moeder zijn, pleegzorgwerker of iemand anders uit het netwerk van de jongere. In de vragenlijst is ook gevraagd met wie jongeren dingen die hen bezighouden vooral bespreken. In overeenstemming met de literatuur en de interviews worden ook hier met name de pleegmoeder en vrienden genoemd. Verder is het wonen in een pleeggezin voor twee van de vijf geïnterviewde pleegjongeren een bevorderende factor, bijvoorbeeld omdat zij zich daar veilig voelen.

Het is soort wel eigenlijk raar dat jij wel bij een ander gezin zit. Maar het is ja. Ik voel me hier wel veilig enzo, om zo te zeggen (...) dat is dan wel weer het betere van de pleegouders die dan eigenlijk wel, die hebben ook al drie kinderen en die weet ook wel hoe ze goed moeten opvoeden.

- Pleegkind, man, 14 jaar.

Figuur 11: Mate van het ervaren van belemmeringen om zingeving te ervaren onder jongeren (N=17)

3.2.4. Ondersteuningsbehoeften

Uit literatuuronderzoek naar de behoefte van pleegkinderen blijken met name de psychologische behoeften vaak te worden onderzocht, met name rondom mentale gezondheid (Steenbakkers, van der Steen en Grietens, 2018). Daarnaast lijkt er veelal een focus te liggen op problemen in plaats van behoeften. Uit het

onderzoeksrapport Zin in Jeugdzorg (2013) blijkt dat jeugdzorgwerkers veel randvoorwaarden voor zingeving proberen te creëren, zoals het bieden van een veilige leefomgeving (groep of gezin) met structuur. Hierin wordt gesteld dat het afhankelijk is van de jeugdzorgwerker of zingevingsvragen van jongeren worden opgemerkt en of hierop wordt ingespeeld. In het onderzoek van Mulder (2013) hebben deelnemende jongeren aangegeven de behoefte te hebben om te experimenteren met zingeving en daarin en in hun vragen erkend en gehoord te willen worden.

Mulder beschrijft in zijn onderzoek dat “rust, structuur en een warme, liefdevolle, steunende omgeving randvoorwaarden” zijn die “beleving van alledaagse zin” mogelijk maken voor jongeren in de jeugdzorg (2014, pp. 175). Daarnaast hebben ze behoefte aan:

- Zorgverlener met een open en niet veroordelende houding
- Beschikbaarheid en echte aandacht van zorgverlener
- Serieus genomen worden door zorgverlener
- Zorgverlener kan zien dat er wat aan de hand is met jongere
- Langdurige relaties met (zo min mogelijk) zorgverleners
- Band met biologische familie
- Ruimte en ondersteuning voor het ontwikkelen op religieus gebied
- Erkenning en ervaren van competentie door het krijgen van complimenten van zorgverleners

(Mulder, 2014, pp. 175)

Uit onderzoek naar effecten van begeleiding bij zingeving door de geestelijk verzorger, van jongeren die in een behandelsetting in de jeugdzorg verblijven, blijkt dit een positief effect te hebben op hun welbevinden (Hoek, 2020). Jongeren merken met name dat gesprekken van invloed zijn op hun gedrag en denken. Zo voelen zij zich daarna meer energiek, opgewekter, opgelucht en rustig. Jongeren ervaren verder positieve veranderingen in hun zelfbeeld, wereldbeeld, en waar relevant, godsbeeld. Vertrouwen is een belangrijk aspect in gesprekken met de geestelijk verzorger en de jongeren testen zijn beroepsgeheim actief (Haarman, 2019). Het lijkt belangrijk voor hen dat zij alles met de geestelijk verzorger kunnen delen zonder dat dit “doorverteld” wordt aan derden of in hun dossier wordt opgeschreven. Jongeren bevestigen dit door de geestelijk verzorger als ‘onafhankelijk’ van de jeugdhulporganisatie te bestempelen, wat voor hen versterkend werkt voor de vertrouwensrelatie (Hoek, 2020).

In een ander onderzoek geven pleegjongeren aan dat praten over hun verleden helpt om meer begrip te krijgen van zichzelf, hun situatie en om te gaan met hun verleden (Steenbakkers, van der Steen & Grietens, 2016). Zij stellen dat er een viertal voorwaarden zijn voordat pleegkinderen hun levensverhaal delen met mensen die dicht bij hen staan. Zo is het ten eerste nodig om interesse te tonen, op een niet opdringerige manier. Daarnaast moeten zij de gesprekspartner vertrouwen en communicatief vaardig genoeg zijn om hun verhaal te kunnen vertellen. Ten slotte is het belangrijk dat de jongeren hun eigen verhaal geaccepteerd hebben, zodat het vertellen hun gedachten en/of gevoelens niet negatief beïnvloed.

Ook in een van de interviews kwam naar voren dat een pleegjongere met zijn moeder praat en dingen aan haar vraagt, juist omdat hij weet dat dit vertrouwelijk zal blijven.

Ik vraag best veel aan haar [biologische moeder], ze is gewoon een vertrouwenspersoon eigenlijk wel een beetje gewoon. Je weet dat ze niet echt doorverteld of zoiets.

- Pleegkind, man, 14 jaar.

Nadat pleegjongeren op de vragenlijst hebben aangegeven welke levensvragen hen bezighouden, is ten eerste gevraagd of zij verwachten van de pleegzorgwerker en/of voogd dat die in het contact met hen: aandacht heeft voor deze levensvragen, deze levensvragen met hen bespreekt, hen begeleidt en hen doorverwijst bij deze levensvragen. Ten tweede is gevraagd naar of de pleegzorgwerker en/of voogd, in hun

ervaring, aandacht heeft voor levensvragen, deze met hen bespreekt, hen begeleidt bij levensvragen of doorverwijst.

Opvallend is dat een meerderheid verwacht dat de pleegzorgwerker en/of voogd aandacht voor zingeving heeft en een even groot deel ervaart ook dat hier aandacht voor is. Daarnaast verwacht een bijna net zo groot deel van de pleegjongeren dat de pleegzorgwerker en/of voogd levensvragen met hen bespreekt, maar uit hun ervaringen blijkt dit in veel mindere mate besproken te worden. Ook verwachten veel pleegjongeren dat de pleegzorgwerker en/of voogd hen begeleidt bij zingevingsvragen, terwijl minder dan de helft van hen ervaart dat zij begeleid worden. Ten slotte verwacht een klein deel van de pleegjongeren een doorverwijzing naar een andere professional van de pleegzorgwerker en/of voogd en een ongeveer even groot deel ervaart ook dat dit gebeurt. Pleegjongeren lichten bij deze vraag toe dat ze het belangrijk vinden dat er diepgang zit in de gesprekken, dat het bijvoorbeeld belangrijk is om door te vragen en dat daardoor ook "andere wegen" kunnen ontstaan.

Over zingeving praten met jongeren is uitdagend, maar vooral heel leuk! Als geestelijk verzorger vind ik het altijd een uitdaging om te kijken of je voorbij de alledaagse zingeving kan komen met de jongere. Ik vind het mooi om te lezen dat er bij jongeren wel een behoefte is om het gesprek hierover aan te gaan, en dat ze van de professionals verwachten dat zij dit gesprek aan gaan.

Er speelt zoveel op het gebied van identiteit en loyaliteit bij pleegjongeren. Als we daar aandacht aan kunnen besteden en in kunnen begeleiden zal dit ook een stukje herstel bewerkstelligen. Maar hoe kom je op die laag terecht bij jongeren? In mijn ervaring is het bouwen van een relatie essentieel. Jongeren willen de mens eerst zien en dan pas de hulpverlener. Dat betekent dat je ook wat van jezelf moet laten zien, voordat je kan verwachten dat een jongere wat van zichzelf aan jou laat zien. Dat is spannend en voelt soms kwetsbaar. Maar op het moment dat de jongere merkt dat je jezelf bent en zonder oordeel luistert komt er ruimte om echt het gesprek aan te gaan over wat er speelt bij de jongere. Ik ben elke keer weer verrast over wat voor mooie onderwerpen er dan voorbijkomen.

- Reflecties geestelijk verzorger B

Onderwerpen die ik in gesprek met jongeren tegenkom zijn bijvoorbeeld dat het zo moeilijk is om mensen te vertrouwen en hoe ga je daar dan mee om? En het moeite hebben met de liefde van mensen. Hoe kan iemand van je je houden als je eigen ouders het eigenlijk niet kunnen. Dat past niet in hun hoofd. Dat geeft een error op een heel diep level. Het op een passend moment bespreken van zulke thema's maakt dat een pleegkind zich begrepen voelt en het geeft hem meer grip op het leven.

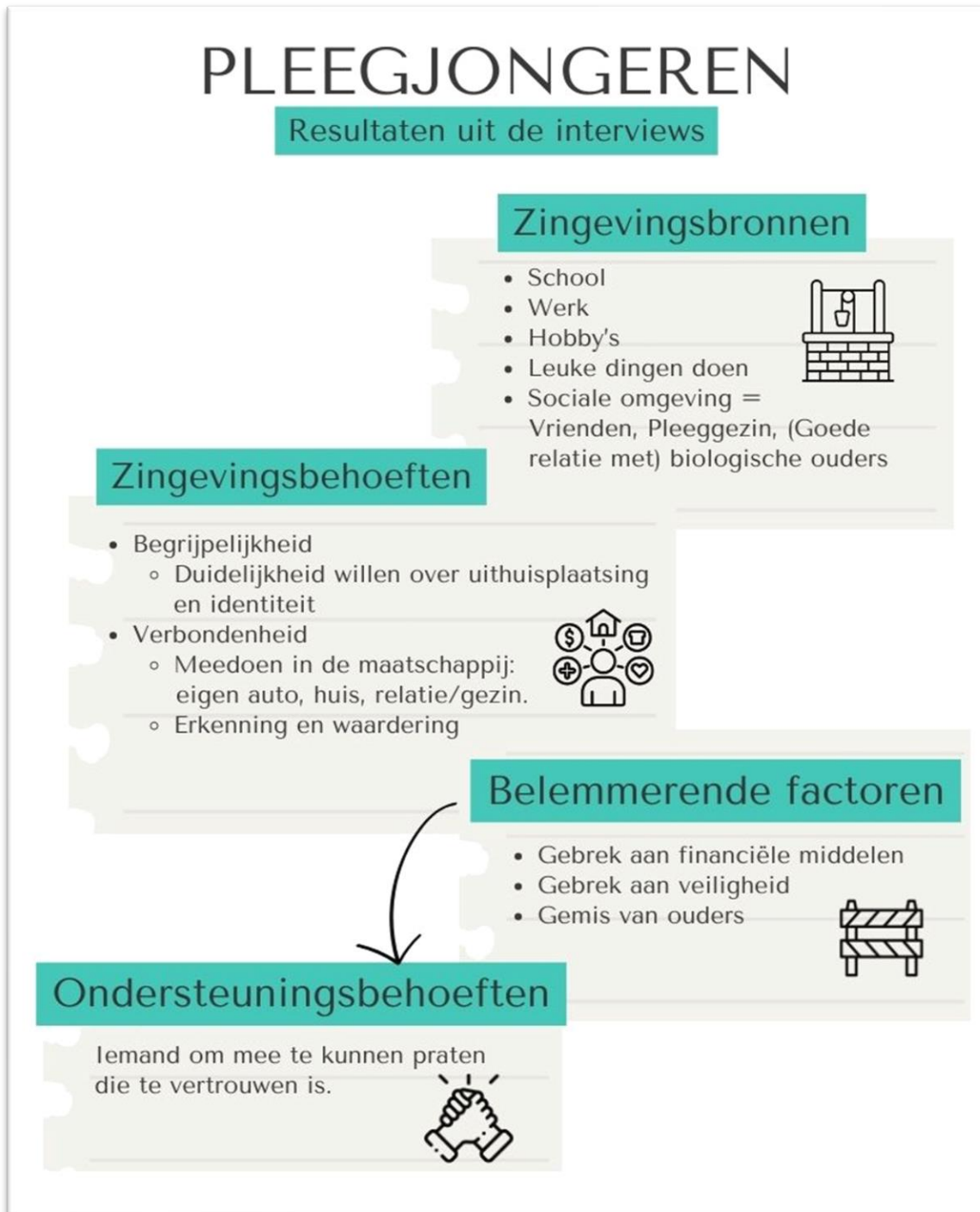
- Reflecties geestelijk verzorger A

3.2.5. Conclusie

Wat zowel duidelijk wordt uit de literatuur als uit de interviews is dat alledaagse zingeving een belangrijke rol speelt bij pleegjongeren. Het gaat hierbij om werk, school (dagbesteding) en leuke dingen doen. Deze zingevingsbronnen hangen op hun beurt weer samen met het hebben van sociale contacten en het ervaren van verbondenheid en erkenning. Contact met vrienden, pleeggezin en ook biologische ouders zijn belangrijk voor de jongeren. Zeker dit laatste is een belangrijke bron van zingeving, maar ook een zingevingsbehoefte van de pleegjongeren. De zoektocht naar verbondenheid kan ingewikkeld worden als de jongere zowel loyaliteit naar zijn/haar pleegouder als ouders voelt, maar zij het bijvoorbeeld over zaken niet eens zijn. Op existentieel niveau leven namelijk loyaliteit en identiteitsthema's bij de jongeren, ze willen graag begrijpen wat de reden is dat ze in een pleeggezin terecht zijn gekomen en bij wie ze nou eigenlijk horen. Opnieuw komt hierin de behoefte aan verbondenheid naar voren. Bij het bespreken van bovenstaande thema's met iemand

is vertrouwen van groot belang voor de jongere. Vaak spreken jongeren met vrienden of pleegouders hierover. Maar jongeren benadrukken ook de behoefte aan diepgaande gesprekken en begeleiding bij zingevingsvragen van zorgverleners. Het is daarom belangrijk voor pleegzorgprofessionals om deze behoeften te erkennen en hierop in te spelen, door middel van open gesprekken en ondersteuning bij identiteitsvorming. Er moet echter wel eerst een basis van vertrouwen aanwezig zijn, voordat de pleegzorgprofessional deze rol kan innemen. De houding van de professional is hierbij van groot belang. Zie Figuur 12 voor een grafische weergave van de resultaten uit de interviews met pleegjongeren.

Figuur 12: Overzicht van de resultaten uit interviews met pleegjongeren

3.3 Ouders met kinderen in de pleegzorg

3.3.1. Zingevingbronnen

Het plaatsen van kinderen in pleegzorg kan in overleg met ouders of gedwongen plaatsvinden. In beide gevallen worden ouders geconfronteerd met een complexe, emotionele en mogelijk traumatische situatie. Uit voorgaand onderzoek blijkt dat het elders opgroeien van kind(eren) van grote invloed is op hoe de ouders van deze kinderen zichzelf zien, wat vaak leidt tot verdriet (Kiraly, & Humphreys, 2015).

Uit de vijf interviews met ouders met kinderen in de pleegzorg komt dan ook naar voren dat hun kinderen een belangrijke bron van zingeving vormen, ondanks dat ze door de uithuisplaatsing niet altijd in de directe nabijheid van hun kinderen zijn.

Kijk als je moeder bent, ben je natuurlijk al een hele grote zin in het leven van je kinderen want je bent er voor je kinderen. En je bent er voor ze op alle vlakken waar je er voor ze wil zijn. En ik bedoel als één van de kinderen niet lekker in ze vel zit en die wil met mama er over praten dan ben je er voor ze. Weet je, dan ben je het luistert oor voor je kind. Dan kun je ze daarnaast helpen steun geven en dat soort dingen. Dat zie ik als zin.

- Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).

Mijn kinderen is ook echt mijn kennismaking met liefde geweest. Ik leerde pas kennismaken met liefde toen ik mijn eerste baby in mijn handen had. Toen voelde ik wat liefde was, en dat heeft me nooit meer losgelaten. Nee, dat is echt het mooiste wat er is. Kinderen zijn zwaar, met tijden, maar ook prachtig. Daar leef ik voor.

- Moeder van vier kinderen (waarvan twee in pleegzorg en twee in een gezinshuis).

Ook het ondernemen van leuke dingen of het samenzijn met andere naasten vormt een belangrijke bron van zingeving. Dit kan met de kinderen zijn, of met andere mensen die belangrijk zijn voor de ouders. Daarnaast geven vier van de vijf geïnterviewde ouders aan te genieten van de natuur, waar ze tot rust komen of even opladen.

Ik, misschien ook omdat ik een jonge moeder ben, ik weet het niet, maar ik vind het altijd heel leuk om dingen met ze te ondernemen; hutten bouwen, dat soort dingen. Of naar het bos gaan en met ze stoeien en met ze ouwehoeren en schminken. Daar staat dit [kaart met foto van geschminkte kinderen] voor mij voor; leuke dingen doen met de kinderen en herinneringen maken. Zoals het bij mij thuis gebeurde, ik ben niet zo van de cadeautjes. En tuurlijk, ik geef ze wel cadeautjes maar dat is voor mij niet leidend. Ik vind het dus veel belangrijker om te lachen, te huilen, te schminken en liefdevolle woorden.

- Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).

3.3.2. Zingevingbehoeften

Uit de interviews met ouders komt duidelijk naar voren dat zij een behoefte hebben aan verbondenheid. Zo willen ouders bijvoorbeeld een plek in het leven van hun kinderen hebben/houden. Ook wordt genoemd dat ze die verbondenheid vaak zelf hebben gemist als kind en dat ze dit wel voor hun kinderen willen.

Ik heb nooit een beschermde factor bij mijn moeder gehad, ik heb niet een liefdevolle factor bij mijn moeder gehad. Dat is wel iets wat ik mijn kinderen heel erg gun.

- Moeder van vier kinderen (waarvan twee in pleegzorg en twee in een gezinshuis).

Aangezien kinderen een grote bron van zingeving zijn voor ouders, heeft een uithuisplaatsing een grote impact op de ouders. Dit wordt versterkt door het gevoel dat ze geen steun ontvangen in deze periode.

Op het moment dat de kinderen uit huis geplaatst worden dan is het net of de grond onder je voeten wegzakt. [...] Je begrijpt er gewoon op dat moment helemaal niks van.
- Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).

In bovenstaande quote komt naar voren dat de ouder behoefte heeft aan begrijpelijkheid en steun bij het creëren van die begrijpelijkheid, nadat de kinderen uit huis zijn geplaatst. Deze behoefte komt ook sterk terug bij andere ouders. Met name tijdens het begin van de pleegzorgplaatsing zouden ouders het prettig vinden als er meer ondersteuning vanuit pleegzorg zou zijn in de zin van uitleg/verwachtingen over het proces en ook het bespreken van zingevingsvraagstukken, omdat kinderen een groot deel van hun zingeving vormen. De ouders benoemen in dat kader onderwerpen als rouwverwerking, dagelijkse zingeving, zingeving in de ouderrol op afstand en toekomst en dromen.

Als kinderen uit huis geplaatst worden is de machteloosheid van ouders groot. Zij verliezen gezag en dagelijks contact met hun kinderen. Dit is een erg moeilijk gegeven. Hier raken thema's als schuld, schaamte, verdriet, opluchting, boosheid, vrijheid, falen en teleurstelling elkaar in een grote verwarring. Het is soms makkelijk om de hulpverleners de schuld te geven.

De ouders zijn afhankelijk van de hulpverleners om hun kinderen te zien en de hulpverleners zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van het kind. Dit is gedurende de hele pleegzorgperiode ingewikkeld. Misschien kan een geestelijk verzorger hier een rol in spelen omdat hij/zij geen belang heeft en de ouders de ruimte kan geven om hun gedachten en emoties te uiten en de kei moeilijke thema's enigszins een plekje te geven.

Ouders zijn van grote betekenis voor hun zoon of dochter. Door de afstand die ontstaat als een kind in een pleeggezin woont, is dat moeilijk vorm te geven. Ook is er tijdens het contact juist de pijn van het gemis voelbaar, waardoor het contact beladen kan zijn.

Het zou fijn zijn als, ouders en pleegouders, samen kunnen genieten van het opgroeien van de kinderen.

- Reflecties geestelijk verzorger A

3.3.3. Belemmerende en bevorderende factoren

Uit de interviews blijkt dat voor alle biologische ouders van pleegkinderen het ontbreken van (goede ondersteuning vanuit) hulpverlening een belemmerende factor is met betrekking tot zingeving. Vaak heeft dit te maken met onvoldoende informatie krijgen of het ontbreken van steun na het uithuisplaatsen van de kinderen. Dit overlapt deels met de behoefte aan begrijpelijkheid, maar heeft ook te maken met ondersteuning bij praktische zaken of bij het in contact blijven met de kinderen na de uithuisplaatsing.

Maar je staat op dat moment als ouder zijnde, weet je niet waar kan ik terecht voor om hulp, he, qua hulporganisatie, die mij hierin ook kan helpen zeg maar. Want dat was er op dat moment, je stond echt op dat moment machteloos omdat je niet wist waar kan ik terecht, waar kan ik heen met dit soort dingen over jeugdzorg (...). Daar mag wel wat meer hulp en ondersteuning in komen voor naar de ouders. Want op dat moment worden je kinderen zijn uit huis en je hoort helemaal niks meer. En er is geen hulp, helemaal niks en dat soort dingen.

- Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).

Uit de uitspraak hierboven kom niet enkel naar voren wat het gebrek aan ondersteuning met de ouders doet, het laat ook zien dat de uithuisplaatsing zelf een grote belemmerende factor is in het ervaren van zingeving. Dit is geen verrassing met het oog op het feit dat de kinderen als grote kracht- en zingevingsbron worden gezien door de ouders.

Een daarmee samenhangende belemmerende factor die door drie van de vijf ouders werd genoemd is mentale of fysieke gezondheid. Het gaat hierbij om mentale of lichamelijke klachten die ertoe hebben geleid dat de ouders niet meer voor de kinderen kunnen zorgen. In sommige gevallen gaat het ook om mishandeling door een partner of om de verslaving van een ouder. In de meeste gevallen is fysieke en/of mentale gezondheid de reden waarom de kinderen niet meer thuis konden wonen, en lijkt het daarom direct samen te hangen met het wegvallen van de zingeving bij een uithuisplaatsing.

Nou, het heeft vooral te maken met mijn ziekte. Ik heb dus nu een chronische burn-out, dat heeft misschien ook wel te maken met PTSS, ik heb gewoon zoveel ziektes bij mij zie je door de bomen het bos niet meer. In elk geval, ik kan nu gewoon niks meer hebben, niks. Dus dat heeft, en waar dat precies door komt, dat heeft ook wel te maken met die burn-out denk ik, die chronisch is geworden, dat ik gewoon te veel van mezelf geveerd heb. Nu gaat dat dus niet meer over. (...)

- *Moeder van twee kinderen (waarvan één in pleegzorg).*

Bij een van de ouders leken de lichamelijke klachten juist een gevolg van de uithuisplaatsing. Wel was in dit specifieke geval ook sprake van mishandeling van zowel deze moeder als de kinderen door de partner.

En op een gegeven moment stort je in. Toen ze eruit waren en gescheiden, toen kwamen ook lichamelijke klachten. Ik heb op een gegeven moment, toen woog ik onder de 60 kilo, ja daar zie je nu niks meer van helaas. Maar toen hield ik niks binnen. Ik kotste alles uit, hield niks meer. Weet je je lichaam onderzoek, dat is gewoon stress geweest.

- *Moeder van vier kinderen (waarvan één in pleegzorg).*

3.3.4. Ondersteuningsbehoeften

In een eerder uitgevoerd onderzoek, geven biologische ouders aan dat zij weinig interesse van de betrokken professionals ervaren in het begrijpen van hun behoefte of om hen te willen helpen (Kiraly, & Humphreys, 2015). De ouders geven aan dat zij gezien worden als ouders die hebben gefaald, terwijl zij juist behoefte hebben aan professionals die hen helpen om hen in hun kracht te zetten en die respectvol zijn naar hen toe (Kiraly, & Humphreys, 2015). Dit komt overeen met de behoeften die in de interviews met ouders naar voren kwamen tijdens dit onderzoek.

Ja, ik denk gewoon dat dat voor elke ouder een gemis is. Ja, tuurlijk, ik begrijp heus wel ze zijn er voor de kinderen, ze zijn er voor de kinderen en de pleegouders die doen al het werk, maar hoe krijg je de kinderen weer terug bij de ouders als er geen ondersteuning en geen hulp is voor de ouders. Ik bedoel, daar ging het toch mis? Dan moet je daar toch aan werken?

- *Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).*

Ook al zijn kinderen uit huis geplaatst, voor ouders blijft het van groot belang dat zij een bepaalde rol als ouder kunnen blijven vervullen (Klooster & Burik, 2000). De ouders uit dit onderzoek geven aan op zijn minst geïnformeerd te willen worden over hoe het met hun kind gaat, en zo mogelijk willen zij betrokken worden bij belangrijke beslissingen en de kans krijgen om een relatie met het kind te behouden. Dit gevoel van betekenis in het leven van hun kind en verbondenheid met hun kind kan een bron van zingeving vormen.

Ook in Nederland lijkt het regelmatig voor te komen dat ouders min of meer aan hun lot worden overgelaten nadat hun kind uit huis is geplaatst, omdat de professionals hun aandacht verleggen naar het pleeggezin (Klooster & Burik, 2000). Daar verblijven de kinderen vanaf dat moment, dus bij dat gezin wordt de ondersteuning geboden. Terwijl ouders met kinderen in de pleegzorg aangeven juist behoefte te hebben aan ondersteuning, o.a. bij het opnieuw vormgeven en voortzetten van hun rol als ouder. Ouders willen betrokken

blijven bij het leven van hun kind, duidelijkheid over hun rol en in hun verwachtingen en ondersteuning bij het accepteren en verwerken van de uithuisplaatsing. Ook vanuit de huidige interviews komt dit beeld naar voren.

Ze is gewoon een geweldige begeleider [ouderbegeleider]. Ze gaat je niet zo van, nou ik zal je dit eens even leren. Maar gewoon heel goed luisteren naar het probleem. Ik dacht van mezelf, ik ben best wel een goede ouder. Het is dat er een probleem is, maar ze heeft me wel heel goed kunnen helpen door vooral de situatie dat mijn dochter in een pleeggezin zit. Daar komen allemaal dingen bij kijken, die zij wel gewend is, die ze weet.

- *Moeder van twee kinderen (waarvan één in pleegzorg).*

Er is ook een ouder die aangeeft behoefte te hebben om met andere ouders met kinderen in de pleegzorg te praten, een soort lotgenotencontact. Een soortgelijke behoefte lazen we ook terug in de interviews met pleegouders. Mogelijk kan het ervaren van verbondenheid met anderen en het gevoel van begrip, omdat er herkenning is of er overeenkomsten zijn in elkaars situatie en/of geschiedenis, bijdragen aan onder andere het verwerken van de gebeurtenissen en gevoelens.

Respondent: Tegen mij wordt gezegd, zoek een therapeut of een psycholoog, maar het is misschien wel goed voor ouders in dit geval om eens onderling. Zorg dat er daar ruimte voor komt van goh, hoe gaan jullie hiermee om. Hoe hebben jullie dit verwerkt? Zijn er oplossingen voor? Welke kant moet je op? Zijn er stappen die je kan ondernemen? En dat is best wel lastig en ieder verhaal is anders, maar we hebben allemaal dezelfde gevoelens gehad.

Interviewer: Dus zo'n lotgenotengroep, om het maar even zo te noemen.

(..)

Respondent: Ja, zo iets is er wel voor pleegouders, maar niet voor de ouders die gedupeerd wilde ik zeggen maar dat klopt echt niet. Je snapt wat ik bedoel.

- *Moeder van twee kinderen (beide in pleegzorg).*

Uit onderzoek blijkt verder dat de mate waarin ouders de pleegzorgplaatsing hebben geaccepteerd van invloed is op de mate van participatie (Daamen, 2014). De professional kan ouders ondersteunen bij het proces van acceptatie en het aanvaarden van de andere rol die zij in het leven van hun kind krijgen. De houding die de professional daarbij aanneemt is bovendien erg van invloed.

Ineens, ze zagen aan mijn gezicht dat er wat was, en toen zei [pleegzorgbegeleider], wat is er? Toen zei ik: ik besef nu dat mijn dochter in een pleeggezin gaat wonen. Dat moet ik gewoon verwerken. Toen zei zij heel bits tegen mij: ja daar moet je, daar kan je niet met ons over praten hoor, daar moet je je eigen mensen voor zoeken. Toen dacht ik nou zeg... Ze wou niet eens meer aanhoren, ze vroeg zelf wat is er, en toen ik het zei toen... Toen dacht ik echt nou, hoe kun je zulk soort mensen, zoveel onbegrip... Hoe kan iemand die in de pleegzorg werkt zoveel onbegrip hebben.

- *Moeder van twee kinderen (waarvan één in pleegzorg).*

Ten slotte is in de vragenlijst gevraagd naar welke belangrijke vraag of onderwerp (pleeg-) ouders op de agenda zouden willen zetten over het onderwerp zingeving (zie ook Bijlage 2). De antwoorden op deze vraag lopen ook erg uiteen. Zo is er bijvoorbeeld een ouder die zegt "Zingeving is voor iedereen anders, en als je daar problemen van ondervindt moet je naar een professionele hulpverlener toe zoals een psycholoog/psychiater en, niet een medewerker van JHF, die hebben het al moeilijk genoeg". Een andere vraagt zich af welke zingeving pleegkinderen aangeboden krijgen, omdat zij zich voor kan stellen dat zij deze behoefte hebben. Er is ook een ouder die stelt dat er ervaringsdeskundigen moeten gaan werken bij pleegzorginstanties, omdat zo zegt zij

"alleen dan krijg je een beter begrip voor de gehele situatie. En ga het gesprek meer met de pleegouders aan over wat zij nodig hebben (bijvoorbeeld qua trainingen)".

3.3.5. Conclusie

Het plaatsen van kinderen in pleegzorg, zowel vrijwillig als gedwongen, brengt voor ouders een complexe, emotionele en soms traumatische situatie met zich mee. Ouders ervaren vaak verdriet door de uithuisplaatsing van hun kinderen, die desondanks een belangrijke bron van zingeving blijven. Ouders ervaren vaak een gebrek aan begrip en steun tijdens en na de uithuisplaatsing. Bovenal is verbondenheid behouden met hun kinderen een diepgewortelde behoefte. Maar er is ook behoefte aan duidelijkheid en uitleg rondom de uithuisplaatsing en aandacht voor hun rouwproces en zingevingsvragen die hieruit voortkomen. Het ontbreken van ondersteuning vanuit hulpverlening wordt beschouwd als een belemmerende factor. Ouders verlangen naar begrip, ondersteuning en betrokkenheid bij het leven van hun kinderen, maar ervaren vaak een gebrek aan interesse van professionele hulpverleners. Wat daarom van groot belang lijkt te zijn voor deze ouders is (praktische) ondersteuning tijdens en na de uithuisplaatsing vanuit de hulpverlening en/of lotgenoten bij het accepteren van de nieuwe situatie en het vervullen van hun rol als ouder. In Figuur 13 worden de resultaten uit de interviews met ouders grafisch weergegeven.

Figuur 13: Overzicht van de resultaten uit interviews met ouders

4. (Aandacht voor) zingeving bij pleegzorgprofessionals

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de zingevingbronnen en behoeften van professionals. Kennis over zowel de zingevingbronnen als -behoeften van de professionals is van belang, omdat dit ook invloed kan hebben op de manier waarop zij met de zingevingbronnen en -behoeften van hun cliënten omgaan.

Er is voor gekozen om persoonlijke vormen van zingeving ook aandacht te geven omdat deze bronnen vaak ook te maken hebben met zingeving die professionals in hun werk vinden. Daarnaast wordt er gekeken of professionals zingevingsthema's herkennen bij hun cliënten, welke houding zij als bevorderlijk achten bij het bespreken van deze thema's en welke kennis, vaardigheden en tools zij al bezitten om cliënten bij zingevingsthema's de ondersteunen. Vervolgens wordt er besproken welke belemmeringen professionals ervaren om aandacht te besteden aan zingeving bij hun cliënten. De informatie die hiervoor wordt gebruikt is voornamelijk afkomstig zijn uit de interviews en vragenlijsten die voor dit onderzoek zijn afgenomen. Uiteindelijk zal er stil worden gestaan bij de ondersteuningsbehoeften die er zijn met betrekking tot het begeleiden van cliënten als het gaat over zingeving. Een belangrijk detail is dat de geïnterviewde professionals voor het grootste deel pleegzorgbegeleiders zijn en zich dan ook met name met de begeleiding van pleegouders bezighouden. Het verschilt per professional in hoeverre zij in contact zijn met of begeleiding geven aan pleegkinderen en ouders.

4.1 Zingevingbronnen

Professionals (N=47) ervaren in grote mate zingeving in hun leven (score 3.73 op een schaal van 1 tot 5) blijkt uit de vragenlijst. Alle geïnterviewde professionals hebben het spinnenweb Positieve Gezondheid (IPH) ingevuld bij de start van het interview. Op de vraag 'Ik heb een zinvol leven' scoren zij allen rapportcijfers tussen zeven en negen. Het leven als zinvol ervaren heeft verschillende aspecten. Professionals geven in de vragenlijst bijvoorbeeld aan zich vaak verbonden te voelen met de mensen om hen heen, van betekenis te zijn voor andere mensen en een positief zelfbeeld te hebben. Een zingevingbron die er uitspringt in de interviews met de professionals zijn familie/gezin/kinderen. Met name (pleeg-)kinderen worden specifiek genoemd door de professionals als bron van zingeving.

*De mensen om me heen zijn daarin het allerbelangrijkste. Dus mijn man, mijn kinderen, ouders, vriendinnen.
- Jeugdcoach en ouderbegeleider, vrouw, 40 jaar.*

*Waarbij ik het als zingeving voelde, is dan toch wel het feit dat je aan pleegzorg bent begonnen. En dan bedoel ik privé, dat ik inderdaad dus dat we eerst een pleegdochter in huis hebben genomen. Die 11 was en op ellenlange wachtlijsten stond en nergens terecht kon. Dat je denkt nou dat dat voelt wel als dat je even iets bijdraagt. En heel concreet.
- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.*

Dat het gezin en met name de (pleeg-)kinderen een belangrijke bron van zingeving zijn heeft, zoals duidelijk wordt in het laatste citaat, ook te maken met het feit dat professionals er graag zijn voor de mensen om zich heen. Dit gaat verder dan het gezin alleen. Zowel in het gezin als op het werk wordt het zorgen voor mensen of iets betekenen voor mensen als belangrijke bron aangeduid door de professionals. Werk als zingevingbron heeft dan ook vaak te maken met het van betekenis zijn voor anderen.

*Nou, ik denk wel dat ik echt wel een hulpverlener ben, zeg maar ik, ik help graag andere mensen, ik zorg graag voor andere mensen. Ja, in die zin ligt mijn hart wel in, in gewoon in de zorg zeg maar en denk ik dat zeker de combinatie wat ik nu doe met het grootste deel screenen en opleiden en dan nog een beetje pleegzorgbegeleiding, dat dat een fijne combinatie is, dat ik wel het idee heb dat ik van nut kan zijn.
- Pleegzorgbegeleider en screener/opleider nieuwe pleegouders, vrouw, 45 jaar.*

Een andere zingevingbron die zowel raakt aan het persoonlijke als professionele is het (christelijke) geloof. Voor twee van de geïnterviewde professionals speelt geloof een belangrijke rol in hun leven. Dit delen zij soms ook met pleegouders die aangeven te geloven. Of ze bidden voor de gezinnen die in hun caseload zitten.

Ik bid ook wel eens, wel vaak, voor de gezinnen en de kinderen. Dat voelt voor mij gewoon fijn en ik denk daar worden zij zelf, daar merken ze niks van, maar het helpt mij om mijn werk goed te doen, dingen te kunnen dragen en dat ook gewoon fijn vind. Ja, dat ik weet God zit deze kinderen ook en ik breng ze even bij Hem. Dat helpt mij om mijn werk te doen.

- Gezinsvoogd en jeugdbeschermer, vrouw, 41 jaar

Door iets te kunnen betekenen voor anderen in het werk, wordt het werk zelf een zingevingbron voor professionals. Dit komt ook terug in de resultaten van de vragenlijst. In de vragenlijst is aan professionals gevraagd drie items van de Work and Meaning Inventory (WAMI) te scoren. De 47 professionals die deze vraag op de vragenlijst beantwoord hebben geven aan betekenisvol werk te hebben (M=4.03), te ervaren dat hun werk een groter doel dient (M=3.84) en dat het werk hen helpt om de wereld beter te begrijpen (M=3.77). Ook de items afgeleid uit de Meaningful Work vragenlijst van Veltman laten een positief beeld zien. Zo vinden professionals dat het werk een doel in het leven biedt (M=4.02), hen erkenning en zelfrespect biedt (M=3.94), waarden ondersteunt die zij belangrijk vinden (M=3.94) en bijdraagt aan betekenisvolle relaties met anderen (M=3.91).

4.2 Zingevingbehoeften

Wat betreft de zingevingbehoeften van professionals, geeft een groot deel aan graag het goede te willen doen en van betekenis te willen zijn voor anderen (morele rechtvaardiging). Hierin zit een overlap met de zingevingbronnen van de pleegouders. Wanneer professionals het gevoel hebben dat het lukt om van betekenis te zijn, wordt hun werk en het zorgen voor hun naasten een bron van zingeving.

Ik heb een goed leven en ik vind het heel fijn dat ik ook maar een klein beetje bij kan dragen aan iemand anders zijn leven, wat misschien niet zo op de rit is. En dat ik, ik ga echt geen mensen redden, dat weet ik ook wel. Als ik iemands leven ietsje kan veranderen, ietsje positiever of fijner kan maken, dat vind ik wel heel belangrijk. Ik besef me heel goed dat wij het super hebben. En dat gun ik een ander ook.

- Jeugdcoach en ouderbegeleider, vrouw, 40 jaar.

De behoefte aan morele rechtvaardigheid gaat over het verlangen om het goede te doen, van betekenis te zijn. Wanneer er niet aan die behoefte wordt voldaan dan is er vaak een gebrek aan zingeving voor de professional.

Maar dat is bij bepaalde gezinnen die gewoon zelf ook in de hulpverlening werkte, weetje wel eigenlijk gewoon stiekem een verkapt gezinshuis waren, gewoon ongelooflijk goed in wat ze deden, dat je gewoon eigenlijk alleen maar nou ja, verhalen kwam aanhoren en zeg maar dat ik daar gewoon echt niks toevoegde. En zij zei dan iedere keer wel dat ze het prettig vond om gewoon met iemand die niet onderdeel van het gezin was gewoon even te kletsen. Maar ik heb niet het idee dat ik daar ooit iets heb toegevoegd of van hulp ben geweest, los van dat ik een luisterend oor was en dat ik dan ook aan moest nemen dat dat ja, (...) dat vind ik dat ik, ik ben wel graag van nut, dus dat vond ik niet zo heel prettig, nee.

- Pleezorgbegeleider en screener/opleider nieuwe pleegouders, vrouw, 45 jaar.

In het werk wat ze doen is het voor de professionals belangrijk hun werk zelf te kunnen waarderen, maar ook om een stuk erkenning te krijgen van anderen (eigenwaarde).

Dus ik denk daar kan ik echt daadwerkelijk van hulp zijn en dat hoor ik dan ook van hun zeg maar dat ze dat prettig vinden, dat ik bepaalde dingen bij hen weghaal of voor hun regel en bevestiging in wat ze goed doen en of tips geef. Dus dat is dat is misschien een klein voorbeeld, maar wel voor mij het meest essentieel. Hè dat je hoort van mensen dat je van nut bent.

- Pleezorgbegeleider en screener/opleider nieuwe pleegouders, vrouw, 45 jaar.

Daarnaast is er een behoefte aan zeggenschap en effectief handelen (competentie). Dit is belangrijk voor de professionals om ook in staat te zijn tot zelfwaardering zoals duidelijk wordt uit het bovenstaande citaat. Als de behoefte aan zeggenschap en effectief handelen niet wordt beantwoord ontstaan er vragen over het eigen handelen en kunnen er gevoelens van machteloosheid omhoogkomen. Dit is weer gerelateerd aan de behoefte aan morele rechtvaardigheid, oftewel het goede willen doen.

Ik heb een jongen die ik eigenlijk ook slecht kan bereiken als ik kom in huis gaat hij naar boven, ondertussen heeft hij dus inderdaad suicide neigingen, is helemaal niet toegankelijk, wil niks met mij te maken hebben, vind het allemaal maar belachelijk. Dus ik, dat vind ik ingewikkeld van, dan denk ik, is hier een jongen waar ik niet mee kan samenwerken, die niks van mij wil, maar waar ik wel van denk, je hebt wel heel veel hulp nodig. Dat is niet fijn.

Interviewer: Nee, en wat voor vragen stel je jezelf dan over de zin van het leven?

Respondent: Heb ik wel genoeg aansluiting, doe ik m'n best wel genoeg. Wat kan ik nog doen om hem wel te bereiken? Laat ik ook dingen liggen? Moet misschien iemand anders op deze zaak? Steek ik er genoeg tijd en energie in? Wat kan ik nog wel doen? Wat als het misgaat wat als? Dus daar ben ik dan wel mee bezig.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 52 jaar.

Ons werk is wel heel ingewikkeld. Soms denk je wel eens 'jongens maakt het verschil dat ik er ben, ja of nee', omdat je voelt dat je zo weinig eigenlijk kunt bereiken en dingen zo vast zitten. En dat vind ik, machteloosheid is wel iets wat moeilijk is in dit werk.

- Gezinsvoogd en jeugdbeschermer, vrouw, 41 jaar.

4.3 Zingeving in het werk

Uit eerder onderzoek bij Jeugdhulp Friesland blijkt dat ambulant werkende professionals zingeving als onderdeel van hun werk zien en aandacht hebben voor zingeving van cliënten (de Jong, 2019). Desondanks wordt zingeving niet standaard in besprekingen en intervisie meegenomen, terwijl deze professionals wel aangaven de behoefte te hebben om over zingeving in het eigen werk te spreken. Hieronder wordt ingegaan op wat de professionals in de interviews en vragenlijsten zeggen over welke zingevingsthema's ze herkennen bij hun pleeggezinnen, welke houding de professionals belangrijk vinden in gesprekken over zingeving, welke kennis en vaardigheden er al zijn. En als laatste wordt er aandacht besteed aan de belemmeringen die de professionals ervaren als het gaat om het ondersteunen bij zingevingsthema's van de verschillende doelgroepen.

Herkennen

Uit onderzoek blijkt dat professionals vaak bezig zijn met het creëren van randvoorwaarden voor zingeving maar tegelijkertijd alledaagse aspecten van zingeving niet herkennen (Mulder, 2014). Uit de interviews lijkt naar voren te komen dat professionals zingeving in bepaalde mate wel *herkennen* bij pleegouders en pleegjongeren maar niet altijd als zodanig benoemen.

Alleen, denk ik dat wij het niet bewust zingeving noemen, maar je hebt natuurlijk wel over 'wat is belangrijk voor en kind?' [...] Je hebt het ook over de drijfveer van pleegouders. Hoe houd je de draaglast en draagkracht in evenwicht.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

Kinderen zullen niet per se denk ik dat als zingeving noemen, maar toch wel waarom ik bijvoorbeeld niet bij mijn moeder woon of 'waarom lukt het mijn moeder niet?' of 'waarom kan mijn moeder nu wel voor mijn broertje zorgen en niet voor mij?'. Ja dat is eigenlijk ook wel een zingevingsvraag

- Gezinsvoogd en jeugdbeschermer, vrouw, 41 jaar.

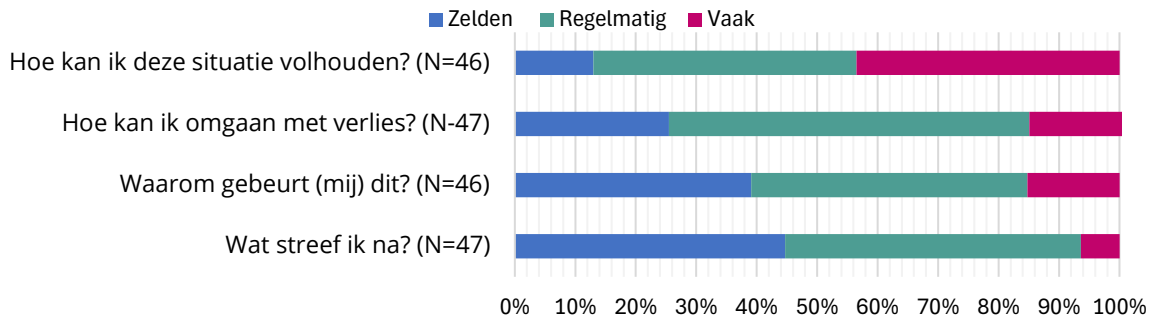
En zijn zingevingsvragen ja, eigenlijk ook wel identiteit, denk ik, en loyaliteit, wel een beetje toekomst, loyaliteit, loyaal naar z'n moeder.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

De bovenstaande quotes en de resultaten van de vragenlijst laten zien dat professionals, naar eigen zeggen, aandacht hebben voor levensvragen van hun cliënt (87,23%) en deze ook bespreken (85,11%). Door belangstelling te tonen, met een open luisterende houding, kun je als professional al aandacht geven aan datgene wat voor de cliënt belangrijk is. Een aantal keren wordt er in de vragenlijsten genoemd dat er zingevingsthema's worden besproken tijdens de screening van nieuwe pleegouders. Bij één van de instellingen waar professionals zijn geworven voor het onderzoek is zingeving een cliëntindicator waar altijd een einddoel aan gekoppeld is. Bij de andere instelling wordt naar levensbeschouwing, levensverhaal en levensgebeurtenissen gevraagd bij de intake. Als het gaat om het begeleiden bij levensvragen geven de professionals aan dit in mindere mate te doen (56,52%). Het bieden van begeleiding overlapt deels met het geven van aandacht, maar gaat nog een stap verder. Aandacht zou er altijd moeten zijn, terwijl begeleiding alleen kan plaatsvinden wanneer de cliënt hier behoefte aan heeft. Professionals lijken in het ter sprake brengen van zingeving, gebaseerd op hun antwoorden in de vragenlijst, het meeste baat gehad te hebben bij de training rouw en verlies (zie ook Hoofdstuk 5), algemene werk- en levenservaring en gesprekken met collega's.

Aan zowel (pleeg-) ouders als pleegjongeren is de vraag gesteld of zij verwachten en ervaren dat de pleegzorgprofessional aandacht heeft voor levensvragen, deze met hen bespreekt en hen hierbij begeleidt. Omdat de vragenlijst slechts door 20 pleegjongeren is beantwoord, moeten we deze gegevens met voorzichtigheid interpreteren. De eerste resultaten lijken erop te wijzen dat jongeren in grotere mate dan (pleeg-) ouders verwachten dat de pleegzorgwerker en/of voogd aandacht voor zingeving heeft. Een iets kleiner deel van de pleegjongeren verwacht ook dan de pleegzorgwerker en/of voogd levensvragen met hen bespreekt. Net als professionals vinden cliënten dus dat dat er in grotere mate aandacht moet zijn voor levensvragen en in mindere mate dat er begeleiding moet zijn bij die levensvragen. Daarnaast verwacht een groot deel van de pleegjongeren dat de pleegzorgwerker en/of voogd hen begeleidt bij zingevingsvragen, terwijl dit bij (pleeg-)ouders voor een relatief klein deel geldt (18,86%). Ten slotte valt op dat minder dan de helft van de pleegjongeren ervaart dat de pleegzorgwerker en/of voogd levensvragen met hen bespreekt of daarbij begeleidt. Hier signaleren we dus een discrepantie tussen de verwachtingen/behoefte en de ervaringen van de pleegjongeren.

Uit de vragenlijst onder professionals komen een aantal levensvragen van cliënten naar voren, zoals vragen over het volhouden van het pleegouderschap of omgaan met verlies, die door een groot deel van de professionals worden gesignaleerd (zie Figuur 14).

Figuur 14: Door professionals meest gesignaleerde levensvragen bij alle cliëntgroepen

Houding professionals

In het NJI-rapport "Wat werkt in de pleegzorg?" (de Baat & Bartelink, 2012) wordt geconcludeerd dat de kwaliteit van pleegzorg bevorderd wordt als de pleegzorgbegeleider aandacht heeft voor de behoeften en interesses van het kind, de ouders en het pleeggezin; open is naar de pleegouders over de problemen van het pleegkind; ingrijpt wanneer een pleegzorgplaatsing uit de hand dreigt te lopen; en afgebroken plaatsingen zorgvuldig behandelt. Daarnaast is het helpend als de pleegzorgbegeleider betrouwbaar is, goed bereikbaar en efficiëntie toont in het behandelen van betalingen en klachten.

Dat er veel belang ligt bij de houding van professionals komt ook naar voren bij de ondersteuningsbehoeften van de jongeren, pleegouders en ouders. Een open, niet-veroordelende en steunende houding geeft alle cliënten het gevoel dat ze serieus worden genomen. De professionals zien hiervan ook het belang. Zij staan voor een open en oordeelvrije houding, waarin eerlijkheid van belang is net als het in de eigen kracht zetten van de cliënt. Volgens de professionals is het dan ook belangrijk om je persoonlijke mening of overtuiging opzij te zetten zodat je mensen beter kan ondersteunen.

Vragen stellen en oprecht geïnteresseerd zijn. En er dus geen oordeel over hebben. Dat vind ik ook heel belangrijk.

- *Jeugdcoach en ouderbegeleider, vrouw, 40 jaar.*

Goed luisteren, open en eerlijke houding, geen oordeel, meebewegen maar wel open en eerlijk

- *Pleegzorgbegeleider, vrouw, 52 jaar.*

Andere aspecten van de houding die de professionals belangrijk vinden zijn eerlijkheid en transparantie en een echt luisterende houding. Ook werd een aantal keer genoemd dat ze het belangrijk vinden om niet zelf met oplossingen te komen maar om pleegouders te ondersteunen bij het zelf tot oplossingen komen. Kwetsbaarheid werd ook genoemd als een houding, waarmee wordt bedoeld dat professionals ook iets van zichzelf blootgeven aan degenen die tegenover hen zitten. De professionals lijken veel te weten over welke houding zij passend vinden in hun professie. Tegelijkertijd geven professionals in de vragenlijst aan dat zij ook wel meer willen leren over het aannemen van de juiste houding.

Hè, je moet er ook voorzichtig mee zijn, hè, ik ben, ik ben niet iemand die elke keer over mijn eigen dingen begint, hoor, maar wel dat je wel kunt zeggen van ik snap heel goed wat je bedoelt en ik weet goed waar je het over hebt.

- *Pleegzorgbegeleider, vrouw, 52 jaar.*

Kennis, vaardigheden en tools

Pleegzorgprofessionals hebben al veel manieren gevonden om met zingevingsthema's om te gaan. Als het gaat om houding en vaardigheden kwamen er verschillende voorbeelden naar voren in de interviews. Een aantal geïnterviewde professionals gaven bijvoorbeeld aan dat zij hun ervaring als pleegouder inzetten bij het begeleiden van pleegouders. Deze professionals geven aan dat dit erg helpend is in het begrijpen van de situatie van hun cliënten en het creëren van een band.

Sommige pleegouders hebben al 100 wisselingen gehad van werkers. Nou dan zeg ik heel vaak al heel snel in een eerste of tweede gesprek van goh Ik ben ook pleegouder. Ik heb enige ervaring en dan zie je, dus jij begrijpt ons, dan zie je bij wijze van spreken de schouders al zakken en denk ik van eindelijk iemand die snapt waar we het over hebben, dus ik vind het heel vaak functioneel in. Of het daadwerkelijk verschilt nog met mijn collega's weet ik niet, Maar het feit dat je dit zegt, Nou ja, zorgt voor een andere houding bij pleegouders.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

Sommige professionals kiezen er bewust voor om hun (christelijk) geloof in te zetten bij bepaalde gezinnen die waar dit ook een belangrijke zingevingbron is. Dit kan helpen in het bouwen van de relatie tussen de professional en de pleegouders, en zorgt ervoor dat de gesprekken ook over levensbeschouwelijke en religieuze zingeving gaan.

Andere professionals geven aan dat ze niet per se opgeleid zijn tot het voeren van gesprekken rondom zingeving, maar zichzelf wel bekwaam te vinden door de ervaring die zij hebben met de uitvoering van hun vak.

Ik denk dat heel veel mensen die net komen kijken, net van school komen, hier niet heel veel van weten, hier niet heel veel ervaring in hebben dat die wel een tekort hebben en dat je daardoor dan ook wat pleegouders tekortdoet. Ik merk nu dat door ik, doordat ik zelf, ja, je wordt een soort oude rot in het vak, waardoor je heel veel ervaring hebt en heel veel ziet heel veel hoort, ook zelf heel veel meegemaakt he, dat je gewoon, ja, een goeie begeleiding gaat bieden en ook hier oog voor hebt.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 52 jaar.

In de vragenlijsten werd een grote diversiteit aan (mogelijke) manieren om met zingevingsthema's om te gaan genoemd, namelijk:

- Bespreken van deze thema's tijdens de casuïstiekbesprekingen;
- Doorverwijzen naar geestelijk verzorger, coach of therapeut of naasten;
- Inzetten ervaringskennis als (pleeg-)ouder;
- Een laag dieper kunnen gaan door goed te luisteren;
- Overleg met gedragswetenschapper;
- Pleegouderbegeleidingsplan geeft de mogelijkheid om zingevingsthema's te bespreken (tool);
- Spelletjes doen (tool);
- Kennis vanuit symposium over zingeving in de pleegzorg;
- Houden van cirkel (tool).

Tegelijkertijd geven de meeste professionals aan dat er meer aandacht besteed kan worden aan zingeving als het gaat om kennis, vaardigheden en tools. Veel professionals geven aan meer informatie en handvatten te willen hebben om hun pleeggezinnen goed te kunnen ondersteunen bij zingevingsthema's. Het gaat hierbij met name over het gesprek aangaan over zingeving en zingevingsthema's leren herkennen. Het gebrek aan handvatten kan een belemmerende factor zijn voor professionals om de goede ondersteuning te kunnen bieden.

Belemmeringen

Naast het gebrek aan handvatten zijn er ook andere redenen waarom het voor professionals niet altijd makkelijk is om hun werk goed ten uitvoering te brengen. Soms spreken professionals hierover met een geestelijk verzorger. Centrale thema's die in deze gesprekken aan bod komen, zijn: ethische dilemma's die (pleeg-)ouders en professionals hebben (ook: van Bergen et al., 2022), grote verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke overtuigingen tussen (pleeg-)ouders en professionals en de vraag hoe professionals zelf hun werk vol kunnen houden in moeilijke en drukkende omstandigheden.

Deze thema's zijn een indicatie van de belemmeringen die spelen bij professionals als het gaat om het vormgeven van goede begeleiding bij zingeving. Uit de interviews en vragenlijst kwamen de volgende ervaren belemmeringen naar voren:

1. Beperkte contactmomenten met de pleegouders en met name pleegkinderen.

Pleegzorgprofessionals geven in de interviews aan dat het beperkte contact met het pleeggezin ervoor zorgt dat er weinig ruimte is om zingeving bespreekbaar te maken. Met name als het gaat om pleegkinderen speelt dit als een belemmerende factor. Een van de professionals noemde daarnaast dat zij voor de pleegkinderen geen neutraal persoon is omdat ze van de pleegzorg is. Dit heeft mogelijk ook invloed in het al beperkte contact dat er is met de pleegkinderen.

Bij de pleegouder en het kind, dat herkennen qua zingevingsvraag, nou ja, dat is wel de mate van hoe vaak je ze ziet denk ik, hè, het zijn toch wel echt momentopnames hè. Ik bedoel, ik kom in dit gezin alweer heel lang en dan word ik toch weer deze dingen, denk ik nou.
- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

2. Behoefte lijkt er niet te zijn bij pleegouders en met name pleegkinderen.

Deze tweede belemmering lijkt samen te hangen met de eerste. Er wordt een aantal keer door professionals genoemd dat pleegouders en pleegkinderen niet altijd de behoefte hebben om zingevingsthema's met hen te bespreken aangezien ze er maar weinig zijn. Ook in de vragenlijst wordt dit punt door professionals benoemd. Vaak zijn er andere mensen met wie er meer een vertrouwensband is waar de pleegouders en kinderen beter mee kunnen praten over dit soort thematiek.

3. Veel bezig met het regelen van praktische zaken.

Tijdens de contactmomenten die er zijn geven professionals aan dat ze met name bezig zijn met praktische zaken regelen voor de pleegouders. Dit laat weinig ruimte voor het besteden van aandacht aan zingeving.

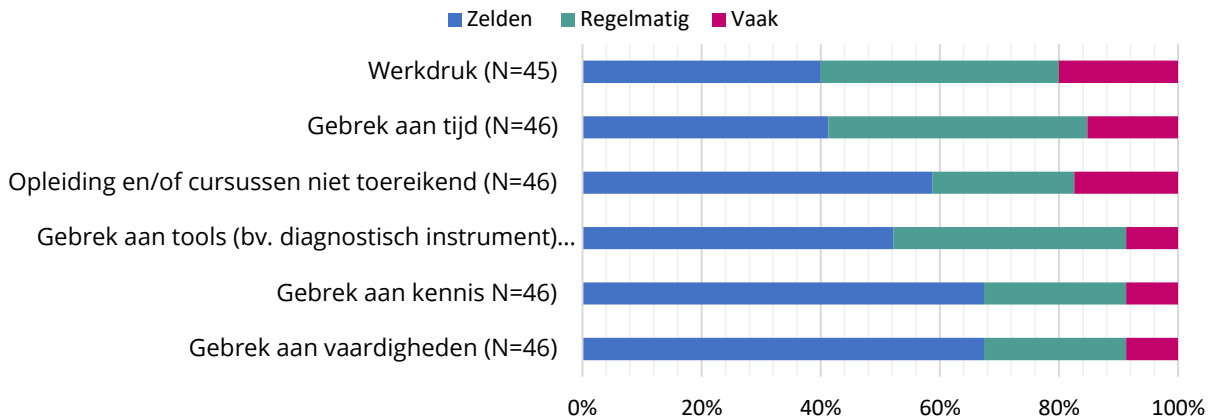
4. Te weinig scholing en training ontvangen

Veel van de professionals geven zowel in de interviews als op de vragenlijst aan dat ze te weinig kennis en handvatten hebben ontvangen in hun opleiding en tijdens hun werk om op een accurate manier pleegouders en kinderen te ondersteunen bij zingevingsthema's (zie ook figuur 3). Ook missen ze tools (gespreksinstrumenten of methodes) om het gesprek hierover aan te gaan.

5. Botsen met eigen overtuigingen/geloof

In een aantal gevallen werd genoemd dat de overtuigingen of het geloof van de (pleeg-)ouders botste met die van de professional, waardoor het gesprek over zingeving werd bemoeilijkt voor de professional.

In de vragenlijst expliciet van een aantal belemmerende factoren gevraagd in welke mate professionals deze ervaren (zie Figuur 15). De factoren die het meest worden ervaren zijn een hoge werkdruk en het gebrek aan tijd.

Figuur 15: Meest ervaren belemmeringen in zorg voor zingeving door professionals, vanuit de vragenlijst

Naast deze belemmeringen zijn de meningen verdeeld over de vraag of het überhaupt de taak van een pleegzorgprofessional is om actief in te gaan op levensvragen van jongeren en pleegouders. De geïnterviewde professionals spreken verschillend over in hoeverre zij deze gesprekken zelf aangaan, of dat zij vinden dat hun cliënten dit op horen te pakken met naasten, pleegouders met hun pleegkinderen, of dat zij doorverwijzen kunnen worden naar de praktijkondersteuner bij de huisarts of een geestelijk verzorger.

4.4 Ondersteuningsbehoeften van pleegzorgprofessionals

Uit eerder onderzoek naar morele dilemma's en etnische identiteit in pleegzorg blijkt dat professionals, vanwege een groeiende diversiteit, niet altijd beschikken over de kennis en vaardigheden om goed aan te sluiten bij zingeving of levensvragen binnen een specifiek cultureel of levensbeschouwelijk kader (van Bergen et al., 2022; Degener, 2021). Van de Koot-Dees, Noordegraaf en Reitsma (2022) hebben onderzocht welke vaardigheden professionals nodig hebben in een situatie waarbij biologische ouders, pleegouders en het pleegkind verschillende wereldbeelden hebben. In hun onderzoek worden zes vaardigheden geïdentificeerd, namelijk: het hebben van basiskennis over verschillende levensbeschouwingen en identiteitsvorming, inlevingsvermogen, nieuwsgierigheid om te ontdekken wat essentieel is voor de ander (en wat is onderhandelbaar), het kunnen initiëren en op gang houden van gesprekken over het wereldbeeld, het kunnen bevorderen van zelfreflectie in relatie tot het wereldbeeld en kunnen manoeuvreren tussen en toezicht houden op de verschillende belangen.

Door alle geïnterviewde professionals werd genoemd dat zij wel meer kennis willen opdoen over zingeving. Zelf stellen zij dat dit zorgt voor meer bewustwording en daarmee dat het een belangrijkere rol in de begeleiding krijgt. Professionals geven aan dat ze het vaak niet expliciet over zingeving hebben, of dat het niet die naam krijgt, maar dat ze er wel degelijk veel mee te maken hebben. Zo geven zij aan vragen tegen te komen die te maken hebben met identiteit, loyaliteit, volhouden van pleegouders, het geloof en de rol van biologische ouders.

Nou, ik vind wel, hè, nu ik het zo meer over heb, denk ik van nou, dat zou wel echt voor mij een prominentere rol mogen hebben. Ja, dat je het echt noemt, hè, het is nu eigenlijk een beetje ja, we noemen het nu van ja, een beetje zingeving is ook identiteit en is ook dat soort dingen. Maar zingeving is natuurlijk veel meer dan dat. Hè, zingeving is ook gewoon wat je belangrijk vindt in het leven en en waar je plezier aan hebt en wat goed is voor jou. Dat is ook voeding, hè. Dus ik denk ja eigenlijk zou dat wel meer een terugkerend thema, echt nadrukkelijk mogen zijn in je begeleiding.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

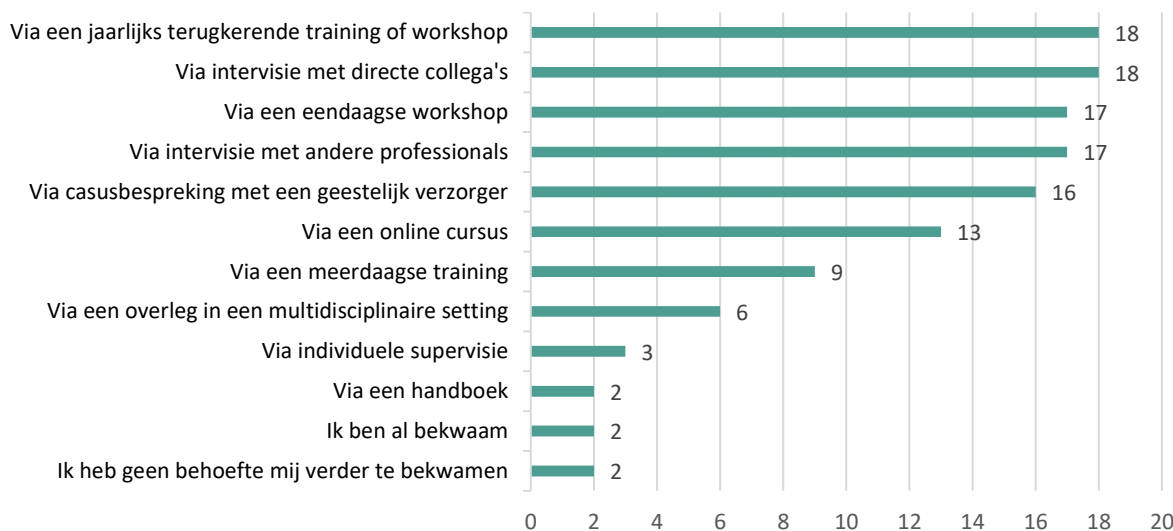
Aan professionals is gevraagd of zij zich voldoende met kennis en vaardigheden toegerust voelen om tegemoet te kunnen komen aan de zingevingsbehoeften van pleegouders en pleegkinderen. Alle geïnterviewde professionals geven aan dat zij wel meer kennis willen opdoen over zingeving.

In de vragenlijst is de vraag gesteld waarin professionals zich verder zouden willen bekwamen als het gaat over de zorg voor zingeving. Professionals konden meerdere antwoorden aankruisen (zie Figuur 16). De meeste professionals geven aan kennis te willen opdoen over het herkennen van en begeleiden bij zingevingsvragen.

Figuur 16: Antwoord van professionals op de vraag waarop zij zichzelf verder willen bekwamen in het begeleiden van cliënten met zingevingsvragen

De meningen over hoe professionals precies meer kennis op te willen doen lopen erg uiteen. Uit de interviews blijkt dat er wordt gedacht aan een training/cursus, of een thema-moment waarin bewust wordt stilgestaan bij zingeving, informatie wordt gegeven over wat zingeving is en/of welke vragen professionals tegen kunnen komen. Ook het opdoen van meer kennis over andere culturen, religies of seksuele voorkeuren worden benoemd. Daarnaast wordt geopperd dat zingeving bijvoorbeeld een plek zou kunnen krijgen bij de casuïstiek besprekingen en dat er behoefte is aan tools om op een natuurlijke manier het gesprek aan te gaan over zingeving. Ook in de vragenlijst is gevraagd naar hoe professionals zich het liefst verder zouden willen bekwamen. Professionals konden meerdere antwoorden aankruisen (zie Figuur 17). Zij zien het meest in een (terugkerende) training of workshop en intervisie met directe collega's of andere professionals, die geen directe collega zijn.

Figuur 17: Antwoord van professionals op de vraag hoe zij zich verder willen bekwamen in het begeleiden van zingevingsvragen.

Als ik het hoofdstuk lees over de professionals en deze ook koppel aan de beschreven casus, zie ik dat er al veel wordt gedaan op het gebied van zingeving. De casus laat zien dat de pleezorgprofessional in kwestie doorhad dat het om zingeving ging en schakelde een geestelijk verzorger in. Herkennen van zingevingsthemata bij anderen is de eerste stap (na herkennen van zingevingsthemata bij jezelf) richting ondersteuning bij zingeving. En in veel gevallen worden er al gesprekken over zingeving gevoerd door professionals maar zijn ze zich er niet altijd van bewust dat ze deze gesprekken al hebben of dat ze er al de vaardigheden voor bezitten. Wat bij mij met name omhoogkomt is dat ik het zo gun dat professionals af en toe een laag dieper kunnen gaan met hun cliënten. Dat maakt het werk zoveel rijker en mooier en zal zeker bijdragen aan het eigen gevoel van zingeving die ze uit het werk halen. Maar wat maakt dat er nog een zekere verlegenheid is als het gaat om zingevingsthemata? Zit het in de kwetsbaarheid die ik al eerder benoemde? Ik kan mij voorstellen dat kwetsbaarheid niet vanzelfsprekend is. Veel hulpverleners maken heftige situaties mee en krijgen veel negativiteit over zich heen van cliënten. Dan is professionele afstand een vorm van bescherming. Professionele nabijheid kan dan te kwetsbaar voelen en dat is logisch! Misschien dat geestelijk verzorgers kunnen ondersteunen bij het vinden van een balans tussen nabijheid en zelfbescherming. Want als je eerst van mens tot mens kan verbinden met degene die tegenover je zit geloof ik dat je ook als hulpverlener en cliënt meer kan bereiken.

- Reflecties geestelijk verzorger B

4.5 Conclusie

De professionals ervaren een diepgaand gevoel van zingeving in hun leven, met familie en werk als prominente bronnen. Het gezin, met name (pleeg-)kinderen, wordt genoemd als een belangrijke bron van zingeving. Het werk zelf wordt gezien als een manier om betekenisvol te zijn voor anderen en draagt op die manier bij aan het ervaren van zingeving. De behoefte aan aandacht voor zingeving speelt alle cliëntgroepen, maar deze behoefte wordt niet altijd vervuld. Professionals herkennen wel zingeving bij pleegouders en pleegjongeren, hoewel ze dit niet altijd expliciet benoemen. Zo geven zij aan vragen tegen te komen die te maken hebben met identiteit, loyaliteit, het volhouden van pleegouders, het geloof en de rol van biologische ouders. Zingevingsthemata worden besproken tijdens screening en contactmomenten, maar veel professionals ervaren een gebrek aan kennis, vaardigheden en tools om cliënten adequaat te ondersteunen bij zingevingsthemata. Naast deze belemmeringen zijn de meningen onder professionals verdeeld over de vraag of het überhaupt de taak van een pleezorgprofessional is om actief in te gaan op levensvragen van jongeren en pleegouders. Ondanks een eventueel gebrek aan kennis, vaardigheden, tools en andere belemmeringen zoals beperkte contactmomenten met cliënten en praktische taken die veel tijd in beslag nemen, proberen professionals toch manieren te vinden om met zingevingsthemata om te gaan. Wat hen betreft zou meer kennis over zingeving bijdragen aan een groeiende bewustwording en een belangrijkere rol voor zingeving in de begeleiding van pleeggezinnen. Professionals zouden zich bijvoorbeeld verder willen bekwalen middels (terugkerende) training of workshop en intervisie met (directe) collega's.

5. Handelen/ interventies van professionals (incl. tools, methodieken) mbt A, B en C

Met betrekking tot het handelen van professionals zijn verschillende tools, methodieken, handleidingen en hulpmiddelen ontwikkeld. In dit hoofdstuk worden een aantal van deze documenten besproken, met het oog op wat hierin gezegd wordt over zingeving. We starten met de opleidingsdocumenten van de opleidingen social work en pedagogiek. Vervolgens gaan we in op de landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam in de pleegzorg. Ook gaan we kort in op hulpmiddelen die zijn ontwikkeld bij Jeugdhulp Friesland zelf, bijvoorbeeld naar aanleiding van onderzoek van studenten.

Opleidingsdocumenten Social Work en Pedagogiek

Bij verschillende hbo-instellingen die 'social work' aanbieden worden de vereiste kennis, houding en vaardigheden die toekomstige sociaal werkers nodig hebben rondom onderwerpen als zingeving, levensbeschouwingen en de ethische dimensies van het werk beschreven in de opleidingsprofielen. Zo wordt in het Landelijk Opleidingsdocument Sociaal Werk (2017), naar aanleiding van de internationale definitie van Social Work, gevraagd aan de professional: "Draagt mijn interventie bij aan het verbeteren van ontwikkelingskansen van mensen en het ondersteunen en versterken (empowerment) van mensen bij het omgaan met hun levensvragen?" (p11). Tevens wordt hier het normatieve karakter van het beroep benoemd, waarbij veel ethische afwegingen moeten worden gemaakt. Verder staat over de professional te lezen dat "Is zich bewust van de normativiteit van de situatie. Staat open voor andere culturen en opvattingen. Opereert op basis van de inhoudelijke Global Definition. Houdt daarbij contact met ontwikkelingen in de (internationale) - samenleving. Spreekt anderen aan als hij vindt dat die zich gedragen in strijd met de geldende morele en ethische standaard" (p24). Van de professionals wordt verwacht dat zij vanuit presentie werken (1e kwalificatie p25) en "Ze brengen de eigen sociale waarden en zingeving van mensen over het voetlicht en richten zich op de realisatie hiervan." (10e kwalificatie pag. 29). In de kennisbasis worden de Kernwaarden genoemd (pag. 36) en op pagina 40 wordt het thema 'normatieve en levensbeschouwelijke dimensie' beschreven. Het gaat daar niet expliciet over de begeleiding of ondersteuning bij levensvragen, wel wordt het samen bepalen wat goed is en de ethische dynamiek van het beroep verwoord. Ook wordt zingeving benoemd in de context van de eigen loopbaanontwikkeling van de professional (pag. 46).

In het landelijk opleidings- en competentieprofiel voor Pedagogiek (2019), wordt daar nog aan toegevoegd dat: "Het opvoedend handelen van ouders en mede-opvoeders is verankerd in hun levensbeschouwing, waardeoriëntaties en persoonlijke zingeving. Deze waardengeladenheid geldt niet alleen voor het opvoedend handelen, maar ook voor de professionele ondersteuning die de pedagoog biedt. De pedagoog erkent dat ook zijn eigen professionele handelen een normatieve, levensbeschouwelijke, morele en subjectieve dimensie heeft (Bakker, 2016)." (pag. 10), en: "Kinderen en jongeren krijgen ook andere vragen terwijl ze opgroeien. Zo worden bijvoorbeeld identiteit en idealen belangrijke onderwerpen voor wat oudere kinderen en jongeren. Pedagogen ondersteunen hen, hun ouders en mede-opvoeders bij die zoektocht naar zingeving (Ministerie van Onderwijs & Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2017); (Sieckelinck, 2017))." (pag. 11). De reflectie op de eigen levensbeschouwing en zingeving en ook de begeleiding en ondersteuning van zingeving en levensbeschouwing van jeugdigen en (pleeg-)ouders zijn hier dus expliciet benoemd.

In de nieuwe beroepscode (2021) wordt uitgegaan van de volgende vijf waarden: respect voor menselijke waardigheid en autonomie; betrokkenheid en de bereidheid om mensen bij te staan; sociale rechtvaardigheid en mensenrechten; deskundigheid en zorgvuldigheid; en betrouwbaarheid en integriteit.

Herziene eindkwalificaties in het sociaal domein

Omdat er in de huidige opleidingskwalificaties op mbo-, hbo- en wo-opleidingen te weinig aandacht is voor spirituele zorg en begeleiding bij levensvragen en/of zingevingsactiviteiten is door het Ministerie van VWS de

opdracht gegeven tot het herformuleren van die eindkwalificaties. Het is niet verassend dat de professionals die deelgenomen hebben aan dit onderzoek verdeeld zijn over de vraag over het bespreken/begeleiden van zingevingsvragen tot hun taak behoort. Voor beginnend beroepsbeoefenaars op mbo-, hbo- en wo-niveau in het sociaal domein, zorg en geneeskunde zijn de zingevingscompetenties die mogen worden verwacht recent geformuleerd (Damsma Bakker et al., 2023a). Daarbij is ook een implementatierichtlijn voor de implementatie van zingeving in de curricula uitgewerkt. Het uitgangspunt is dat het kunnen bieden van de juiste aandacht aan begeleiding en ondersteuning van mensen met zingevingsvragen een basiscompetentie is van professionals die werkzaam zijn in de zorg en het sociale domein. Binnen de eindkwalificaties ligt de nadruk op dat aandacht voor zingeving begint bij de student zelf, omdat het kunnen bieden van de juiste aandacht een reflecterende en onderzoekende houding vraagt. Professionals werkzaam in de jeugdzorg zijn veelal onderlegd met de opleiding social work of pedagogiek. De eindkwalificaties die voor deze studenten zijn geformuleerd luiden: *De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken en zelf passende begeleiding gericht op zingeving te initiëren, en consulteert indien nodig een specialist zoals de geestelijk verzorger (Damsma Bakker, Klop, & van Rooij, 2023b).*

Landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam binnen de pleegzorg

De methodiekhandleiding geeft een duidelijke taakomschrijving voor de pleegzorgbegeleider. Volgens Breg et al. bestaat het werken van de pleegzorgbegeleider uit de volgende taken:

1. *Bevorderen en volgen van een veilige en gezonde ontwikkeling van het kind en tijdig signaleren wanneer deze stagneert*
2. *Begeleiden van (specifieke) opvoeding van het kind in het pleeggezin*
3. *Coördineren en verbinden van het informele en formele systeem rondom het kind*
4. *Het creëren van helderheid over het perspectief en het bewaken van de continuïteit en stabiliteit*
5. *Rapportage en evaluatie*

(Breg et al., 2020, pp. 23)

Deze taken sluiten aan bij de ondersteuningsbehoeften van pleegouders die door Daamen (2021) worden genoemd. Zij willen graag ondersteuning bij de opvoeding van de pleegkinderen, maar hebben ook behoefte aan aandacht voor hen als pleegouders. Dit wordt door de methodiekhandleiding geschaard onder ondersteuning bij opvoeding. Binnen het begeleiden bij de opvoeding van het kind wordt genoemd dat er aandacht moet zijn voor de draagkracht en draaglast verhouding bij de pleegouders (Breg et al., 2020, pp.24). Als het gaat om de begeleiding van pleegkinderen, bij thema's zoals identiteitsvorming is de taak van de pleegzorgbegeleider met name het informeren van pleegouders. Op deze manier willen ze de pleegouders ondersteunen bij het zicht houden op deze thema's bij de pleegkinderen (Breg et al., 2020, pp. 134). Dit twee van de weinige momenten dat de methodiekhandleiding ingaat op aandacht voor zingeving door pleegzorgprofessionals. Een andere plek waar hier aandacht aan wordt besteed door de methodiekhandleiding is als het gaat om het rouw- en afscheid proces van zowel pleegouders als ouders. Binnen de methodiekhandleiding wordt specifiek aandacht besteed aan ondersteuning bij verlieservaringen (Breg et al., 2020, pp. 138).

Naast het ondersteunen van de pleegouders kan de pleegzorgbegeleider volgens de methodiekhandleiding een belangrijke rol spelen in het verbinden van de verschillende betrokkenen. Wanneer de pleegouders en ouders goed in contact zijn met elkaar is dit uiteindelijk goed voor de ontwikkeling van het kind (Breg et al., 2020, pp. 16). De pleegzorgbegeleider kan verbindend werken door boodschappen te geven die de verbinding versterken en afspraken te noteren en evalueren (Breg et al., 2020, pp.16). Daarnaast is het belangrijk dat de pleegzorgwerker zich focust op het contact tussen ouder en kind, een goed en stabiel contact zorgt namelijk op zijn beurt voor een stabiele plaatsing. Breg en collega's zeggen dat dit ook betekent dat de pleegzorgbegeleider ondersteuning geeft of regelt voor ouders wanneer het gaat om een langdurige plaatsing "om vorm te geven aan de rol van ouder op afstand en om te gaan met de rouw om het verlies van de

opvoedersrol" (Breg et al., 2020, pp. 16). Bovenstaande beantwoordt aan zowel de zingevingsbehoeften van de pleegjongeren als aan de ondersteuningsbehoeften van de ouders. Voor jongeren is een goede relatie met hun biologische ouders een belangrijke zingevingsbron of -behoefte. Bij de ouders werd vaak een behoefte genoemd aan goede ondersteuning bij de uithuisplaatsing van hun kinderen en daarmee het verlies van een zingevingsbron.

Naast het ondersteunen van ouders bij rouw en verlies, wordt er ook genoemd dat het een taak is van de pleegzorgprofessional om te begeleiden bij het afscheid nemen van een pleeggezin. Het gaat hierbij om ondersteunen bij het loslatingsproces en een goed afscheid nemen van het pleeggezin (Breg et al., 2020, pp. 33). De pleegzorgwerker bespreekt welke rol het pleeggezin nog kan blijven spelen in het leven van een kind (Breg et al., 2020, pp. 34). Naast het oppakken van de praktische punten, is het de bedoeling dat de pleegzorgbegeleider ook aandacht besteedt aan het verdriet en de boosheid die kunnen spelen bij alle betrokkenen wanneer het gaat om een geplande of ongeplande breakdown (Breg et al., 2020, pp. 132). Dit lijkt aan te sluiten bij de eerdergenoemde ondersteuningsbehoeften van de pleegouders.

Technieken en hulpmiddelen die naar voren komen in de methodiekhandleiding

In de methodiekhandleiding worden een groot aantal technieken en hulpmiddelen aangeboden. Hieronder worden de technieken en hulpmiddelen op een rij gezet die kunnen worden ingezet als het gaat om ondersteuning bij zingevingsthema's en zingevingsbehoeften.

Technieken

Technieken als niet oordelen, goed luisteren en erkennen van gevoelens zijn technieken die ook door pleegzorgwerkers als belangrijk worden genoemd als het gaat over het bespreken van zingevingsthema's (Breg et al., 2020, pp. 38-39).

Hulpmiddelen

Zowel **Words & Pictures** als het **Levensboek** zijn tools die ondersteunen bij het ordenen van het levensverhaal van de pleegkinderen. Bij de interviews met pleegjongeren kwam naar voren dat maar een van hen dit levensboek kende. Echter kwam in de interviews begrijpelijkheid bij de pleegjongeren naar voren als een belangrijke zingevingsbehoefte. Het ging hier met name over het begrijpen en ordenen van het verhaal rondom hun uithuisplaatsing en waarom ze bij het pleeggezin wonen. Deze hulpmiddelen kunnen ondersteunen bij het creëren van die begrijpelijkheid met betrekking tot de uithuisplaatsing en levensloop. Het gaat hierbij ook om het versterken van de identiteit en het zelfbeeld van de pleegkinderen (Breg et al. 2020, pp. 53). In de methodiekhandleiding worden deze tools niet specifiek aan zingeving gekoppeld, maar komen er wel vragen en thema's in terug die raken aan de zingevingsthema's en behoeften die bij de pleegkinderen spelen.

Het **genogram** wordt volgens de methodiekhandleiding gebruikt voor het creëren van een helder perspectief. De vragen die worden gekoppeld aan het invullen van het genogram besteden ook aandacht aan kracht- en hulpbronnen van het gezin, kortom hun zingevingsbronnen en behoeften. Hierin gaat het over wat belangrijk is voor het gehele gezin (Breg et al., 2020, pp. 64). Dit kan zowel ondersteunen bij het creëren van begrijpelijkheid voor de pleegjongeren en (pleeg)ouders, als bij het besteden van aandacht aan zingeving (zoals het bespreken van thema's als loyaliteit, identiteit en verbondenheid).

Zoals eerder benoemd wordt het als de taak van de pleegzorgbegeleider gezien om de ouders te begeleiden bij hun rouw en verlies met betrekking tot de opvoedersrol. De methodiekhandleiding benoemt de **verliesdriehoek** als een hulpmiddel dat daar goed bij kan ondersteunen. Bij het gebruik van dit hulpmiddel benoemt de handleiding dat het belangrijk is dat de pleegzorgbegeleider compassie voelt en toont, een "open en oprechte luisterhouding" heeft en open vragen stelt (Breg et als. 2020, pp. 74). Deze technieken komen

overeen met wat pleegzorgbegeleider noemde als belangrijke vaardigheden bij het bespreken van zingevingsthema's.

Handreiking identiteitsversterkend werken

Zoals duidelijk is geworden is identiteit een belangrijk zingevend thema voor pleegkinderen. Binnen de Handreiking Identiteitsversterkend werken (2023) worden handvatten aangereikt om als pleegzorgprofessional hier mee aan de slag te gaan. De onderstaande tien ingrediënten zijn volgens Degener belangrijk bij het identiteitsversterkend handelen:

1. *Open en onderzoekende grondhouding*
  2. *Reflectie op bias*
  3. *Kennis over identiteitsontwikkeling*
  4. *Kennis over verschillende achtergronden en culturen*
  5. *Kennis over actuele maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op identiteit*
  6. *Dialogische vaardigheden*
  7. *Mogelijkheden aanreiken om identiteit te exploreren*
  8. *Pleegkinderen leren om weerbaar te worden*
  9. *Netwerken rond pleegkinderen versterken*
  10. *Stimuleren van samenwerking*
- (Degener, 2023, pp. 16)

Opnieuw komt de open houding naar voren die ook werd genoemd door de methodiekhandleiding en de professionals zelf.

Overige hulpmiddelen

Naast de training voor professionals zijn bij Jeugdhulp Friesland ook al materialen voor thema-avonden beschikbaar waarmee jeugdigen, ouders en pleegouders kunnen worden geholpen bij het zien van zingevingsthema's en hoe daarmee om te gaan (zie ook bijlage 3). Ook uit studentenonderzoeken zijn tools voortgekomen die ingezet kunnen worden bij de zorg rondom zingeving.

- Training Omgaan met levensvragen in de jeugdzorg (JHF intern)
- ID-kaart zingeving en identiteitsvorming, ontwikkeld bij module jeugdcoaches door stagiaire JHF
- Toolbox morele jamsessies JHF
- Landkaart, ontwikkeld door studenten betrokken bij huidige project JHF

In de interviews werd door twee professionals de **levenslijn** als tool genoemd die kan helpen om het gesprek aan te gaan met pleegjongeren over onderwerpen die niet zo snel spontaan ter sprake komen. Ook in de goede praktijken (bijlage III) wordt deze werkwijze beschreven. De levenslijn helpt professionals om de geschiedenis, zowel hulpverlenings- als levensgeschiedenis, van het kind en/of het gezin te ordenen. De tool heeft diagnostische waarde, maar helpt ook in het bevorderen van de samenwerkingsrelatie. Zie: <https://awtjf.nl/tools-voor-professionals/levenslijn/>

Vanuit de Rijksuniversiteit Groningen zijn onderstaande hulpmiddelen rondom pleeggezinnen en religie ontwikkeld (RUG, z.d.):

- Bordspel voor pleeggezinnen (RUG) waarmee professionals in de jeugdzorg pleegkinderen, ouders en pleegouders helpen om op speelse wijze het gesprek over religie en identiteit aan gaan
- Handreikingen voor professionals (RUG) over religieuze ontwikkelingen van pleegkinderen en het omgaan met religieuze verschillen in een pleeggezin

Goede praktijken

Een deel van de bovengenoemde tools en vaardigheden worden al ingezet binnen de pleegzorg. In de bijlage staan een aantal goede praktijken die door pleegzorgprofessionals of geestelijk verzorger worden toegepast binnen de pleegzorg. Hierin worden ook tools genoemd die niet in de landelijke methodiekhandleiding zijn opgenomen zoals: pleegouderbuddy's, levenslijn, traumasensitief werken en de behoeftentool. Wat duidelijk wordt uit de interviews die zijn gedaan voor deze goede praktijken, is dat met name de tools maar fragmentarisch worden ingezet. Voor het structureel inzetten van tools en vaardigheden lijkt een belangrijke voorwaarde te zijn dat deze zijn opgenomen in de werkprocessen.

6. Samenwerking rondom zorg voor zingeving met geestelijk verzorgers en andere professionals

In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op de samenwerking tussen professionals met het oog op zorg voor zingeving. Er zijn vaak meerdere professionals betrokken bij één (pleeg-)gezin binnen de hulpverlening, denk aan een voogd, pleegzorgbegeleider, therapeut maar één of meerdere gezinsleden kunnen ook begeleiding krijgen van een huisarts of psycholoog. Er wordt specifiek ingegaan op het doorverwijzen of samenwerken wat de pleegzorgbegeleiders doen met een geestelijk verzorger.

Samenwerken in de zorg voor zingeving

In artikel 6 van de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (2019) staat vermeld dat wanneer een cliënt zorgt ontvangt waarbij verblijf gedurende een etmaal of langer wordt geboden er altijd een geestelijke verzorging beschikbaar moet zijn. Binnen de geestelijke verzorging is de jeugdzorg een van de kleinste, zo niet het kleinste, werkveld (VGVZ, z.d.). Jeugdhulp Friesland is één van de weinige instellingen voor jeugdzorg waarbij minimaal één geestelijk verzorger in dienst is.* Professionals zowel in de 24-uurszorg, als in de pleegzorg en ambulante hulpverlening doen maar weinig beroep op de geestelijke verzorger, onder andere omdat deze te weinig in beeld is bij deze professionals (de Jong, 2019). Ook de geïnterviewde professionals in dit onderzoek geven aan niet/nauwelijks door te verwijzen naar de geestelijk verzorger. Daarnaast geeft ongeveer 72% van de professionals geeft op de vragenlijst aan hun cliënten door te verwijzen, met name naar de POH/GGZ of psycholoog, vrijwilliger (bijvoorbeeld een maatje) en naar verschillende soorten therapie/therapeuten.

Ik hoor van andere mensen wel dat die [geestelijk verzorger] wel wordt ingezet in de nazorg. Hè dus als er een breakdown is geweest en nou het verdriet wat je hebt en het verliezen, hè dus dat je hem daar inzet. Nou, daar kan ik me ook wel iets bij voorstellen. Maar ook wel bij andere ingrijpende dingen, ja, misschien als er iets heel ingrijpends met een kind is is is voorgevallen of ja. Ik kan, maar ja, ik zou het niet snel doen moet ik eerlijk zeggen.

- Pleegzorgbegeleider, vrouw, 45 jaar.

Waar er niet veel wordt doorverwezen naar externen, wordt er binnen de pleegzorg vaak wel andere collega's ingezet. Dit hangt samen met de expertises die de verschillende collega's hebben. In de bijlage worden een aantal goede praktijken genoemd waarbij dit het geval is. Zo zijn er binnen Jeugdhulp Friesland bijvoorbeeld pleegzorgprofessionals opgeleid om te werken met Words and Pictures. Zij worden ingeschakeld door hun collega's wanneer dit nodig is. Dat geldt ook voor het traumasensitief werken. Naast de trainingen die worden gegeven worden de professionals met deze expertise ook ingeschakeld wanneer pleeggezinnen tegen moeilijkheden aanlopen die te maken hebben met trauma. Bij andere organisaties geldt dit ook voor thema's rondom rouw en verlies.

*In de 24- uurszorg is de geestelijk verzorger bij Jeugdhulp Friesland met regelmaat aanwezig (minimaal één uur per maand, per 24-uurslocatie) en kunnen jongeren een beroep op hen doen. Met regelmaat vinden er gesprekken plaats tussen de geestelijk verzorger en jongere. Daarnaast bestaat de mogelijkheid voor professionals om een door het SKJ erkende training te volgen over hoe zij om kunnen gaan met zingeving en levensvragen.

7. Conclusies, discussie en aanbevelingen voor onderzoek, praktijk en beleid

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen beantwoord. Ook wordt volgt een discussie paragraaf met (methodologische) aanbevelingen voor vervolgonderzoek. De hoofdvraag van dit onderzoek is: Welke breed gedragen inzichten, oplossingen, conclusies en aanbevelingen leveren onderzoeksbevindingen en praktijk- en beleidservaringen op, om zorg voor zingeving in de branche Jeugdhulp te verbeteren?

7.1 Conclusies

Verbondenheid is zowel een belangrijke bron van zingeving als zingevingbehoefte van en tussen pleegjongeren en hun (pleeg-)ouders. Sociale contacten zijn belangrijk, bijvoorbeeld met anderen die hun ervaringen in en met pleegzorg herkennen. Daarnaast vormt alledaagse zingeving, in de vorm van werk/school, sport/hobby's een belangrijke bron van zingeving.

Onder (pleeg-)ouders is een sterke behoefte aan goed contact, in de vorm van **interesse en betrokkenheid**, met pleegzorgprofessionals. Als dit contact niet goed of zelfs afwezig is, is dit direct een belemmerende factor voor beide groepen als het gaat om hun grootse zingevingbron: het (pleeg-)ouderschap. Dit geldt ook voor meer praktische ondersteuning.

(Pleeg-)ouders hebben een sterke ondersteuningsbehoefte op het gebied van zingeving wanneer (pleeg-)kinderen uit huis gaan of worden geplaatst. Denk aan **ondersteuning bij rouwverwerking en het loslaten van het kind, of het opnieuw vormgeven van de ouderrol**.

Pleegjongeren worstelen vaak met **loyaliteits- en identiteitsvragen**. Ze willen graag begrijpen wat de reden is dat ze in een pleeggezin terecht zijn gekomen en bij wie ze nou eigenlijk horen. Zij benadrukken de behoefte aan diepgaande gesprekken en begeleiding bij zingevingsvragen door professionals. Ook vrienden of pleegouders kunnen hier een rol in spelen. Belangrijk is dat er een vertrouwensband bestaat.

Pleegzorgprofessionals geven aan dat werk een zingevingbron is, omdat ze het als betekenisvol voor zichzelf en anderen ervaren. Bovendien vinden zij het belangrijk dat zowel zij zelf als anderen hun werk kunnen waarderen en dat zij ook erkenning ontvangen voor het werk wat zij doen.

Er bestaat verdeeldheid onder professionals of begeleiding bij zingevingsvragen tot hun taak behoort. Uitsluitel kan worden gevonden in de recent ontwikkelde eindkwalificaties in het sociaal domein. Hierin is vermeld dat **het kunnen bieden van de juiste aandacht aan begeleiding en ondersteuning van mensen met zingevingsvragen een basiscompetentie van professionals** is, die werkzaam zijn in de zorg en het sociale domein. Hoewel professionals zingeving bij pleegouders en jongeren herkennen, voelen ze zich niet altijd goed toegerust om effectief te kunnen ondersteunen. Professionals erkennen het belang van zingeving proberen aandacht en begeleiding vorm te geven, ondanks belemmeringen zoals het gebrek aan handvaten en meer praktische belemmeringen, zoals beperkte contactmomenten met cliënten en tijdrovende praktische taken. **Sommige professionals zetten hun persoonlijke zinervaringen, zoals het geloof of eigen pleegouderschap, in bij de begeleiding** van (pleeg-)ouders en pleegjongeren. De weg naar een geestelijk verzorger wordt vaak niet gevonden, terwijl deze goede ondersteuning kan bieden bij (complexe) levensvragen en beschikbaar is voor overleg. **Professionals zijn van mening dat meer kennis over zingeving, tools, training en intervisie kan bijdragen aan een groeiende bewustwording, een belangrijkere rol voor zingeving in de begeleiding van pleeggezinnen en effectievere ondersteuning.**

- 1) *Welke zingevingbehoeften hebben pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg en wat zijn bronnen en manieren van zingeving voor hen?*

De zingevingbronnen voor de verschillende groepen zijn divers en bevinden zich op de verschillende lagen van zingeving. Maar er zijn ook overeenkomsten, met name op het gebied van existentiële zingeving. Voor alle groepen is verbondenheid een belangrijke zingevingbehoefte en -bron. Bij ouders gaat het hierbij met

name om een verbinding met hun kinderen. In welke vorm dan ook een ouder kunnen zijn voor hun kinderen, onderdeel zijn van hun leven, is zowel een grote bron van zingeving als een zeer sterke zingevingsbehoefte. Bij pleegjongeren is verbondenheid met hun pleegouders en biologische ouders een bron van zingeving. Bij pleegouders is verbinding met de pleegkinderen, en daarmee het pleegouderschap, een grote bron van zingeving. Wanneer het gaat om een behoefte aan verbondenheid bij pleegouders, heeft dit voornamelijk te maken met het ervaren van verbondenheid met mensen die de ervaring van het pleegouderschap herkennen.

Voor pleegjongeren zijn in de behoefte aan verbondenheid vragen rondom identiteit en loyaliteit en een verlangen om ergens bij te horen prominent aanwezig. Dit laatste verklaart ook de behoefte aan begrijpelijkheid rondom de uithuisplaatsing. Deze behoefte is er ook bij de ouders, beide hebben behoefte aan meer informatie. Bij ouders gaat het met name om informatie over het proces en de verwachtingen rondom de uithuisplaatsing. Bij pleegjongeren gaat het echt om vragen rondom identiteit, loyaliteit en de redenen voor de uithuisplaatsing. Zowel in de behoefte aan verbondenheid als begrijpelijkheid klinken de identiteitsvragen zoals: wie ben ik en waar hoor ik bij? Dit komt ook duidelijk terug in hun behoefte om mee te doen aan de maatschappij en erkenning en waardering te krijgen van de mensen om zich heen.

Dat sociale contacten een belangrijke bron van zingeving zijn voor pleegjongeren is dan ook niet verrassend. Ook voor (pleeg-)ouders is het tijd doorbrengen met dierbaren een belangrijke bron van zingeving. En natuurlijk moet de alledaagse zingeving niet uit het oog worden verloren. Voor alle groepen is alledaagse zingeving belangrijk, maar met name bij pleegjongeren is dit op de voorgrond aanwezig. Dit kan in de vorm van werk/school, sport of hobby's zijn.

- 2) *Welke zorgbehoeften op het gebied van zingeving hebben pleegjongeren, pleegouders en ouders met kinderen in pleegzorg ten aanzien van pleegzorgprofessionals of anderen; wat zijn hun verwachtingen en hun ervaringen daarmee?*

Wat duidelijk wordt in het onderzoek is dat de factoren die de zingevingsbronnen en het vervullen van de zingevingsbehoeften in de weg staan, zich vaak vertalen in de ondersteuningsbehoeften van (pleeg-)ouders en pleegjongeren. Bij zowel pleegouders als ouders is er een sterke behoefte aan goed contact met pleegzorgprofessionals. Als dit contact niet goed of zelfs afwezig is, is dit direct een belemmerende factor voor beide groepen als het gaat om hun grootse zingevingsbron: het (pleeg-)ouderschap. Dit goede contact bestaat uit interesse en betrokkenheid vanuit de professionals en de mogelijkheid voor (pleeg-)ouders om hun verhaal te kunnen doen. Daarnaast hebben beide groepen behoefte aan praktische ondersteuning en informatie. Zowel bij ouders als pleegouders is deze praktische invulling van het contact ten behoeve van de verbinding met hun (pleeg-)kinderen, een belangrijke zingevingsbron en -behoefte. Tegelijkertijd zijn er ook verschillen binnen de groep pleegouders als het gaat over de rol van de pleegzorgprofessional bij de ondersteuning op het gebied van zingeving. Een deel van hen ziet hier wel een rol voor de professionals en andere ouders geven aan dit liever met andere mensen (dierbaren) te bespreken.

Naast de behoefte aan goed contact en praktische ondersteuning hebben zowel ouders als pleegouders een sterke ondersteuningsbehoefte op het gebied van zingeving wanneer (pleeg-)kinderen uit huis worden geplaatst. Bij pleegouders gaat het hierbij om een (onverwachte) afbreking van een pleegzorgplaatsing. Pleegouders hebben op zo een moment behoefte aan ondersteuning bij rouwverwerking en het loslaten van het pleegkind. Goede nazorg ontvangen van pleegzorgprofessionals is daarom van groot belang, zeker met het oog op het behouden van pleegouders voor de pleegzorg. Bij ouders is er eveneens een behoefte aan ondersteuning bij het rouwproces en de zingevingsvragen die dit oplevert. Naast begeleiding bij het accepteren en verwerken van de uithuisplaatsing van de kinderen, willen ouders hulp bij het opnieuw vormgeven en voortzetten van de ouderrol. Ondanks deze sterke behoefte lijkt er een gat te zijn met betrekking tot de begeleiding van met name ouders bij een uithuisplaatsing. Alle ouders die zijn geïnterviewd

voor dit onderzoek gaven aan geen of onvoldoende ondersteuning te hebben ontvangen tijdens en na een uithuisplaatsing van hun kinderen. Door echter ondersteuning te geven bij de vorming van een nieuwe ouderrol, helpt de professional zowel de ouders als de pleegjongeren bij het aanbrengen van een belangrijke zingevingsbron. Voor ouders is dit de band met hun kinderen en voor pleegjongeren de band met hun biologische ouders.

Verder verschillen de ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving die (pleeg-)ouders en pleegjongeren hebben ten aanzien van pleezorgprofessionals. Zowel met betrekking tot de verwachting dat professionals hierbij ondersteunen als de thema's waar de professionals bij zouden moeten/kunnen ondersteunen. Ondanks dat er relatief weinig respons van pleegjongeren was, lijken zij in grotere mate dan (pleeg-)ouders te verwachten dat de pleezorgprofessionals aandacht moet hebben voor zingeving in de begeleiding die ze geven. Pleegjongeren vinden het ook belangrijk dat ze vanuit de professionals begeleiding krijgen bij zingevingsvragen, maar deze begeleiding ervaart lang niet elke jongeren. Zoals genoemd hebben pleegjongeren met name behoefte aan begeleiding bij identiteits- en loyaliteitsvragen, maar vinden het ook belangrijk om gesprekken te hebben over eventueel andere zingevingsvragen met de betrokken pleezorgprofessionals. Daarin is een basis van vertrouwen onmisbaar voor de pleegjongeren.

3) *Wat is de zinervaring van pleezorgprofessionals in hun werk en wat is de rol daarvan in zorg voor zingeving bij cliënten?*

Pleezorgprofessionals geven aan dat werk een zingevingsbron is omdat ze het idee hebben iets te kunnen betekenen voor anderen. Ze vinden hun werk betekenisvol en zien het als een manier om een groter doel te dienen. Bovendien vinden zij het belangrijk dat zowel zij zelf als anderen hun werk kunnen waarderen en dat zij ook erkenning ontvangen voor het werk wat zij doen. Om het werk dat zij doen te kunnen waarderen moeten professionals wel ervaren dat zij zeggenschap hebben over het werk en effectief kunnen handelen.

Twee vormen van zinervaring die naar voren komen in het onderzoek en een duidelijke rol hebben in de zorg voor de cliënten zijn het pleegouderschap en het geloof van een professional. Beide zijn belangrijke zingevingsbronnen voor een aantal professionals, die zij ook weer inzetten bij de begeleiding van (pleeg-)ouders en pleegjongeren. De professionals zetten dit in omdat het voor herkenning zorgt bij hun cliënten en het daarmee bevorderlijk is voor de relatie met de cliënten.

Er kan van worden uitgegaan dat de manier waarop het werk wordt ervaren en de persoonlijke zinervaringen invloed hebben op de manier waarop pleezorgprofessionals de zorg voor zingeving vormgeven bij hun cliënten. De twee voorbeelden die worden genoemd illustreren dit. Echter is er in dit onderzoek niet expliciet gevraagd naar de rol van de zinervaring bij pleezorgprofessionals in de zorg voor zingeving bij cliënten. Dit maakt dat er geen uitgebreid antwoord kan worden gegeven op de bovenstaande vraag.

4) *Welke ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving hebben pleezorgprofessionals?*

Voordat er kan worden ingegaan op de ondersteuningsbehoeften moet er een onderscheid worden gemaakt tussen aandacht voor en begeleiding bij zingeving. Professionals maken dit onderscheid namelijk ook in de interviews en vragenlijsten. Over het algemeen vinden professionals het belangrijk om aandacht te besteden aan zingevingsthema's bij hun cliënten en herkennen ze de zingevingsthema's die er spelen. Door het tonen van belangstelling, met een open luisterende houding, schenk je als professional aandacht aan datgene wat voor de cliënt belangrijk is. Tussen aandacht en begeleiding zit overlap, maar begeleiding gaat een stap verder. Daar kun je zingevingsvragen verkennen, zoeken naar nieuwe kracht of inspiratiebronnen of de bestaande anders invullen. Aandacht moet er altijd zijn, terwijl begeleiding alleen kan plaatsvinden wanneer de cliënt hier behoefte aan heeft. Echter, ondanks dat het belang van aandacht voor zingeving wordt erkend en

herkend door professionals, blijft de vraag leven: is *begeleiding* bij zingevingsvragen de taak van de pleegzorgprofessional?

De verdeeldheid onder professionals of het tot hun taak behoort om pleegjongeren en pleegouders te begeleiden op zingevingsthema's is niet verrassend gezien de geringe aandacht voor zingeving in bestaande opleidingsdocumenten. Zo gaat het in het opleidingsdocument voor social work niet expliciet over de begeleiding of ondersteuning bij levensvragen. Daarentegen worden in het landelijk opleidings- en competentieprofiel voor pedagogiek de reflectie op de eigen levensbeschouwing en zingeving en de begeleiding en ondersteuning van zingeving en levensbeschouwing van jeugdigen en (pleeg-)ouders wel expliciet benoemd. Het uitgangspunt in de recent ontwikkelde einkwalificaties in het sociaal domein is dat het kunnen bieden van de juiste aandacht aan begeleiding en ondersteuning van mensen met zingevingsvragen een basiscompetentie is van professionals die werkzaam zijn in de zorg en het sociale domein.

Dit is van belang want wat duidelijk wordt uit dit onderzoek is dat (pleeg-)ouders en pleegjongeren behoefte hebben aan zowel aandacht voor als begeleiding bij zingevingsthema's en ze zien deze begeleiding wel degelijk als een taak van de pleegzorgprofessional. Dat dit niet altijd plaatsvindt lijkt te maken te hebben met verschillende factoren. Een van de factoren die het meest naar voren komt is dat professionals aangeven meer kennis, vaardigheden en tools nodig te hebben om adequate ondersteuning te bieden bij zingevingsthema's. Het wordt alleen niet heel duidelijk welke kennis, vaardigheden of tools er worden bedoeld door de professionals. Wel zien zij het belang van kennis als het gaat om het vergroten van de aandacht voor zingeving. Zij stellen dat dit zorgt voor meer bewustwording en daarmee dat het een belangrijkere rol in hun dagelijks werk krijgt. Professionals geven aan dat ze het vaak niet expliciet over zingeving hebben, of dat het niet die naam krijgt, maar dat ze er wel degelijk veel mee te maken hebben.

Tegelijkertijd laten de 'goede praktijken' en resultaten van de interviews en vragenlijsten zien dat de pleegzorgprofessionals al beschikken over een groot aantal vaardigheden en tools die van waarde zijn in de ondersteuning bij zingevingsthema's die spelen bij hun cliënten (zie ook bijlage III). Denk bijvoorbeeld aan technieken als niet oordelen, goed luisteren, een open houding en tools zoals het levensboek en het genogram. Echter lijkt er nog niet genoeg kennis te zijn over de manier waarop deze vaardigheden en tools kunnen worden ingezet bij het beantwoorden van de ondersteuningsbehoeften op het gebied van zingeving. De reden hierachter wordt uit dit onderzoek niet geheel duidelijk. Wat wel duidelijk wordt is dat tools vaak fragmentarisch worden ingezet, in plaats van structureel. Voor structurele inzet lijkt het opnemen van tools en/of vaardigheden in werkprocessen helpend te zijn. Ook wordt de weg naar een geestelijk verzorger vaak niet gevonden.

Naast een gebrek aan handvatten zijn er ook andere factoren die een belemmering vormen in de aandacht voor en begeleiding bij zingeving door professionals. Zo zijn er vaak veel praktische zaken die geregeld moeten worden, en is er maar een beperkte tijd voor iedere client. Naast meer kennis, vaardigheden en tools, is er ook behoefte aan meer tijd en ruimte bij professionals om in ieder geval aandacht te besteden aan zingeving, laat staan te begeleiden bij zingeving.

Kortom, er is een gat tussen de ondersteuningsbehoeften van de pleegouders, ouders en pleegjongeren en de daadwerkelijke begeleiding die zij krijgen bij zingevingsthema's en vragen van pleegzorgprofessionals. Dit gat is het duidelijkst te zien als het gaat om nazorg bij een onverwachte afbreking van een pleegzorgplaatsing (pleegouders) en bij een uithuisplaatsing (ouders). Maar ook in de 'reguliere' begeleiding worden de ondersteuningsbehoeften van de verschillende groepen niet volledig beantwoord. Dit gat lijkt te kunnen worden gedicht door professionals meer handvatten te geven om met zingevingsthema's binnen de bestaande begeleiding om te gaan. Het is van belang dat aandacht voor en begeleiding bij zingeving een integraal onderdeel wordt van de ondersteuning die professionals al geven. Kennis, vaardigheden en tools

kunnen hierbij ondersteunen of extra worden bekrachtigd. Daarnaast zou meer kennis over wat een geestelijk verzorger doet, het makkelijker kunnen maken om de geestelijk verzorger te vinden voor overleg of voor een doorverwijzing.

7.2 Discussie

Beperkingen

Een mogelijke beperking van dit onderzoek is dat de onderzoekspopulatie is geworven uit het noorden van Nederland en voor een groot deel bij een pleegzorgorganisatie met een duidelijk christelijk grondslag. Het plaatselijk meten tezamen met het de relatief lage respons op de vragenlijsten en het beperkte aantal afgenomen interviews, maakt dat de resultaten niet generaliseerbaar zijn voor de gehele sector. De interviews zijn bovendien uitgevoerd door meerdere hbo-studenten die wel een training over zingeving hebben ontvangen maar verder geen expert zijn op het voeren van zingevingsgespreken of interviewen. Bovenstaande resultaten moeten beschouwd worden als een eerste verkenning van de ondersteuningsbehoeften van cliënten op het gebied van zingeving binnen de pleegzorg en de manier waarop pleegzorgprofessionals hiermee omgaan. Daarnaast geeft het een inkijkje in de behoeften van professionals als het gaat om begeleiden bij zingevingsonderwerpen.

Ook is vanwege het beperkt aantal respondenten ervoor gekozen om geen onderscheid te maken tussen bestandspleegzorg en netwerkpleegzorg. Dit is jammer gezien het feit dat plaatsing van een jongere binnen het netwerk, dus bijvoorbeeld bij naaste familie, wel degelijk van invloed kan zijn op de jongere evenals de pleegouders. Het is waarschijnlijk dat thema's als identiteit en loyaliteit hier ook belangrijk zijn, maar ze zullen er wellicht anders uitzien.

Bij de analyse van de gegevens uit de vragenlijst van ouders is geen onderscheid tussen antwoorden van pleegouders (n=40), biologische ouders (n=5) en de vijf ouders die geen categorie pleegouder/ouder hebben ingevuld. Hier is voor gekozen vanwege het lage aantal respondenten. Hieruit volgt een duidelijke aanbeveling voor vervolgonderzoek, namelijk om te proberen een onderzoek naar deze thema's op grotere schaal uit te voeren waardoor ook meer diversiteit in de respondentengroep geïdentificeerd kan worden.

Aanbevelingen

Hierboven werd al kort aandacht besteed aan een mogelijke manier om een deel van het 'gat' tussen de ondersteuningsbehoeften en de daadwerkelijke begeleiding: het vergroten of bekrachtigen van de kennis, vaardigheden en tools op het gebied van zingeving. Dit kan verschillende vormen aannemen. De onderstaande manieren worden aanbevolen op basis van de suggesties die professionals in dit onderzoek hebben gedaan en op basis van de bevindingen van de onderzoekers.

- Nascholing voor pleegzorgprofessionals waarin zij hun basiskennis over zingeving kunnen opfrissen en specifieke kennis over zingeving binnen de pleegzorg op doen. (Als onderdeel van het project van de Kenniswerkplaats zal er een nascholing worden vormgegeven waarin de resultaten van dit onderzoek worden meegenomen).
- Het meenemen van zingevingsvraagstukken in intervisiebijeenkomsten
- Explicietere aandacht voor zingeving en de manier waarop tools kunnen worden gebruikt om een gesprek te voeren over zingeving in de Landelijke Methodiekhandleiding.
- Het structureel implementeren in werkprocessen van al bestaande tools die aandacht besteden aan zingeving.
- Structurele implementatie van zingeving in opleidingscurricula op basis van de eindkwalificaties die vanuit de Vaa zijn ontwikkeld (Damsma Bakker et al., 2023a).

Tegelijkertijd is er meer onderzoek nodig om (toekomstige) pleegzorgprofessionals beter toe te rusten in de zorg voor zingeving. De eerdergenoemde beperkingen leiden als vanzelfsprekend tot de aanbeveling om meer onderzoek te doen naar de zingevingsbronnen en ondersteuningsbehoeften op het gebied van

zingeving bij (pleeg-)ouders en pleegkinderen. Het is van belang dat steeds duidelijker wordt waar deze behoeften liggen en waar specifieke aandacht voor en begeleiding bij nodig is zodat de professionals daarbij kunnen aansluiten en de kwaliteit van zorg omhooggaat. Inzicht in de invloed van zinervaringen van professionals op de zorg voor zingeving bij cliënten kan hierbij ondersteunen. Ook zijn er nog een aantal gebieden waarbij nader onderzoek waardevol zou kunnen zijn. Zo komt naar voren dat er een zekere behoefte is aan lotgenoten contact, met name bij ouders. Deze behoefte zou verder onderzocht kunnen worden. Daarnaast is het van belang dat er meer wordt ingezoomd op het 'zingevingsgat' van ouders na een uithuisplaatsing en welke ondersteuning hierbij gepast is. Eveneens zou het interessant zijn om te kijken naar vormen van nazorg bij een (onverwacht) afgebroken pleegzorgplaatsing. Het verschilt per organisatie of en hoe dit wordt vormgegeven. Aangezien er een groot tekort is aan pleegouders is het behoud van pleegouders van groot belang voor jeugdzorgorganisaties. Het zou daarom goed zijn om binnen de verschillende manieren van nazorg te onderzoeken of het beantwoordt aan de ondersteuningsbehoeften van pleegouders.

Bronnen

- Abrahamse, S., Gardeniers, M., & Werner, C. (2019). Waarom stoppen pleegouders? Onderzoek naar omstandigheden, begeleiding en hoe pleegouders behouden kunnen worden. Geraadpleegd op 14 december, 2023, van www.nji.nl/system/files/2021-04/Waarom-stoppen-pleegouders-Onderzoeksrapport.pdf
- Baat, M. de & Bartelink, C. (2012). Wat werkt in de pleegzorg? Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bakker, C (2016). Normatieve professionalisering. In L. Houweling, W. de Jong, H. de Deckere & H. Viëtor (Eds.): *De staat van de pedagogiek: analytisch, opbrengstgericht en visionair* (pp. 50-63). Amsterdam: SWP
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117 (3), 497-529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Beroepscode 2021. (2021). Opgehaald van www.bpsw.nl: www.bpsw.nl/app/uploads/BPSW-Beroepscode-2021.pdf
- Breg, A., Albrecht, G., De Baat, M., De Lange, M., Daamen, W., Abrahamse, S., & Van Bemmelen, R. (2020). Pleegzorg begeleiden is een vak! De landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam binnen de pleegzorg. PI Research/NJ
- Daamen, W. (2021). Begeleiden van pleegouders: wat werkt? Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 20 september, 2023, van www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Review-Begeleiden-van-pleegouders-wat-werkt.pdf
- Daamen, W. (2014). Ouders, pleegouders en professionals: posities en samenwerking. NJI (review). www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Review-Ouders%2C-pleegouders-en-professionals-posities-en-samenwerking.pdf
- Damsma-Bakker, A., Klop, H., & van Rooij, H. (2023a). Structurele implementatie van Zingeving in opleidingscurricula. Lectoraat Zorg & Zingeving, Hogeschool Viaa.
- Damsma Bakker, A., Klop, H., & van Rooij, H. (2023b). Structurele implementatie van Zingeving in opleidingscurricula. Deelproject H van het 'Onderwijsplan Zingeving in Zorg en Sociaal Domein. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via www.viaa.nl/content/uploads/Rapport-DPH-web.pdf
- Degener, C. (2021). *Ethnicity reflections in foster families: the complexity of transculturally placed foster youth's ethnic identity and the way they are ethnically socialized by their primary carers*. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. University of Groningen. <https://doi.org/10.33612/diss.190722586>
- Degener, C (2023). *Identiteitsversterkend handelen in de pleegzorg. Een Handreiking voor Pleegzorgprofessionals*. www.hogeschoolrotterdam.nl/contentassets/c4e8d0edf5f148a484b0525c34a9fa3a/handreiking-identiteitsversterkend-handelen-in-de-pleegzorg_web.pdf
- Derckx P. The future of humanism. In: Copson A and Grayling A (eds) *The Wiley Blackwell handbook of humanism*. Hoboken: John Wiley & sons, 2015, pp.426-439.

- De Vreede, J.H.I. (2014). *Masterscriptie over zingeving bij jongeren in de behandelsetting*. [Master thesis, Universiteit Utrecht].
- Engelbos, V., Hulin, M., Joos, S., Luts, E., & Vergauwen, S. (2015). PITSTOP Het onderzoeksrapport. Jong & van zin.
- Gorter, M., Smit, W., & Werter, A. (2017). Pleegouder worden? Een onderzoek naar de motieven van aspirant-pleegouders voor pleegouderschap en de beweegredenen om hier (toch) van af te zien. Regioplan, in opdracht van Jeugdzorg Nederland.
- Grant, E., Murray, S. A., Kendall, M., Boyd, K., Tilley, L., & Ryan, D. (2004). Spiritual issues and needs: Perspectives from patients with advanced cancer and nonmalignant disease. A qualitative study. *Palliative & Supportive Care*, 2(4), 371–378. <https://doi.org/10.1017/s1478951504040490>
- Haarman, J. (2019) *Geestelijke verzorging en identiteitsvorming in de jeugdzorg*. [Master thesis, Rijksuniversiteit Groningen]. GGW Studentheses UB.
- Hansen, J.T. (2016). *Meaning Systems and Mental Health Culture. Critical Perspectives on Contemporary Counseling and Psychotherapy*. Lexington Books.
- Hoek, M. (2020). *Zin in Jeugdhulp. Effect van geestelijke verzorging op jongeren in een behandelverblijf*. [Master thesis, Rijksuniversiteit Groningen]. GGW Studentheses UB.
- Huber, M. (2013). Naar een nieuw begrip van gezondheid: Pijlers voor Positieve Gezondheid. *TSG - Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen*, 91(3), 133–134. <https://doi.org/10.1007/s12508-013-0046-z>
- Jackson, L. J., White, C. R., O'Brien, K., DiLorenzo, P., Cathcart, E., Wolf, M., Bruskas, D., Pecora, P. J., Nix-Early, V., & Cabrera, J. (2010). Exploring spirituality among youth in foster care: findings from the Casey Field Office Mental Health Study. *Child & Family Social Work*, 15(1), 107–117. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00649.x>
- Jacobs, G. (2020). *Zin in geestelijke verzorging*. Utrecht: Oratie UvH.
- Jong, I. d. (2019). *Zingevend ondersteunen bij zingeving*. Leeuwarden: Masterscriptie voor MWD.
- Jeugdwet. (2023, 01 juli) Geraadpleegd van: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2023-07-01>
- Kiraly, M., & Humphreys, C. (2013). A tangled web: parental contact with children in kinship care. *Child & Family Social Work*, 20(1), 106–115. <https://doi.org/10.1111/cfs.12060>
- Klooster, E. & Burik, A. van (2000). Ouders van pleegkinderen gehoord. Onderzoek naar het perspectief van ouders op pleegzorg. Amsterdam: DSP.
- Koslander, T., Da Silva, A. B., & Roxberg, Å. (2009). Existential and Spiritual Needs in Mental Health Care. *Journal Of Holistic Nursing*, 27(1), 34–42. <https://doi.org/10.1177/0898010108323302>
- Landelijk opleidings- en competentieprofiel hbo-bacheloropleiding Pedagogiek. (2019). Opgehaald van www.vereniginghogescholen.nl/: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/247/original/Landelijk_opleidings-_en_competentieprofiel_hbo-bacheloropleiding_Pedagogiek.pdf?1580288915

- Landelijk Opleidingsdocument Sociaal Werk. (2017, februari). Opgehaald van www.vereniginghogescholen.nl: www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/212/original/Landelijk_opleidingsdocument_Sociaal_Werk_-_downloadversie.pdf?1494439200
- Mulder, A. (2013). Zingeving in de praktijk. Metaperspectief op basis van 11 casussen. Raak-onderzoek Zin in Jeugdzorg. Lectoraat theologie en levensbeschouwing.
- Mulder, A. (2014). Op zoek naar zingevinggerichte interactie in de jeugdzorg. *Psyche & Geloof*. 25(3), 167-182.
- NJI. (z.d.) Pleeggezinnen begeleiden bij de identiteitsontwikkeling van pleegkinderen. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van www.nji.nl/pleegzorg/pleeggezinnen-begeleiden-bij-de-identiteitsontwikkeling-van-pleegkinderen
- Ranzato, E., Austerberry, C., Besser, S. J., Cirasola, A., & Midgley, N. (2021). A qualitative analysis of goals set by foster carers seeking support for their child's emotional well-being. *Adoption & Fostering*, 45(1), 7-21. <https://doi.org/10.1177/0308575921991951>
- RUG (z.d.). Pleegzorg en religie e-toolkit. Geraadpleegd op 14 juni 2023, van www.rug.nl/gmw/pedagogical-and-educational-sciences/research/pleegzorg-en-religie/e-toolkit/
- Ruiter, J. de. (2023). Het overgrote deel van pleegouders is christen, maar hun pleegkinderen vaak niet. 'Waar hoor ik nou bij?'. *Nederlands Dagblad*.
- Ryff, C. (2018) Eudaimonic wellbeing. Highlights from 25 years of inquiry. In: Shigemasu, K., Kuwano, S., Sato, T. & T. Matsuzawa (eds). *Diversity in harmony. Insights from psychology*. Wiley Blackwell, pp. 375-395.
- Steenbakkens, A., Van Der Steen, S., & Grietens, H. (2016). 'To talk or not to talk?': Foster youth's experiences of sharing stories about their past and being in foster care. *Children And Youth Services Review*, 71, 2-9. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2016.10.008>
- Steenbakkens, A., Van Der Steen, S., & Grietens, H. (2017). The Needs of Foster Children and How to Satisfy Them: A Systematic Review of the Literature. *Clinical Child And Family Psychology Review*, 21(1), 1-12. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0246-1>
- Sieckelinck, S. (2017). Reradicaliseren. Ronselen voor een betere wereld. Leuven: Lannoo Campus
- Van Bergen, D. D., Saharso, S., Degener, C. J., Bartelink, B., & Vanderfaeillie, J. (2022). Moral Dilemmas in Foster Care Due to Religious Differences Between Birth Parents, Foster Parents, and Foster Children. *Child and Adolescent Social Work Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10560-021-00815-3>
- Van de Koot-Dees, D., Noordegraaf, M., & Reitsma, B. (2023). Child of two worlds: How foster care workers perceive their skills in dealing with worldview differences in foster care. *Child & Family Social Work*, 28(4), 1191-1202. <https://doi.org/10.1111/cfs.13037>
- Vermandere, M., De Lepeleire, J., Smeets, L., Hannes, K., Van Mechelen, W., Warmenhoven, F., van Rijswijk, E., & Aertgeerts B. (2013) Spiritualiteit in de huisartsenpraktijk Een kwalitatieve onderzoekssynthese. *Huisarts Nu*; 42, 119-22.

- Movisie (2022). Krachten bundelen rondom mentale gezondheid. Te lezen op: www.movisie.nl/artikel/krachten-bundelen-rondom-mentale-gezondheid
- Pleegzorg Nederland (2022). Factsheet pleegzorg 2022. Geraadpleegd op: www.pleegzorg.nl/bibliotheek/1-wat-is-pleegzorg/37-feiten-en-cijfers-over-pleegzorg
- Prilleltensky, I., & Prilleltensky, O. (2021). *How People Matter. Why it Affects Health, Happiness, Love, Work, and Society*. Cambridge University Press.
- RVS (2017). *Recept voor maatschappelijke probleem. Medicalisering van levensfasen*. Advies. Te downloaden via www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2017/04/04/recept-voor-maatschappelijk-probleem
- RVS (2023). *De basis op orde Uitgangspunten voor toekomstgerichte eerstelijnszorg*. Den Haag: RVS. Te downloaden via www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2023/04/04/de-basis-op-orde
- Schnell, T., & Hoffmann, C. A. (2020). ME-Work: Development and Validation of a Modular Meaning in Work Inventory. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.599913>
- Somsen, J., Barnhoorn, P., & Jacobs, G. (2023). Zingevingsvragen signaleren, bespreken en begeleiden. *Huisarts en Wetenschap*, 66(3), 38–40. <https://doi.org/10.1007/s12445-023-2187-x>
- VGZ. (z.d). Werkvelden VGZ. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van <https://vgz.nl/werkvelden/jeugdzorg/>
- Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (januari 2019). Geraadpleegd via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037173/2019-01-01>
- WRR (2021). Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak. Te downloaden via <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2021/09/15/kiezen-voor-houdbare-zorg>
- Wu, P. F. (2012). A Mixed Methods Approach to Technology Acceptance Research. *Journal Of The Association For Information Systems*, 13(3), 172–187. <https://doi.org/10.17705/1jais.00287>

Bijlagen

Bijlage I: Zoekstrategie literatuuronderzoek

Zingeving behoeften cliënten

referentiepublicaties succesvolle zoekstrategie

Mitchell 2010 Children and Youth Services Review 32

Mitchell 2017 Child Adolesc Soc Work J

Datum	database	# resultaten	# geselecteerd	# geselecteerd na ontubbeling	opmerkingen
18-1-2023	pubmed	196	50	50	<p>The following terms were not found in PubMed: zingeving, levensbeschouwing, betekenisgeving, spiritualiteit, levensvra*, holisme, ondersteuningsbehoefte*, zingevingbehoefte*, ondersteuningsbehoefte*, zingevingbehoefte*, identiteit, identiteitsvorming, identiteitsontwikkeling, jeugdzorg, jeugdwerk*, pleegzorg*, pleegzorgmedewerker*Quoted phrases not found in phrase index: existentiële dimensie, spiritueel welzijn, positieve gezondheid, holistische zorg, existentiële zorg, spirituele zorg, need* for meaning, existentiële behoefte*, behoefte aan zin, behoefte aan zingeving, spirituele begeleiding, existentiële behoefte*, behoefte aan zin, behoefte aan zingeving, spirituele begeleiding</p> <p>Referentiepublicaties niet gevonden in PubMed</p> <p>Een hoop resultaten over professionals, weinig over kinderen/ouders</p> <p>Vrijwel niets specifiek over spiritualiteit/zingeving/religie</p>
26-1-2023	Journals@ ovid (psychinfo, cinahl, medline)	1053	19 uit eerste 100 resultaten	19	<p>Veel over jeugd in het algemeen Veel over participatie van jeugd in onderzoeksprogramma of community projecten</p>
9-2-2023	"	"	34 uit resultaten 101-600	31	<p>Veel artikelen in medische context; vooral geselecteerd op community context</p>
10-02-2023	"	1054	28 uit resultaten 601-1054	28	"
17-2-2023	"				Nederlandstalige zoektermen geen resultaten
17-2-2023	Web of Science	567	38 uit resultaten 1-50	36	Nederlandstalige zoektermen geen resultaten
23-3-2023	"	"	17 uit resultaten 51-70	15	
4-5-2023	"	579	64 uit resultaten 71-579	54	<p>Gestopt met het selecteren van pubs over moeder-/vaderschap in pleegzorg en pleegzorg voor vluchtelingen, pubs die niet direct relevant lijken voor NL context (bijv. Afrikaanse religie in Afrika), beperkt opgenomen studies over adoptie na pleegzorg en over participatie van kinderen. Veel pubs over ervaring van welzijnswerkers en (adoptie)ouders</p>

Zoekstrategie Pubmed

Zoektermen:

(((((2010[Date - Publication] : 3000[Date - Publication]))

AND (meaning*[Title/Abstract] OR meaningful*[Title/Abstract] OR making meaning[Title/Abstract] OR meaning in life[Title/Abstract] OR meaning of life[Title/Abstract] OR fourth dimension[Title/Abstract] OR God[Title/Abstract] OR spiritu*[Title/Abstract] OR spirituality[Title/Abstract] OR spiritual dimension*[Title/Abstract] OR existenti*[Title/Abstract] OR existential dimension*[Title/Abstract] OR purpose of life[Title/Abstract] OR purpose in life[Title/Abstract] OR spiritual well-being[Title/Abstract] OR religi*[Title/Abstract] OR religiousness[Title/Abstract] OR faith[Title/Abstract] OR worldview[Title/Abstract] OR world view[Title/Abstract] OR life question*[Title/Abstract] OR spiritual question*[Title/Abstract] OR religious question*[Title/Abstract] OR spiritual concern*[Title/Abstract] OR psychospiritu*[Title/Abstract] OR psycho-spiritu*[Title/Abstract] OR transcenden*[Title/Abstract] OR chaplain*[Title/Abstract] OR pastoral[Title/Abstract] OR spiritual counsel*[Title/Abstract] OR positive health[Title/Abstract] OR holistic care[Title/Abstract] OR holis*[Title/Abstract] OR existential care[Title/Abstract] OR spiritual care[Title/Abstract] OR zingeving[Title/Abstract] OR levensbeschouwing[Title/Abstract] OR betekenisgeving[Title/Abstract] OR spiritualiteit[Title/Abstract] OR existentiële dimensie[Title/Abstract] OR spiritueel welzijn[Title/Abstract] OR levensvra*[Title/Abstract] OR positieve gezondheid[Title/Abstract] OR holistische zorg[Title/Abstract] OR holisme[Title/Abstract] OR existentiële zorg[Title/Abstract] OR spirituele zorg[Title/Abstract]))

AND (need*[Title/Abstract] OR require*[Title/Abstract] OR struggl*[Title/Abstract] OR question*[Title/Abstract] OR life question[Title/Abstract] OR existential need*[Title/Abstract] OR need* for meaning[Title/Abstract] OR meaning need*[Title/Abstract] OR support*[Title/Abstract] OR guid*[Title/Abstract] OR assist*[Title/Abstract] OR counsel*[Title/Abstract] OR support need[Title/Abstract] OR need for support[Title/Abstract] OR ondersteuningsbehoefte*[Title/Abstract] OR zingevingsbehoefte*[Title/Abstract] OR existentiële behoefte*[Title/Abstract] OR behoefte aan zin[Title/Abstract] OR behoefte aan zingeving[Title/Abstract] OR spirituele begeleiding[Title/Abstract])))
OR (identity[Title/Abstract] OR identity development[Title/Abstract] OR identiteit[Title/Abstract] OR identiteitsvorming[Title/Abstract] OR identiteitsontwikkeling[Title/Abstract]))

AND (youth work*[Title/Abstract] OR youth care*[Title/Abstract] OR child and youth care[Title/Abstract] OR CYC[Title/Abstract] OR youth service[Title/Abstract] OR foster care*[Title/Abstract] OR foster parent*[Title/Abstract] OR child service*[Title/Abstract] OR child welfare[Title/Abstract] OR child protection[Title/Abstract] OR youth service*[Title/Abstract] OR youth welfare[Title/Abstract] OR youth protection[Title/Abstract] OR child care authorities[Title/Abstract] OR jeugdzorg[Title/Abstract] OR jeugdwerk*[Title/Abstract] OR pleegzorg*[Title/Abstract] OR pleegzorgmedewerker*[Title/Abstract])

- CYC leidt naar plantstudies, ook dier studies aanwezig -> CYC als zoekterm weglaten, NOT animal includeren

Zoekstrategie journals@ovid

Meaning OR meaningful OR "making meaning" OR "meaning in life" OR spiritu* OR "spiritual care" OR "existential care" OR "existential need" OR "spiritual need" .ti,ab.

AND

"youth care" OR "foster care" OR youth OR child .ti,ab.

AND

("2010" or "2011" or "2012" or "2013" or "2014" or "2015" or "2016" or "2017" or "2018" or "2019" or "2020" or "2021" or "2022" or "20222" or "2023").yr.

Journals@Ovid Full Text <January 24, 2023>

5	meaning.ti,ab.	20132
6	meaningful.ti,ab.	25085
7	"making meaning".ti,ab.	103
8	"meaning in life".ti,ab.	601
9	"spiritu*".ti,ab.	9439
10	"spiritual care".ti,ab.	1012
11	"existential care".ti,ab.	6
12	"youth care".ti,ab.	127

13 "foster care".ti,ab. 863
 14 youth.ti,ab. 27201
 15 child.ti,ab. 130934
 16 "existential need".ti,ab. 3
 17 "spiritual need".ti,ab. 22
 18 5 or 6 44441
 19 7 or 18 44441
 20 8 or 19 44441
 21 9 or 20 52916
 22 10 or 21 52916
 23 11 or 22 52920
 24 12 or 13 984
 25 14 or 24 27901
 26 15 or 25 155588
 27 16 or 23 52921
 28 17 or 27 52921
 29 26 and 28 1839
 30 ("2010" or "2011" or "2012" or "2013" or "2014" or "2015" or "2016" or "2017" or "2018" or "2019" or "2020" or "2021" or "2022" or "2023").yr. 5343689
 31 29 and 30 1053

<https://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&NEWS=N&PAGE=main&SHAREDSEARCHID=5veQzadSBFKohMY744TzK567gLnWsLjIj2SNOXs43OEy9K7IMInrVud0n0ThRz9Op>

Zoektermen Web of Science Core collection

Web of Science Search Strategy (v0.1)

Database: Web of Science Core Collection

Entitlements:

- WOS.SCI: 1945 to 2023
- WOS.AHCI: 1975 to 2023
- WOS.ESCI: 2018 to 2023
- WOS.SSCI: 1956 to 2023

Searches:

1: TI=(meaning* OR meaningful* OR "making meaning" OR "meaning in life" OR "meaning of life" OR "fourth dimension" OR God OR spiritu* OR spirituality OR "spiritual dimension*" OR existenti* OR "existential dimension*" OR "purpose of life" OR "purpose in life" OR "spiritual well-being" OR religi* OR religiousness OR faith OR worldview OR "world view" OR "life question*" OR "spiritual question*" OR "religious question*" OR "spiritual concern*" OR psychospiritu* OR psycho-spiritu* OR transcenden* OR chaplain* OR pastoral OR "spiritual counsel*" OR "positive health" OR "holistic care" OR holis* OR "existential care" OR "spiritual care")
 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 14:52:10
 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 127380

2: AB=(meaning* OR meaningful* OR "making meaning" OR "meaning in life" OR "meaning of life" OR "fourth dimension" OR God OR spiritu* OR spirituality OR "spiritual dimension*" OR existenti* OR "existential dimension*" OR "purpose of life" OR "purpose in life" OR "spiritual well-being" OR religi* OR religiousness OR faith OR worldview OR "world view" OR "life question*" OR "spiritual question*" OR "religious question*" OR "spiritual concern*" OR psychospiritu* OR psycho-spiritu* OR transcenden* OR chaplain* OR pastoral OR "spiritual counsel*" OR "positive health" OR "holistic care" OR holis* OR "existential care" OR "spiritual care")
 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 14:53:03 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 482801

3: AB=(zinggeving OR levensbeschouwing OR betekenisgeving OR spiritualiteit OR "existentiële dimensie" OR "spiritueel welzijn" OR levensvra*OR "positieve gezondheid" OR "holistische zorg" OR holisme OR "existentiële zorg" OR "spirituele zorg") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 14:56:53 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 3

4: TI=(zinggeving OR levensbeschouwing OR betekenisgeving OR spiritualiteit OR "existentiële dimensie" OR "spiritueel welzijn" OR levensvra*OR "positieve gezondheid" OR "holistische zorg" OR holisme OR "existentiële zorg" OR "spirituele zorg") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 14:57:00 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

5: TI=(need* OR require* OR struggl* OR question* OR "life question" OR "existential need*" OR "need* for meaning" OR "meaning need*" OR support* OR guid* OR assist* OR counsel* OR "support need" OR "need for support") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:00:18 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 879269

6: AB=(need* OR require* OR struggl* OR question* OR "life question" OR "existential need*" OR "need* for meaning" OR "meaning need*" OR support* OR guid* OR assist* OR counsel* OR "support need" OR "need for support") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:00:24 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 6972882

7: AB=(ondersteuningsbehoefte* OR zinggevingsbehoefte* OR "existentiële behoefte*" OR "behoefte aan zin" OR "behoefte aan zinggeving" OR "spirituele begeleiding") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:03:57 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

8: TI=(ondersteuningsbehoefte* OR zinggevingsbehoefte* OR "existentiële behoefte*" OR "behoefte aan zin" OR "behoefte aan zinggeving" OR "spirituele begeleiding") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:04:02 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

9: TI=(identity OR "identity development") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:05:20 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 64892

10: AB=(identity OR "identity development") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:05:29 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 232637

11: AB=(identiteit OR identiteitsvorming OR identiteitsontwikkeling) Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:06:37 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 6

12: TI=(identiteit OR identiteitsvorming OR identiteitsontwikkeling) Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:06:43 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 1

13: TI=("youth work*" OR "youth care*" OR "child and youth care" OR "youth service" OR "foster care*" OR "foster parent*" OR "child service*" OR "child welfare" OR "child protection" OR "youth service*" OR "youth welfare" OR "youth protection" OR "child care authorities") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:09:16 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 6360

14: AB=("youth work*" OR "youth care*" OR "child and youth care" OR "youth service" OR "foster care*" OR "foster parent*" OR "child service*" OR "child welfare" OR "child protection" OR "youth service*" OR "youth welfare" OR "youth protection" OR "child care authorities") Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:09:20 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 11532

15: AB=(jeugdzorg OR jeugdwerk* OR pleegzorg* OR pleegzorgmedewerker*) Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:10:13 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 1

16: TI=(jeugdzorg OR jeugdwerk* OR pleegzorg* OR pleegzorgmedewerker*) Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:10:18 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

17: #1 OR #2 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:12:05 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 548778

18: #3 OR #4 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:12:22 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 3

19: #5 OR #6 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:12:36 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 7326918

20: #8 OR #7 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:12:52 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

21: #9 OR #10 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:13:02 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 258817

22: #11 OR #12 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:13:10 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 7

23: #13 OR #14 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:13:22 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 13001

24: #15 OR #16 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:13:30 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 1

25: #19 OR #21 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:15:00 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 7497846

26: #20 OR #22 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:15:16 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 7

27: #17 AND #25 AND #23 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:16:18 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 567

28: #18 AND #26 AND #24 Timespan: 2010-01-01 to 2023-02-17 Date Run: Fri Feb 17 2023 15:17:23 GMT+0100 (Central European Standard Time) Results: 0

Eigen Zingeving Professionals & Behoeftte aan ondersteuning

Datum	database	# resultaten	# geselecteerd	# geselecteerd na ontdebbling	opmerkingen
19-04-2023 10-5-2023	pubmed	0 46	4		<i>The following terms were ignored: zingeving, levensbeschouwing, betekenisgeving, spiritualiteit, existentiële dimensie, spiritueel welzijn, levensvra*, positieve gezondheid, holistische zorg, holisme, existentiële zorg, spirituele zorg,</i>

					<i>beroepsvaardig, emotionele veerkracht, mentale veerkracht, emotionele weerbaarheid, mentale weerbaarheid, weerbaarheid, veerkracht, ondersteuningsbehoefte*, zingevingsbehoefte*, existentiële behoefte*, behoefte aan zin, behoefte aan zingeving, spirituele begeleiding, spirituele vaardighe*, spirituele competentie*, onbekwaam*, handelingsverlegen*, OR, identiteit, identiteitsvorming, identiteitsontwikkeling, jeugdzorg, jeugdwerk*, pleegzorg*, pleegzorgmedewerker*, jeugd*, jongere*, kind*</i> <i>Referentiepublicaties (systematic review ed.) niet gevonden</i>
19-04-2023	Journals@ovid (psychinfo, cinahl, medline)	848	4	4	<i>Nederlandstalige zoektermen geen resultaten</i>
03-05-2023	Web of Science	2095	9 uit eerste 100 16 totaal		<i>Veel over opvoeden van tieners en ondersteuning/training daarbij / interventies in pleegzorg</i>

Zoekstrategie Pubmed

10/05/2023 - Results = 46

Search: (((meaning*[Title/Abstract] OR meaningful*[Title/Abstract] OR "making meaning"[Title/Abstract] OR "meaning in life"[Title/Abstract] OR "meaning of life"[Title/Abstract] OR "fourth dimension"[Title/Abstract] OR God[Title/Abstract] OR spiritu*[Title/Abstract] OR spirituality[Title/Abstract] OR "spiritual dimension*"[Title/Abstract] OR existenti*[Title/Abstract] OR "existential dimension*"[Title/Abstract] OR "purpose of life"[Title/Abstract] OR "purpose in life"[Title/Abstract] OR "spiritual well-being"[Title/Abstract] OR religi*[Title/Abstract] OR religiousness[Title/Abstract] OR faith[Title/Abstract] OR worldview[Title/Abstract] OR "world view"[Title/Abstract] OR "life question*"[Title/Abstract] OR "spiritual question*"[Title/Abstract] OR "religious question*"[Title/Abstract] OR "spiritual concern*"[Title/Abstract] OR psychospiritu*[Title/Abstract] OR psycho-spiritu*[Title/Abstract] OR transcenden*[Title/Abstract] OR chaplain*[Title/Abstract] OR pastoral[Title/Abstract] OR "spiritual counsel*"[Title/Abstract] OR "positive health"[Title/Abstract] OR "holistic care"[Title/Abstract] OR holis*[Title/Abstract] OR "existential care"[Title/Abstract] OR "spiritual care"[Title/Abstract]) AND (expertise[Title/Abstract] OR competen*[Title/Abstract] OR "spiritual competen*"[Title/Abstract] OR "spiritual care"[Title/Abstract] OR "spiritual care competen*"[Title/Abstract] OR "spiritual care attitude"[Title/Abstract] OR "spiritual care training"[Title/Abstract] OR skill*[Title/Abstract] OR proficien*[Title/Abstract] OR ability[Title/Abstract] OR able[Title/Abstract] OR "ill equipped"[Title/Abstract] OR unequipped[Title/Abstract] OR incompeten*[Title/Abstract] OR incapacity[Title/Abstract] OR inability[Title/Abstract] OR unskill*[Title/Abstract])) AND ("youth work*"[Title/Abstract] OR "youth care*"[Title/Abstract] OR "child and youth care"[Title/Abstract] OR CYC[Title/Abstract] OR "youth service"[Title/Abstract] OR "foster care*"[Title/Abstract] OR "foster parent*"[Title/Abstract] OR "child service*"[Title/Abstract] OR "child welfare"[Title/Abstract] OR "child protection"[Title/Abstract] OR "youth service*"[Title/Abstract] OR "youth welfare"[Title/Abstract] OR "youth protection"[Title/Abstract] OR "child care authorities"[Title/Abstract])) AND (("2010"[Date - Publication] : "2023"[Date - Publication]))

EN

Results= 60

Search: ((foster care[Title/Abstract]) AND (meaning*[Title/Abstract] OR meaningful*[Title/Abstract] OR "making meaning"[Title/Abstract] OR "meaning in life"[Title/Abstract] OR "meaning of life"[Title/Abstract] OR "fourth dimension"[Title/Abstract] OR God[Title/Abstract] OR spiritu*[Title/Abstract] OR spirituality[Title/Abstract] OR "spiritual dimension*"[Title/Abstract] OR existenti*[Title/Abstract] OR "existential dimension*"[Title/Abstract] OR "purpose of life"[Title/Abstract] OR "purpose in life"[Title/Abstract] OR "spiritual well-being"[Title/Abstract] OR religi*[Title/Abstract] OR religiousness[Title/Abstract] OR faith[Title/Abstract] OR worldview[Title/Abstract] OR "world

view"[Title/Abstract] OR "life question*"[Title/Abstract] OR "spiritual question*"[Title/Abstract] OR "religious question*"[Title/Abstract] OR "spiritual concern*"[Title/Abstract] OR psychospiritu*[Title/Abstract] OR "psycho-spiritu*"[Title/Abstract] OR transcenden*[Title/Abstract] OR chaplain*[Title/Abstract] OR pastoral[Title/Abstract] OR "spiritual counsel*"[Title/Abstract] OR "positive health"[Title/Abstract] OR "holistic care"[Title/Abstract] OR holis*[Title/Abstract] OR "existential care"[Title/Abstract] OR "spiritual care"[Title/Abstract])) AND (("2010"[Date - Publication] : "2023"[Date - Publication]))

RUG Journals@Ovid

RUG Journals@Ovid

1	meaning.ti,ab.	2869
2	meaningful.ti,ab.	6887
3	"spiritu*".ti,ab.	2106
4	youth.ti,ab.	4941
5	child.ti,ab.	29678
6	expertise.ti,ab.	4488
7	"competen*".ti,ab.	10696
8	"spiritual care competen*".ti,ab.	9
9	ability.ti,ab.	41192
10	("2010" or "2011" or "2012" or "2013" or "2013" or "2015" or "2016" or "2017" or "2018" or "2019" or "2020" or "2021" or "2022" or "2023").yr.	1068519
11	"meaning making in life".ti,ab.	0
12	"meaning in life".ti,ab.	69
13	"spiritual care".ti,ab.	359
14	"existential care".ti,ab.	0
15	"existential need".ti,ab.	0
16	"spiritual need".ti,ab.	4
17	"youth care".ti,ab.	6
18	"foster care".ti,ab.	104
19	"spiritual care attitude".ti,ab.	1
20	"proficien*".ti,ab.	1975
21	4 or 5 or 17 or 18	34085
22	1 or 2 or 3 or 6 or 7 or 8 or 9 or 11 or 12 or 13 or 14 or 15 or 16 or 19 or 20	67099
23	21 and 22	1782
24	10 and 23	848

Web of Science

Web of Science Search Strategy (v0.1)

Database: Web of Science Core Collection

Entitlements:

- WOS.SCI: 1945 to 2023
- WOS.AHCI: 1975 to 2023
- WOS.ESCI: 2018 to 2023
- WOS.SSCI: 1956 to 2023

Searches:

1: meaning* OR meaningful* OR "making meaning" OR "meaning in life" OR "meaning of life" OR "fourth dimension" OR God OR spiritu* OR spirituality OR "spiritual dimension*" OR existi* OR "existential dimension*" OR "purpose of life" OR "purpose in life" OR "spiritual well-being" OR religi* OR religiousness OR faith OR

worldview OR "world view" OR "life question*" OR "spiritual question*" OR "religious question*" OR "spiritual concern*" OR psychospiritu* OR "psycho-spiritu*" OR transcenden* OR chaplain* OR pastoral OR "spiritual counsel*" OR "positive health" OR "holistic care" OR holis* OR "existential care" OR "spiritual care" OR zingeving OR levensbeschouwing OR betekenisgeving OR spiritualiteit OR "existentele dimensie" OR "spiritueel welzijn" OR levensvra* OR "positieve gezondheid" OR "holistische zorg" OR holisme OR "existentiële zorg" OR "spirituele zorg" (Title) OR meaning* OR meaningful* OR "making meaning" OR "meaning in life" OR "meaning of life" OR "fourth dimension" OR God OR spiritu* OR spirituality OR "spiritual dimension*" OR existenti* OR "existential dimension*" OR "purpose of life" OR "purpose in life" OR "spiritual well-being" OR religi* OR religiousness OR faith OR worldview OR "world view" OR "life question*" OR "spiritual question*" OR "religious question*" OR "spiritual concern*" OR psychospiritu* OR "psycho-spiritu*" OR transcenden* OR chaplain* OR pastoral OR "spiritual counsel*" OR "positive health" OR "holistic care" OR holis* OR "existential care" OR "spiritual care" OR zingeving OR levensbeschouwing OR betekenisgeving OR spiritualiteit OR "existentele dimensie" OR "spiritueel welzijn" OR levensvra* OR "positieve gezondheid" OR "holistische zorg" OR holisme OR "existentiële zorg" OR "spirituele zorg" (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:20:41 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 565178

2: profession* OR vocation* OR work* OR beroep* OR beroepsvaardig (Title) OR profession* OR vocation* OR work* OR beroep* OR beroepsvaardig (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:21:04 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 3445763

3: "emotional resilien*" OR "psychological resilien*" OR "mental resilien*" OR "emotionele veerkracht" OR "mentale veerkracht" OR "emotionele weerbaarheid" OR "mentale weerbaarheid" OR weerbaarheid OR veerkracht (Title) OR "emotional resilien*" OR "psychological resilien*" OR "mental resilien*" OR "emotionele veerkracht" OR "mentale veerkracht" OR "emotionele weerbaarheid" OR "mentale weerbaarheid" OR weerbaarheid OR veerkracht (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:21:17 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 2057

4: expertise OR competen* OR "spiritual competen*" OR "spiritual care" OR "spiritual care competen*" OR "spiritual care attitude" OR "spiritual care training" OR skill* OR proficien* OR ability OR able OR "ill equipped" OR unequipped OR incompeten* OR incapacity OR inability OR unskill* OR ondersteuningsbehoefte* OR zingevingsbehoefte* OR "existentiële behoefte*" OR "behoefte aan zin" OR "behoefte aan zingeving" OR "spirituele begeleiding" OR "spirituele vaardighe*" OR "spirituele competentie*" OR onbekwaam* OR incompetent* OR handelingsverlegen* (Title) OR expertise OR competen* OR "spiritual competen*" OR "spiritual care" OR "spiritual care competen*" OR "spiritual care attitude" OR "spiritual care training" OR skill* OR proficien* OR ability OR able OR "ill equipped" OR unequipped OR incompeten* OR incapacity OR inability OR unskill* OR ondersteuningsbehoefte* OR zingevingsbehoefte* OR "existentiële behoefte*" OR "behoefte aan zin" OR "behoefte aan zingeving" OR "spirituele begeleiding" OR "spirituele vaardighe*" OR "spirituele competentie*" OR onbekwaam* OR incompetent* OR handelingsverlegen* (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:21:34 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 2082461

5: identity OR "identity development" OR identiteit OR identiteitsvorming OR identiteitsontwikkeling (Title) OR identity OR "identity development" OR identiteit OR identiteitsvorming OR identiteitsontwikkeling (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:22:07 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 66450

6: "youth work*" OR "youth care*" OR "child and youth care" OR CYC OR "youth service" OR "foster care*" OR "foster parent*" OR "child service*" OR "child welfare" OR "child protection" OR "youth service*" OR "youth welfare" OR "youth protection" OR "child care authorities" OR jeugdzorg OR jeugdwerk* OR pleegzorg* OR pleegzorgmedewerker* "schema therap*" (Title) OR "youth work*" OR "youth care*" OR "child and youth care" OR CYC OR "youth service" OR "foster care*" OR "foster parent*" OR "child service*" OR "child welfare" OR "child protection" OR "youth service*" OR "youth welfare" OR "youth protection" OR "child care authorities" OR jeugdzorg OR jeugdwerk* OR pleegzorg* OR pleegzorgmedewerker* "schema therap*" (Abstract) Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03 Date Run: Wed May 03 2023 11:22:30 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd) Results: 14998

7: *client* OR patient* (Title) OR client* OR patient* (Abstract)* *Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03*
Date Run: Wed May 03 2023 11:22:42 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)
Results: 4761353

8: *"youth*" OR "child*" OR "young person*" OR "young people" OR childhood OR adolescen* OR jeugd* OR jongere* OR kind* (Title) OR "youth*" OR "child*" OR "young person*" OR "young people" OR childhood OR adolescen* OR jeugd* OR jongere* OR kind* (Abstract)* *Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03*
Date Run: Wed May 03 2023 11:22:54 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)
Results: 323560

9: *#1 AND #2 AND #3 AND #4 AND #5 AND #6 AND #7 AND #8* *Date Run: Wed May 03 2023 11:38:05 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)* *Results: 0*

10: *#4 AND #6* *Date Run: Wed May 03 2023 11:39:41 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)* *Results: 2095*

11: *#1 AND #4 AND #6* *Date Run: Wed May 03 2023 11:40:26 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)* *Results: 134*

12: *(Systematic OR narrative OR literature OR scoping OR integrative review OR empirical OR empirisch OR survey OR "peer-review*" OR qualitative OR quantitative OR "case study") (All Fields)* *Timespan: 2010-01-01 to 2023-05-03* *Date Run: Wed May 03 2023 11:45:16 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)*
Results: 4644718

13: *#10 AND #12* *Date Run: Wed May 03 2023 11:45:35 GMT+0200 (Midden-Europese zomertijd)* *Results: 925*

De 925 resultaten zijn doorgenomen

Bijlage II: Topic guide interviews & onderwerpenlijst vragenlijsten

Topic guide interviews

Pleegjongeren

Thema	Deelthema	Voorbeeldvragen
Introductie (5 min)		Welk beeld heb je van zingeving? Wat is zingeving in je leven?
Zingeving en zingevingsbehoeften (30 min)	Momenten waarop zin wordt ervaren	Welk moment in je leven was voor jou heel belangrijk?
	Zingeving in relatie tot situatie die tot hulpvraag/uithuisplaatsing leidde	We hebben het gehad over dat wat voor jou belangrijk is. Is er recent een moment geweest dat deze belangrijke waarde er minder/meer of niet was?
	Bronnen van zingeving	Zorgt het zijn van een pleegkind ervoor dat je de dingen die je belangrijk vindt niet kunt doen? Wat of wie helpen jou om dat wat belangrijk voor jou is, een plaats te geven in je leven?
Zorgbehoeften m.b.t. zingeving (30 min)	Ervaringen waarin zorg/aandacht was voor zingeving vanuit de professional(s)	Kun je mij iets vertellen over het contact met de pleegzorgwerker?
	Verwachtingen m.b.t. zorg/aandacht voor zingeving door de professional(s)	Wat verwacht je van de pleegzorgwerker? Heb je het met de pleegzorgwerker gehad over wat voor jou belangrijk is?
Afsluiten (5 min)		

Biologische- en pleegouders

Thema	Deelthema	Voorbeeldvragen
Introductie (5 min)		
Zingeving en zingevingsbehoeften (30 min)	Momenten waarop zin wordt ervaren	Waar denkt u aan bij zingeving? Welk moment in uw leven was voor u heel belangrijk?
	Zingeving in relatie tot situatie die tot hulpvraag leidde	Wat houdt u momenteel bezig in het leven?
	Bronnen van zingeving	We hebben het gehad over dat wat voor u van waarde of betekenis is. Is er recent een moment geweest dat dit er minder of niet was? Leidt het moment hierboven/ pleegouderschap/ de uithuisplaatsing/ouder op afstand zijn tot bepaalde belemmeringen om dat wat voor u van waarde is te realiseren? Wat of wie helpen u om de belangrijke dingen (genoemde momenten) een plaats te geven in uw leven?
Zorgbehoeften m.b.t. zingeving (30 min)	Ervaringen waarin zorg/aandacht was voor zingeving vanuit de professional(s)	Kunt u mij iets vertellen over het contact met de pleegzorgbegeleider?

	Verwachtingen m.b.t. zorg/aandacht voor zingeving door de professional(s)	Welke verwachtingen had/heeft u van de pleegzorgbegeleiding? Heeft u het met de pleegzorgbegeleider gehad over wat voor u belangrijk is?
Afsluiten (5 min)		

Professionals

Thema	Deelthema	Voorbeeldvragen
Introductie (5 min)		
Zingeving in het werk (30 min)	Momenten waarop zin wordt ervaren in de werksituatie	Op welke momenten ervaart u (geen) zin/waarde/betekenis in uw werk? Kunt u zo'n moment beschrijven?
	Momenten waarop zingeving in het gedrang komt en zingevingbronnen waarop dan wordt teruggegrepen	Zijn er momenten waarop de zin/waarde/betekenis die u in uw werk ervaart in het gedrang komt of dat u vastloopt in uw werk [denk aan momenten van <i>moral distress</i>]? Zo ja, wanneer gebeurt dat? Waar of waarin vindt u op zo'n moment houvast? Waar haalt u op zo'n moment kracht/inspiratie/hoop uit?
	Rol van eigen zingeving in de zorg voor zingeving bij cliënten	Welke rol speelt uw eigen betekenisgeving bij de zorg voor zingeving bij cliënten? Hoe helpt uw eigen zingeving in de zorg voor zingeving bij cliënten?
Ondersteuningsbehoeften in de zorg voor zingeving (30 min)	Aandacht voor en begeleiding bij zingevingsvragen	Heeft u het gevoel dat u met uw zorg de wensen en behoeften van uw cliënten omtrent zingeving tegemoetkomt? Waarom wel of niet?
	Belemmeringen en knelpunten in de aandacht voor en begeleiden bij zingevingsvragen	Herkent u de behoefte aan zingeving en/of zingevingsvragen van uw cliënten? Kunt u een moment beschrijven waarop u de zingevingbehoefte of -vragen van een cliënten herkende?
	Ondersteuningsbehoeften in de zorg voor zingeving	Voelt u zich voldoende toegerust om tegemoet te kunnen komen aan de zingevingbehoefte van uw cliënten? Waarom wel of niet? Ervaart u belemmeringen in het herkennen van of in de begeleiding bij zingevingbehoefte of zingevingsvragen van uw cliënten? Wat heeft u nodig om belemmeringen in het herkennen van en begeleiden bij zingevingsvragen weg te nemen? Wat voor vaardigheden heeft u nodig om uw cliënten in zingevingbehoefte of zingevingsvragen bij te staan? Wat zijn uw behoeften als het gaat om training in het herkennen van en

		begeleiden bij zingevingsvragen? Wat voor soort steun heeft u hierin nodig? Hoe kwam zingeving in uw opleiding of in nascholing aan bod?
Afsluiten (5 min)		

Inhoud vragenlijsten

Pleegjongeren

Achtergrond respondenten jongeren
 Huidige en gewenste zingeving van jongeren
 Bronnen van zingeving van jongeren
 Belemmeringen om zingeving te ervaren
 Met wie jongeren bespreken wat hen bezighoudt
 Levensvragen
 Aandacht, bespreken, begeleiden en doorverwijzen
 Verwachtingen van pleegzorgwerker(s) in de zorg voor zingeving
 Laatste reactie

Biologische- en pleegouders

Achtergrond respondenten biologische- en pleegouders
 Manieren waarop respondenten betrokken zijn bij de jeugdzorg
 Huidige en gewenste zingeving van biologische- en pleegouders
 Bronnen van zingeving van biologische- en pleegouders
 Belemmeringen om zingeving te ervaren
 Levensvragen
 Professional waar respondenten contact mee hebben gehad
 Aandacht, bespreken, begeleiden en doorverwijzen
 Verwachtingen van pleegzorgwerker(s) in de zorg voor zingeving
 Agendasetting
 Laatste reactie

Professionals

Achtergrond respondenten professionals in de jeugdzorg
 Zingevingsschaal
 Zingeving in werk schaal
 Signaleren specifieke levensvragen per functie
 Belemmeringen voor zorg voor zingeving
 Aandacht, bespreken, begeleiden en doorverwijzen cliënten
 Doorverwijzingen naar andere professionals
 Zingeving onderdeel van het vak en invloed eigen Zingeving
 Kennis en vaardigheden in zorg voor Zingeving
 Verder bekwamen in zorg voor Zingeving
 Agendasetting
 Laatste reactie

Bijlage III: Goede praktijkvoorbeelden

I) Words and Pictures

Naam indiener:

Hier naam invullen

E-mail:

Hier email-adres invullen

Datum:

Hier datum invullen

Titel van de werkwijze:

Words and Pictures

1. Doelgroep

Words & Pictures is ontwikkeld als onderdeel van de Signs of Safety aanpak. In eerste instantie was Words and Pictures met name gericht op de context van kindermishandeling maar het wordt inmiddels toegepast op veel andere gebieden. Binnen JHF is de doelgroep waarbij deze werkwijze wordt toegepast kinderen/jongeren van 0 tot 23 jaar die niet thuis wonen maar in pleeggezinnen of gezinshuizen. Iedere casus is in principe passend, het gaat om zorg op maat.

Uiteindelijk is het doel om de werkwijze voor een veel bredere doelgroep te gebruiken, namelijk alle kinderen die traumatische ervaringen/heftige gebeurtenissen hebben meegemaakt hulp krijgen vanuit Jeugdhulp Friesland. Dit is ook de oorspronkelijke doelgroep van de werkwijze. Echter is er bij JHF ervoor gekozen om voornamelijk te focussen op kinderen in pleeggezinnen en gezinshuizen. Incidenteel wordt het nu ook toegepast bij gezinnen die ambulante hulp krijgen vanuit JHF.

2. Opzet van de werkwijze

Binnen JHF hebben gedragswetenschappers zelf een training opgezet om een aantal pleegzorgprofessionals te trainen in de werkwijze. Inmiddels zijn er tien specialisten die worden ingezet op het moment dat Words and Pictures binnen de pleegzorg wordt ingezet. Incidenteel worden de specialisten ook ingezet bij gezinnen waar ambulante hulpverlening bij betrokken is.

De opzet van Words and Pictures wordt als volgt beschreven in de Handleiding van Jeugdhulp Friesland:

Fase 0: Aanmelding

Fase 1: Voorbereiding

Fase 2: Verhaal maken

Fase 3: Verhaal delen

Fase 4: Nazorg

De stappen binnen de fases worden als volgt beschreven door een van de medewerkers die de werkwijze inzet:

1. Vraag van kind, verwijzer, pleegouders, ouders om het verhaal over de geschiedenis van de uithuisplaatsing tastbaar en duidelijker te maken voor het kind.
2. Er moet een verwijzing komen waardoor de module kan worden gefinancierd.
3. De aanvraag komt binnen bij de organisatie (in dit geval JHF) die deze module kan bieden. De aanvraag komt op de wachtlijst te staan of wordt verdeeld over de medewerkers die de module kunnen uitvoeren.

4. Door een van de medewerkers wordt er contact opgenomen met de pleegzorgwerker om de context rondom het kind duidelijk te krijgen.
5. Er vindt een startgesprek met ouders plaats. Eventueel is hier een verwijzer bij.
6. De medewerker leest het dossier door.
7. Vervolgens voert de medewerker een tweede gesprek met de ouders waarin zij het verhaal vertellen rondom hun kind en de uithuisplaatsing.
8. Medewerker neemt na dit gesprek ook contact op met pleegouders over het verhaal, om te kijken of ze nog iets kunnen toevoegen.
9. De medewerker maakt van deze input een verhaal in begrijpelijk taal voor het kind.
10. Het verhaal wordt aan de gedragswetenschapper voorgelegd die feedback geeft.
11. Het verhaal wordt aan de ouders voorgelegd. Soms wordt er overlegd hoe dingen verwoord kunnen worden.
12. Als het verhaal is goedgekeurd door de ouders, worden er tekeningen bij gemaakt door de medewerker.
13. Het boekje wordt naar de drukker gestuurd.
14. Het boekje wordt voorgelezen aan het kind (door wie het verhaal wordt voorgelezen verschilt per situatie).

3. Inhoud van de werkwijze

Hieronder wordt per onderdeel kort besproken wat de inhoud is van de werkwijze.

Startgesprek

- o Kennismaking met de ouders.
- o Uitleg over de module met behulp van een praatplaat.

In het dossier kijken

- o Medewerker stelt zich op de hoogte hoe het proces feitelijk is gegaan. Wanneer het mogelijk is raadpleegt de medewerker het dossier van de raad van kindbescherming.
- o Wanneer de medewerker dit fijn vindt om te doen kan deze een tijdlijn voor zichzelf maken waarin duidelijk wordt wanneer wat is gebeurd.

Tweede gesprek met ouders

- o De feiten naar boven halen is belangrijk voor het verhaal. Als de beleving van ouders anders is dan moet er een consensus worden gevonden over hoe de medewerker het gaat verwoorden.
- o Het boekje begint en eindigt altijd met iets positiefs als dit mogelijk is. Ook gedurende de rest van het verhaal wordt er gezocht naar positieve gebeurtenissen en details.
- o De volgende vragen worden gesteld: Hoe hebben jullie elkaar ontmoet en hoe was het toen jullie zwanger waren van het kind? Welke mensen maakte zich zorgen om jullie? Wie waren er ongerust over de kinderen en waarom? Wat was er gebeurd? Wat is eraan gedaan?

Het verhaal vormgeven

- o De medewerker filtert de momenten uit het verhaal die van belang zijn voor het kind. Ook worden de leden van het pleeggezin of gezinshuis in het boekje genoemd en getekend.
- o De inhoud en taal wordt afgestemd op leeftijd kind.
- o Tekst wordt aan de gedragswetenschapper voorgelegd en geeft feedback. Eventueel wordt er opnieuw met ouders gesproken.
- o Het verhaal wordt aan de ouders voorgelegd.

Tekeningen maken bij het verhaal

- Er worden vaste basisfiguren voor kinderen en ouders gebruikt. Deze figuren krijgen herkenbare uiterlijke kenmerken.
- Mensen met specifieke functies krijgen bepaalde symbolen waardoor ze herkenbaar zijn. De namen van de betrokkene worden ook genoemd wanneer het kind hiervan op de hoogte is.
- Het positieve begin en einde probeer je ook in de tekening uit te beelden.
- Emoties krijgen bepaalde symbolen die worden getekend door de medewerker.
- Er wordt gewerkt met gedachten- en spreekwolkjes
- Het huidige pleeggezin komt ook in de tekeningen wanneer dit passend is in het verhaal.

Vertellen van het verhaal

Vervolgens gaat het boekje naar de drukker en kan het vervolgens worden voorgelezen. De ideale situatie is dat de ouders het verhaal zelf voorlezen. Anders doen anderen het. Er wordt gekeken naar wat gepast is voor het kind. Het belangrijkste is dat er een co-regulator bij het kind is (dit is vaak een pleegouder), wanneer het verhaal wordt voorgelezen.

Nazorg

In de fase nazorg wordt er aandacht besteed aan de impact op de ouders van het vertellen van het verhaal. Daarnaast wordt er aan de pleegzorgbegeleider overgedragen hoe het voorlezen is gegaan en wie eventuele vragen van het kind beantwoordt. Na drie maanden wordt de pleegzorgbegeleider hieraan herinnerd.

4. Aanleiding tot de werkwijze

In de modulebeschrijving staat de aanleiding als volgt beschreven (pp.1): "Veel jeugdigen die in een onveilige situatie hebben geleefd (en mogelijk daarom ook uithuisgeplaatst zijn), weten niet goed wat de reden is dat hulp is ingeschakeld. Ze weten niet wie zich zorgen maken, waarover, wat er precies gebeurd is en wat de hulpverlening gaat doen om de (thuis)situatie te verbeteren. Een 'Words and Pictures' is een verhaal, ondersteund door tekeningen, dat samen met ouders en andere belangrijke betrokkenen rond het gezin geschreven wordt voor de jeugdigen uit het gezin. Belangrijk is dat het zoveel mogelijk één verhaal is waar iedereen achter kan staan en wat zo eenvoudig en duidelijk mogelijk is geformuleerd. Deze duidelijkheid is voor jeugdigen van belang en kan bijdragen aan het ervaren van meer veiligheid voor het kind (Turnell & Edwards, 1999)".

(Bron: Jeugdhulp Friesland. (2023). Beschrijving van de module Words and Pictures - pleegzorg en gezinshuizen. Leeuwarden.)

Binnen JHF merkten de gedragswetenschappers dat er een verlegenheid bij professionals, ouders en pleegouders was om het gesprek te voeren over vragen van het kind rondom de uithuisplaatsing. Tegelijkertijd merkten ze op dat in veel zaken de jeugdige niet weet waarom hij/zij/hen in een pleeggezin wonen. De bestaande methode werd daarom toegepast specifiek op de pleegzorgkinderen. Sinds januari 2023 wordt de werkwijze ook bij kinderen in gezinshuizen ingezet.

5. Doel van de werkwijze

Het doel van de module Words and Pictures binnen de pleegzorg en gezinshuizen van JHF is dat de jeugdigen die in een pleeggezin/ gezinshuis van Jeugdhulp Friesland wonen en hun belangrijke betrokkenen weten wat de achtergrond van de uithuisplaatsing is. Hierdoor wordt de acceptatie van de plaatsing bevorderd. Dit heeft als effect dat het persoonlijk functioneren van de cliënt en diens systeem zo weinig mogelijk negatief beïnvloed wordt door de uithuisplaatsing en eventuele onduidelijkheid hierover.

(Bron: Modulebeschrijving Words and Pictures-Pleegzorg en gezinshuizen, Jeugdhulp Friesland, 2023, pp.1)

Daarnaast is het ook een manier om ouders te onschuldigen en te laten zien dat door bepaalde omstandigheden ze echt niet meer voor het kind konden zorgen.

Voor Words and Pictures in het algemeen zijn de volgende doelen belangrijk:

- Het kind informeren over het wat en waarom van hulpverlening
- Het kind een consistent verhaal geven over de gebeurtenissen
- De (pleeg-)ouders woorden geven om het kind te informeren

(Bron: Powerpoint presentatie Words and Pictures, Altra)

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

Words & Pictures beantwoordt aan de behoefte van de kinderen om beter te begrijpen wat hun verhaal is rondom een uithuisplaatsing. Daarnaast beantwoordt het de behoefte van de (pleeg-)ouders om de gebeurtenissen op een goede manier te verwoorden en uit te leggen.

7. Uitvoering van de werkwijze

- Er is een handleiding en modulebeschrijving. Deze zijn te vinden op het intranet van Jeugdhulp Friesland. De handleiding krijgen de medewerkers ook uitgereikt tijdens de cursus die zij moeten volgen. De handleiding is ook te vinden in het handboek.
- Er is een praatplaat voor ouders om de module uit te leggen. Ook deze is te vinden in het handboek.
- Er wordt gebruik gemaakt van Paint. Er zijn wat vaste formats van tekeningen, die kunnen worden aangepast door de medewerkers. Er wordt nog verder over nagedacht wat een handige manier is om te tekenen.

8. Randvoorwaarden werkwijze

Randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn:

- Specialisten krijgen 2,5 uur voor een casus per week gedurende vier maanden.
- Twee betrokken gedragswetenschappers krijgen twee uur per week.
- Samenwerking met andere professionals d.m.v. casuïstiekbespreking en afstemmen met de betrokken hulpverleners.
- Mandaat van teamleider en afdelingsmanagers voor het inzetten van Words and Pictures.
- Budget voor uren en drukkosten.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Vaardigheden zoals genoemd in de module beschrijving (pp.3):

- Minimaal twee jaar ervaring als ambulante hulpverlener pleegzorg,
- Affiniteit met systeemgesprekken,
- Sterke communicatieve vaardigheden,
- De wil om mee te denken/door te ontwikkelen,
- Transparante manier van werken.

De medewerker die de werkwijze toepast noemt nog de volgende vaardigheden:

- Creatief zijn,
- Je moet een verhaal goed kunnen neerzetten,
- Goed kunnen luisteren, kunnen aansluiten bij ouders, kunnen onderhandelen over de inhoud.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

De kwaliteit van de module wordt onder andere bewaakt aan de hand van de resultaten uit de prestatie-indicatoren: doelrealisatie, cliënttevredenheid, reden beëindiging hulp en afname ernst problematiek. Jeugdhulp Friesland stelt de cliënt centraal en werkt continu gewerkt aan het verbeteren van de hulpverlening. Hiermee voldoet zij aan de kwaliteitsnormen HKZ.

In het algemeen kwaliteitsstatuut van Jeugdhulp Friesland is beschreven op welke manier de integrale hulpverlening voor de cliënt is georganiseerd. De taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en onderlinge verhoudingen zijn daarin zodanig beschreven dat de autonomie en regie van de jeugdige en zijn/haar systeem zoveel mogelijk wordt gestimuleerd en de kwaliteiten en doelmatigheid van de hulpverlening inzichtelijk en toetsbaar zijn. Indien meerdere professionals als behandelaren/hulpverleners betrokken zijn, voert de regiebehandelaar de regie over het hulpverleningsproces en is eerste aanspreekpunt. Intervisie is een vanzelfsprekend onderdeel om de professionele verantwoordelijkheid, autonomie en vakbekwaamheid van hulpverleners op peil te houden zoals vastgelegd in het kwaliteitsstatuut van Jeugdhulp Friesland.

Er is een geselecteerde groep ambulante hulpverleners gespecialiseerd in de module Words and Pictures, waaraan twee gedragswetenschappers verbonden zijn. Om de kwaliteit te behouden en te bevorderen zal deze groep specialisten en de twee gedragswetenschappers één keer per 4-6 weken bijeenkomen voor het bespreken van casuïstiek en inhoudelijke thema's. Tevens zal in deze samenstelling aandacht blijven voor de inhoudelijke (door)ontwikkeling van deze module. De gedragswetenschappers verbonden aan de module dragen hiervoor de verantwoordelijkheid.

(Bron: Jeugdhulp Friesland. (2023). Beschrijving van de module Words and Pictures - pleegzorg en gezinshuizen. Leeuwarden.)

Naast de casuïstiekbesprekingen worden er ook boostersessies georganiseerd. Medewerkers kunnen hier hun vragen stellen aan een externe die al veel ervaring hebben met Words and Pictures.

11. Kosten werkwijze

De kosten van deze werkwijze zijn ruim 7000 euro per inzet. Hiermee worden de uren en het product mee gedekt.

12. Implementatieplan werkwijze

Er is een implementatieplan opgezet door de gedragswetenschappers die betrokken waren bij het implementeren van de werkwijze binnen de organisatie. Deze is nog steeds in hun bezit. Inmiddels zijn ze al voorbij aan de implementatiefase en hebben een training van de tweede groep professionals afgerond.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

Tijdens het uitvoeren van het onderstaande onderzoek zijn er interviews gedaan door een student met personen uit de doelgroep over de effectiviteit van de werkwijze. Op deze manier is de doelgroep betrokken bij de ontwikkeling van de werkwijze.

De gedragswetenschappers die betrokken waren bij de implementering van de werkwijze hebben een enquête afgenomen bij de pleegzorgwerkers over wat de behoefte was rondom gesprekken over de uithuisplaatsing met het pleegkind.

14. Onderzoek

Er is weinig onderzoek gedaan naar effectiviteit van Words and Pictures. Intern bij JHF heeft een student op kleine schaal onderzoek gedaan naar het effect van de inzet van Words and Pictures.

Brouwer, S. (2023) *Words and Pictures: Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van verschillende betrokkenen over de inzet van Words and Pictures binnen een pilot van Jeugdhulp Friesland*. Masterscriptie.

Kinderen in pleegzorg weten vaak niet waarom zij uit huis zijn geplaatst, wat mogelijk voor verwarring bij hen kan zorgen. Zowel ouders als pleegouders weten niet hoe en wat zij het kind kunnen vertellen over de uithuisplaatsing en er heerst handelingsverlegenheid onder de betrokkenen. Jeugdhulp Friesland erkent deze problemen en is daarom met de pilot Words and Pictures gestart. Words and Pictures is een methode waarbij samen met het sociale netwerk van het kind een kindgericht boek wordt ontwikkeld, waar de reden van uithuisplaatsing in wordt beschreven. Door een voorleesmoment te organiseren met de betrokkenen is het de bedoeling dat duidelijk wordt voor het kind waarom ouders niet meer voor het kind konden zorgen en dat hier openlijk over gesproken kan worden binnen het gezin. Het doel van deze kwalitatieve studie is om te onderzoeken of Words and Pictures daadwerkelijk zorgt voor het creëren van duidelijkheid en openheid binnen het gezin en daarnaast te onderzoeken wat de ervaringen zijn van de verschillende betrokkenen met Words and Pictures.

Om een antwoord te geven op de hoofdvraag en deelvragen is gebruik gemaakt van twee verschillende methodes: participatieve observatie en semigestructureerd interview. Tijdens de participatieve observatie zijn werkaantekeningen gemaakt van de maandelijkse casuïstiekbijeenkomsten die twee gedragswetenschappers hebben georganiseerd. Zij begeleiden vijf specialisten die bij deze bijeenkomsten aanwezig waren. Daarnaast zijn er onder veertien betrokkenen uit drie casussen interviews afgenomen: twee kinderen, drie ouders, drie pleegouders, vijf pleegzorgbegeleiders en één specialist. Deze interviews zijn gecodeerd met behulp van het programma Atlas.ti en vervolgens gecategoriseerd op inhoud, waarna aan de hand van een thematische inhoudsanalyse informatie is verkregen over de ervaringen van de kinderen, ouders, pleegouders, pleegzorgbegeleider en specialisten. De informatie uit de werkaantekeningen zijn vergeleken met de informatie uit de interviews. Op basis van deze resultaten is een antwoord gegeven op de hoofdvraag: 'Wat draagt Words and Pictures bij aan het creëren van openheid en duidelijkheid binnen het gezin volgens kinderen (pleeg-)ouders en professionals die meegewerkt hebben aan de pilot Words and Pictures binnen Jeugdhulp Friesland en hoe ervaren zij hun deelname aan de pilot Words and Pictures?.'

Op basis van de gevonden resultaten kan geconcludeerd worden dat Words and Pictures duidelijkheid schept over de reden van uithuisplaatsing van de kinderen voor alle betrokkenen. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat Words and Pictures kan zorgen voor meer openheid binnen het gezin, afhankelijk van de gezinssituatie voorafgaand aan de pilot. Gezinnen die aangeven een hoge mate van openheid binnen het gezin te ervaren voorafgaand de pilot, ervaren hier geen veranderingen in. Als laatst ervaren de betrokkenen Words and Pictures als zeer positief en wordt aangeraden om de methode bij andere kinderen in te zetten. Verder onderzoek naar de ervaringen van de betrokkenen is van belang vanwege de kleine onderzoekspopulatie in het huidige onderzoek, zodat vastgesteld kan worden dat de resultaten een direct gevolg zijn van Words and Pictures.

(Kopie samenvatting scriptie, pp.2)

De module Words and Pictures is gerelateerd aan de Signs of Safety aanpak die wordt gebruikt binnen de pleegzorg. Overige gerelateerde documenten aan deze module zijn:

'Words and Pictures' verhaallijn: Onmisbaar in de jeugdzorg. Margaret Hiles, Susie Essex, Amanda Fox and Colin Luger (Met toestemming vertaald door Annemarie van Schijndel en Eric Suikers)

Turnell, A., Essex, S. (2010). Als er 'niets aan de hand' is; Een oplossingsgerichte methode bij ontkenning van kindermishandeling. (Hoofdstuk 5; Naar één gezamenlijk verhaal in woord en beeld) Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Turnell, A., & Edwards, S. (1999). Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework. New York: Norton

II) Pleegouderbuddy's

Naam indiener:

Naomi van Dam
i.s.m. medewerker Pleegzorg JHF

E-mail:

Dam.nvan@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

01-02-2024

Titel van de werkwijze:

Pleegouderbuddy's en pleegouderbuddy training.

1. Doelgroep

De doelgroep van de werkwijze zijn startende (bestands)pleegouders die een eerst (netwerk)pleegzorgplaatsing van een pleegkind meemaken.

Daarnaast kan de werkwijze ook worden ingezet bij:

- pleegouders waarbij er sprake was van een eerdere voortijdig beëindigde plaatsing en die daarom een tweede plaatsing spannend vinden.
- pleegouders die graag hun verhaal kwijt willen omdat ze veel meemaken met hun pleegkind.
- Pleegouders die met een heftig live even van een pleegkind te maken hebben.

Op dit moment is de doelgroep met name bestandspleegouders en incidenteel netwerkpleegouders. In 2024 gaat er meer worden ingezet op netwerkpleegouders.

De pleegouderbuddy's zelf zijn bestandspleegouders met ervaring in de pleegzorg. Het enige criterium is dat pleegouders Jeugdhulp Friesland en de pleegzorg een warm hart toedragen.

2. Opzet van de werkwijze

De opzet van de werkwijze bestaat uit twee onderdelen: het trainen van pleegouderbuddy's en het inzetten van pleegouderbuddy's bij beginnende pleegouders of pleegouders die daar behoefte aan hebben.

Werving

Er wordt een oproep gedaan in de nieuwsbrief naar pleegouders vanuit het JHF en op de facebook pagina voor pleegouders bij JHF om pleegouderbuddy te worden. Iedereen kan hierop reageren en mag meedoen. Als er weer nieuwe buddy's nodig zijn wordt er opnieuw een oproep gedaan via de nieuwsbrief en.

Training

De training bestaat uit vier dagdelen en wordt gegeven door de pleegouderbuddybegeleider. De training vindt plaats verschillende locatie van Jeugdhulp Friesland.

Matching

Na het afronden van de training worden de pleegoudersbuddy's gekoppeld aan (beginnende) pleegouders. De pleegouderbuddy's zijn ongeveer drie maanden betrokken.

De intensiteit van het contact ligt aan de pleegouders. Het hangt vaak af van hoeveel netwerk pleegouders zelf hebben en hoeveel behoefte ze hebben aan ondersteuning van een pleegouderbuddy.

Begeleiding

De buddy wordt begeleid door een professional die ook de training heeft gegeven. Bij de pleegouders blijft altijd een pleegouderbegeleider betrokken.

Evaluatie

Meestal is er nog een evaluatie moment aan het einde van de drie maanden. Maar soms is er pas na drie maanden behoefte aan een gesprek. En dan kan het ook zijn dat die drie maanden dan pas ingaat.

3. Inhoud van de werkwijze

Inhoud training

Dag 1: Aandacht voor competenties. Tijdens deze dag gaan de pleegoudersbuddy's aan de slag met het ontdekken van hun competenties en valkuilen zodat ze deze ook herkennen bij de pleegouders die ze gaan ondersteunen. Op deze manier kunnen ze beter bij hen aansluiten.

Dag 2: Gesprekstechnieken. NIVEA, OMA, KOE ANNA. De pleegouderbuddy's krijgen praktische handvatten om het gesprek aan te gaan met de pleegouders die ze ondersteunen.

Dag 3: Grenzen. Hoe zorg je ervoor dat de pleegouderbuddy niet op de stoel van de professionals gaat zitten. Wat doet de buddy als die het gevoel heeft dat er iets niet helemaal goed is. Er is aandacht voor privacy en veiligheid.

Dag 4: Evaluatie. Er is aandacht voor hoe je goed het buddy traject kan afsluiten.

Matching

Startende pleegouders krijgen te horen dat ze een pleegouderbuddy krijgen. Op het moment dat er een kind voor het eerst wordt geplaatst, krijgt de pleegouderbuddybegeleider een seintje van matching. Dan wordt er een buddy gekoppeld. Die krijgen de gegevens van de beginnende pleegouders en dan laat de begeleider het los. Er wordt gematcht op levensovertuiging, op ervaring (met specifieke problematiek) en op taal (zijn ze Friessprekend of niet?).

Begeleiding

De pleegouderbuddy krijgt veel vrijheid van de buddybegeleider. De buddy's spreken alleen met de begeleider als ze een 'niet pluis' gevoel hebben. De buddybegeleider maakt dan een inschatting, en dan neemt contact op met de pleegzorgwerker. Het is belangrijk dat de buddy's ook duidelijk maken aan de pleegouders dat zij begeleiding krijgen en dat ze wel inhoudelijke informatie delen als ze zich zorgen maken. In principe blijft de rest tussen de buddy en de pleegouders.

De pleegouderbuddy is met name een luisterend oor voor de pleegouders. Daarnaast kan de buddy vanuit eigen ervaring praktische tips geven waar nodig.

4. Aanleiding tot de werkwijze

Vanuit de Pleegouder Raad van JHF kwam de vraag of ervaren pleegouders startende pleegouders zouden kunnen ondersteunen. Deze vraag herkende veel andere pleegzorgorganisaties in Nederland, maar nergens leek dit erg van de grond te komen. Daarom werd er bij het JHF besloten om een training op te zetten en een pleegouderbuddy standaard te koppelen aan beginnende pleegouders.

Bij beginnende pleegouders spelen er verschillende onderwerpen die de aanleiding zijn geweest voor de werkwijze:

- Alle dingen die ze voor het eerst meemaken. (kennismaken met ouders, eerst zitting etc).
- Onduidelijkheid rondom het perspectief van de kinderen, of en wanneer ze weer terug naar huis kunnen. Dit is zeker lastig voor ouders die graag kinderen voor een langere periode in huis willen hebben. Er wordt daarbij veel van ze gevraagd met betrekking tot de omgangsfrequentie met ouders.

- Moeizaamheden bij wat ze wel of niet mogen als pleegouders. Het kind moet zich hechten, maar pleegouders mogen zich niet teveel hechten.
- Pleegouders die meer plaatsingen willen en graag willen sparren over wat de voor en nadelen hiervan zijn.
- De vraag: Hoe houd ik het vol? De vraag aan pleegouders is soms heel groot.

Vaak hebben beginnende pleegouders geen netwerk waarin ook andere pleegouders zitten. Hierdoor missen ze mensen met wie ze hun verhaal kunnen delen, ervaringen kunnen uitwisselen, die hun ervaringen herkent en met wie ze in vertrouwen kunnen spreken. Met de pleegouderbuddy kunnen beginnende pleegouders over bovenstaande thema's ervaringen uitwisselen. Ze kunnen hun verhaal kwijt zonder dat er meteen iets mee moet worden gedaan door de professionals.

5. Doel van de werkwijze

Het doel van deze werkwijze is meerzijdig. Enerzijds is het een stuk service vanuit de organisatie. JHF wil beginnende pleegouders een luisterend oor en extra ondersteuning bieden door middel van het inzetten van pleegouderbuddy's. Anderzijds willen ze alle pleegouders de mogelijkheid geven om ervaringen te delen en laagdrempelige ondersteuning te ontvangen. Ook is het een manier om beginnende pleegouders herkenning en erkenning te laten ervaren rondom het pleegouderschap en alle moeizaamheden die hiermee gepaard gaan.

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

De vraag naar ondersteuning van beginnende pleegouders door meer ervaren pleegouders kwam uit de pleegouders zelf. De vraag had als aanleiding een gebrek aan ondersteuning door andere pleegouders die hun ervaringen herkennen en bij wie ze in vertrouwen hun verhaal kwijt kunnen. Pleegouderbuddy's faciliteren in deze behoefte. Het feit dat het structureel wordt aangeboden en dat de buddy's worden getraind om goede ondersteuning te bieden zorgt ervoor dat werkwijze al acht jaar goed loopt binnen JHF.

7. Uitvoering van de werkwijze

De materialen voor de uitvoering van de werkwijze zijn:

- Materiaal voor de training (powerpoint etc).
- Naslagwerk voor pleegouderbuddy's.
- Folder waarin de training staat uitgelegd.
- Folder over pleegouderbuddy voor beginnend pleegouders
- Filmpje over de pleegouderbuddy
- Buddy's krijgen aan het einde van de training een overzicht met alle afkortingen van de gesprekstechnieken.

Een deel van dit materiaal is via het intranet van het JHF te vinden. Het materiaal voor de pleegouderbuddy's krijgen de buddy's tijdens de training van de begeleider.

8. Randvoorwaarden werkwijze

Randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn:

- Betaalde uren voor de trainingen en begeleiding van de buddybegeleider.
- Vertrouwen vanuit het bestuur om de werkwijze uit te voeren.
- De werkwijze moet in alle processen verankerd zijn.
- Professionals moeten worden meegenomen in de werkwijze, zodat ze op de hoogte zijn van wat het inhoud en wat het kan bijdragen aan (beginnende) pleegouders.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Zoals eerder genoemd mogen alle ervaren pleegouders pleegouderbuddy worden. Op de modulekaart Pleegouderbuddy (pp. 2) worden de volgende vaardigheden/kenmerken genoemd van een pleegouderbuddy:

- De nodige ervaring als pleegouder.
- Ervaringen op een positieve manier kunnen overdragen en constructieve steun bieden.
- Proactieve houding. Je neemt het initiatief in het contact met nieuwe pleegouders.
- Contacten kunnen onderhouden en ervaringen delen.
- Goed kunnen luisteren en de vragen van pleegouders snappen.
- Privacy kunnen waarborgen en grenzen bewaken.
- Samen kunnen werken met pleegouders met diverse achtergronden

(Bron: Jeugdhulp Academie. (2017). *Pleegouderbuddy: vraagbaak voor beginnende pleegouders*. Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland.)

Met betrekking tot de buddybegeleider zijn de volgende vaardigheden/competenties helpend:

- Ruime ervaring als professional in de pleegzorg.
- Goed kunnen loslaten.
- Trainingsvaardigheden.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

De kwaliteitsbewaking van de werkwijze wordt op verschillende manieren vormgegeven:

- Twee terugkomenten per jaar voor de pleegouderbuddy's. Tijdens deze momenten worden er verschillende thema's behandeld die relevant zijn voor de werkzaamheden als buddy (bijv: gesprekstechnieken, nieuwe ontwikkelingen)
- Individuele begeleiding van de pleegouderbuddy's door een professional.
- Aan het einde van elk jaar vindt er een evaluatie plaats van het aantal koppelingen dat er is gedaan. Ook wordt er gekeken naar de koppelingen met niet beginnende (netwerk) pleegouders.

11. Kosten werkwijze

De kosten van deze werkwijze zijn niet geheel bekend.

De buddybegeleider krijgt twee uur per week om te besteden aan de begeleiding en interne trainingen van buddy's.

Buddy's mogen hun belkosten en kilometers declareren, maar in de praktijk wordt dit niet gedaan.

Voor het maken van een promotiefilmpje is er geld ingezet dat is gekregen vanuit de kinderpostzegelactie.

12. Implementatieplan werkwijze

Er is geen implementatieplan aanwezig. Wel is er een pleegouderbuddyplan geschreven in 2015.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

Er waren drie pleegouders deel van de projectgroep die de werkwijze heeft vormgegeven. Daarnaast was de pleegouderraad betrokken aangezien de vraag vanuit hen kwam.

14. Onderzoek

Fokkema, H. (2017) *De Pleegouderbuddy. 'Samen kom je verder?' (Scriptie).*

Het onderzoek is uitgevoerd binnen de afdeling pleegzorg van Jeugdhulp Friesland en richt zich op de ervaringen bij de inzet van de pleegouderbuddy. Een aanzienlijke grote groep startende pleegouders ervaren de eerste plaatsing van een pleegkind in hun gezin als hectisch en spannend. De pleegouderbuddy's zijn ervaren pleegouders en worden inmiddels een jaar ingezet bij startende pleeggezinnen. Het doel van de pleegouderbuddy is op een laagdrempelige wijze de startende pleegouders te kunnen ondersteunen in hun ondersteuningsbehoeften. Om inzicht te verkrijgen in de ervaringen bij de inzet van de pleegouderbuddy, is de volgende centrale vraagstelling geformuleerd: 'Wat zijn de ervaringen van de pleegouderbuddy's, startende pleegouders en de pleegzorgbegeleider na één jaar inzetten van de pleegouderbuddy bij de startende pleegouders?'

Deze centrale vraagstelling is opgedeeld in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de ervaringen van startende pleegouders die gebruik hebben gemaakt van de pleegouderbuddy?
  - a. Welke behoeften hebben de startende pleegouders bij het inzetten van de pleegouderbuddy?
  - b. Welke suggesties ter verbetering hebben startende pleegouders bij de inzet van de pleegouderbuddy?

2. Wat zijn de ervaringen van pleegouderbuddy's de startende pleegouders hebben ondersteund?
  - a. Op welke wijze hebben pleegouderbuddy's in de praktijk startende pleegouders ondersteund?
  - b. Welke suggesties ter verbetering hebben pleegouderbuddy's bij het uitvoeren van hun taak?

3. Wat zijn de ervaringen van de pleegzorgbegeleiders bij het inzetten van de pleegouderbuddy in een startend pleeggezin binnen hun caseload?

De resultaten zijn verkregen door het inzetten van een focusgroep interview onder de pleegouderbuddy's, een vragenlijst onder de pleegzorgbegeleider en een online vragenlijst onder de startende pleegouders. Zowel de pleegouderbuddy's, pleegzorgbegeleiders als de startende pleegouders geven aan de inzet van de pleegouderbuddy als waardevol en prettig te hebben ervaren. De pleegouderbuddy en het startende pleeggezin vinden dat ze goed gekoppeld waren aan elkaar. De wijze van contact is vooral middels bel- en/of app-contact en zowel de pleegouderbuddy als de startende pleegouders vinden dit een prettig wijze. De pleegouderbuddy biedt ondersteuning door onder andere een luisterend oor te bieden, herkenning te geven en uit ervaring antwoord of aanbevelingen aan te reiken. De pleegzorgbegeleiders geven aan het een risico te vinden dat de pleegouderbuddy een andere visie kan hebben als de pleegzorgbegeleider. Als aanbeveling wordt daarom ook gegeven de pleegzorgbegeleider te betrekken bij het start- en eindgesprek van de pleegouderbuddy en het startend pleeggezin. Voor vervolgonderzoek wordt door de onderzoeker aangeraden om de invloed van de pleegouderbuddy verder te onderzoeken op het verlagen van afgebroken plaatsingen en de verlichting in werkdruk van de pleegzorgbegeleider.

(Kopie van samenvatting op pp. 5)

Bies, J. (2016). *De Pleegouderbuddy. 'Samen staan we sterk?' (Scriptie).*

Het onderzoek is uitgevoerd binnen de afdeling pleegzorg van Jeugdhulp Friesland en richt zich op de pleegouderbuddy pilot. Sinds februari dit jaar is het project van start gegaan. Elf ervaren pleegouders zijn opgeleid tot pleegouderbuddy's om startende pleegouders te gaan ondersteunen in de eerste drie maanden als pleegouder. De pleegouderbuddy is geen vervanging van de pleegzorgwerker, maar wordt gezien als aanvullende ondersteuning. Het doel van dit onderzoek is om duidelijk te krijgen op welke wijze de

pleegouderbuddy pilot invloed heeft op de betrokkenen en welke verbeterpunten er zijn, dit zodat de pleegouderbuddy succesvol in kan worden gezet.

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt als volgt: *'Op welke wijze heeft de pleegouderbuddy pilot invloed op startende pleegouders, de pleegouderbuddy's en de pleezorgwerker, drie maanden na de start van de pilot'.*

Om de centrale vraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Op welke wijze heeft de pleegouderbuddy invloed op de sociale steun- en opvoedcompetentie beleving van startende pleegouders volgens de startende pleegouders?
2. a. Welke invloed heeft de pleegouderbuddytraining op de competentiebeleving van de pleegouderbuddy's?
2. b. Welke onderdelen van de pleegouderbuddytraining hebben volgens de pleegouderbuddy's invloed op de competentiebeleving van de pleegouderbuddy's?
3. Welke invloed heeft de pleegouderbuddy pilot op het werk van de pleezorgwerker volgens de pleezorgwerkers?
4. Welke verbeter suggesties zijn er volgens betrokkenen voor de pleegouderbuddy pilot.

De voornaamste conclusie die kan worden getrokken is dat de pleegouderbuddy een bijdrage levert aan de steun- en opvoedcompetentiebeleving van de startende pleegouders. De volgende punten zijn hierin belangrijk: weten dat er iemand beschikbaar is, ervaringen delen met de buddy, de ervaringen die de buddy deelt met de pleegouders. Ook de training blijkt een positieve invloed te hebben op de competentiebeleving van de pleegouderbuddy. De competenties grenzen bewaken en reflecteren laten de grootste groei zien. Er is niet duidelijk te zeggen of de pleegouderbuddy invloed heeft op het werk van de pleezorgwerkers.

(Kopie van samenvatting op pp. 3)

III) Levenslijn

Naam indiener:

Naomi van Dam i.s.m. pleegzorg-professional van het Leger des Heils

E-mail:

Dam.nvan@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

04-03-2024

Titel van de werkwijze:

Levenslijn

De hieronder beschreven werkwijze is aangedragen door een professional die de werkwijze op eigen initiatief inzet binnen haar werk als pleegzorgprofessional. De werkwijze is niet officieel geïmplementeerd bij de organisatie (Leger des Heils) waar de professional voor werkt. Wel zijn er ook andere professionals die de werkwijze op eigen initiatief inzetten.

1. Doelgroep

De professional zet de werkwijze op dit moment met name in bij pleegkinderen (10-20 jaar) en bij biologische ouders van pleegkinderen. Het gaat hierbij met name om pleegkinderen en biologische ouders als de professional een behoefte aan structuren en begrijpelijkheid creëren rondom het levensverhaal detecteert bij het kind of de ouder. In de toekomst zou de professional het ook willen toepassen bij pleegouders.

2. Opzet van de werkwijze

Het moment waarop de werkwijze wordt ingezet verschilt per cliënt en de rol die de professional heeft op dat moment (pleegzorgbegeleider, ouderbegeleider of kindercoach).

- De professional kan tijdens een gesprek voorstellen om een levenslijn te tekenen om zo alles op een rijtje te zetten wat voorbij is gekomen in het gesprek.
- De professional gebruikt de levenslijn als afsluiting van een traject, tijdens een eindgesprek.
- De professional zet het maken van een levenslijn in als onderdeel van kindercoaching.
- Bij biologische ouders overlegt de professional of de ouder het fijn vindt om levensgebeurtenissen op een rij te zetten.

Vervolgens ziet de opzet van de werkwijze er als volgt uit:

- Er wordt een grote zwarte lijn op een stuk papier getekend voor de tijdsaanduiding
- De professional geeft uitleg over wat er op de tijdlijn mag komen
- Soms werkt de professional tijdens het opschrijven van de levensgebeurtenissen met kleuren of thema's.
- Tijdens en na het opschrijven van de levensgebeurtenissen op de levenslijn stelt de professional inhoudelijke vragen over de levensgebeurtenis.
- Als de werkwijze wordt ingezet tijdens de kindercoaching wordt de levenslijn in de map van het kind gedaan. In andere contexten krijgt de cliënt de levenslijn mee.

De gesprekken over de levenslijn vinden vaak plaats bij de cliënten thuis.

3. Inhoud van de werkwijze

Tijdens het tekenen van de levenslijn en het opschrijven de gebeurtenissen voert de professional een gesprek met de cliënt. Hierbij vraagt de professional door rondom specifieke levensgebeurtenissen. Hieronder staan een aantal voorbeeld vragen die voorbij komen in dit gesprek.

- Wat was er erg aan een specifieke levensgebeurtenissen?

- Samen terugkijken: wat maakt dat je een bepaalde stap hebt gezet?
- Positieve punten uit de levenslijn halen: wat heb je geleerd? Wanneer durf jij wel om hulp te vragen?

In sommige gevallen kent de professional de client al goed en doet de professional suggesties met betrekking tot levensgebeurtenissen die op de levenslijn geplaatst kunnen worden.

4. Aanleiding tot de werkwijze

De aanleiding voor de professional om de werkwijze in te zetten is verschillend per client en rol van de professional.

- De professional merkt op dat er een zekere chaos is met betrekking tot alle levensgebeurtenissen in het hoofd van het pleegkind.
- De professional merkt dat ouders hun verhaal niet goed op een rij hebben of goed kunnen vertellen.
- De professional heeft zelf behoefte aan het structureren van levensgebeurtenissen van de client.
- Client geeft aan behoefte te hebben aan het structuren van een veelheid aan belangrijke levensgebeurtenissen.
- De professional wil de client de mogelijkheid geven om de levenslijn te laten zien aan andere professionals zodat cliënten niet telkens opnieuw hun verhaal hoeven te vertellen.
- Het einde van een traject kan ook een aanleiding zijn voor de professional om de werkwijze in te zetten.

5. Doel van de werkwijze

Het doel van deze werkwijze is meerzijdig en opnieuw afhankelijk van de client.

Een aantal doelen van de werkwijze zijn:

- Het structureren van levensgebeurtenissen voor zowel client als professional
- Onschuldigen rondom die levensgebeurtenissen van de client
- De professional wil de cliënten aanzetten reflectie. Het idee is dat cliënten zichzelf beter leren kennen en lering kunnen trekken uit wat ze hebben meegemaakt.
- Aandacht creëren voor positieve punten in de levenslijn die op de achtergrond zijn geraakt.
- Als het gaat om biologische ouders is het ook een doel om het levensverhaal van de ouders voor de kinderen op een rij te zetten en de goede taal te zoeken.

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

Hoewel de aanleidingen van de werkwijze divers zijn, is het hoofddoel om een overzicht te creëren van de levensgebeurtenissen in het leven van de cliënten. Dit heeft per persoon weer andere subdoelen, maar over het algemeen gaat het over het scheppen van structuur waar vervolgens weer gesprekken uit voortkomen over de levensgebeurtenissen. De werkwijze geeft hiervoor de geschikte handvaten.

7. Uitvoering van de werkwijze

De materialen die nodig zijn voor de werkwijze zijn beperkt:

- Grote tekenrol van IKEA, dan kan de levenslijn zo lang worden als nodig is.
- Stiften/pennen

8. Randvoorwaarden werkwijze

Op dit moment zijn er niet veel contextuele randvoorwaarden nodig voor een goede uitvoering van de werkwijze aangezien de professional het toepast binnen haar werk.

Om de werkwijze breder in te zetten en officieel te implementeren binnen organisatie van de professional zullen er randvoorwaarden zijn, waaronder:

- Onderzoek naar de effectiviteit van de werkwijze
- Financiën
- Draagvlak binnen de organisatie en bij collega's.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Volgens de professional zijn de volgende vaardigheden nodig voor het goed uitvoeren van de werkwijze:

- Goede vragen kunnen stellen
- Geduldig zijn
- Goede vertrouwensband hebben met de cliënten.
- Zonder oordeel kunnen werken.

Volgens de professional zijn de vaardigheden die op de opleiding worden geleerd en die je leert in het werkveld voldoende.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

Aangezien het een niet een officieel geïmplementeerde werkwijze is, ligt de kwaliteitsbewaking met name bij de professional zelf. De professional gaf aan de volgende acties te ondernemen om de kwaliteit van de werkwijze te bewaken:

- De professional bespreekt de casus met de betrokken gedragswetenschapper
- Als het gaat om biologische ouders bespreekt de professional de casus en het eventueel inzetten van de werkwijze in een groep collega's die ook ouderbegeleiders zijn.
- De professional registreert het inzetten van de werkwijze in het rapportage systeem. Dit is echter geen inhoudelijke informatie.
- De professional vraagt feedback aan de cliënten n.a.v. het inzetten van de werkwijze. Deze feedback wordt niet geregistreerd.

11. Kosten werkwijze

De kosten van deze werkwijze zijn zeer laag omdat de werkwijze binnen de werkzaamheden van de professional past. Daarnaast zijn de kosten voor het materiaal onder de 10 euro.

12. Implementatieplan werkwijze

Er is geen implementatieplan aanwezig voor de werkwijze, de professional past de werkwijze toe uit eigen beweging.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

De doelgroep is niet betrokken geweest bij het ontwikkelen van deze werkwijze. Wel neemt de professional feedback mee van de cliënten bij het inzetten van de werkwijze.

14. Onderzoek

Aangezien het gebruik van een levenslijn een zeer breed gebruikte werkwijze is in verschillende domeinen, is het waarschijnlijk dat er onderzoek is gedaan naar de inzet van de levenslijn in verschillende contexten. Er lijkt niet specifiek onderzoek te zijn gedaan naar de inzet van de werkwijze binnen de pleegzorg. De bron die de medewerker heeft gebruikt voor het vormgeven van de werkwijze is: Birren's A B C Auto Biografie Cursus van Johannes J.F. Schroots & Lea van Dongen.

IV) Training Traumasensitief werken

Naam indiener:

**Naomi van Dam i.s.m.
pleegzorgprofessional van
Jeugdhulp Friesland**

E-mail:

Dam.nvan@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

05-03-2024

Titel van de werkwijze:

Training Traumasensitief Werken

1. Doelgroep

De doelgroep waarvoor de werkwijze is bedoeld is divers. Zowel bestandspleegouders, gezinshuisouders en professionals worden getraind in het traumasensitief handelen. Bij de pleegouders en gezinshuisouders ligt daarbij de focus op traumasensitief handelen bij pleegkinderen die trauma met zich meedragen. Voor de professionals ligt de focus meer op het begeleiden van pleegouders en gezinshuisouders in het traumasensitief handelen. Ook wordt de training extern gegeven op basisscholen en aan gebiedsteams.

In de onderstaande beschrijving zal er met name worden gefocust op de training aan pleegouders. Het gaat hierbij voor het grootste deel om startende bestandspleegouders aangezien het onderdeel is van de training die zij ontvangen bij JHF. Echter is de training bedoeld voor alle pleegouders, zowel netwerk- als bestandspleegouders die te maken hebben met een pleegkind met trauma.

2. Opzet van de werkwijze

Hoe is de opzet van de werkwijze en wat is de omvang? Denk bijvoorbeeld aan de wervingsmethode, de volgorde, de frequentie, de duur, de timing, de locatie van uitvoering. Als de duur en het aantal contacten variabel zijn, geef dan een gemiddelde of wat gebruikelijk is, en het minimale en maximale aantal contacten.

Een halfjaar na de eerste plaatsing krijgen beginnende (bestands)pleegouders een uitnodiging voor de training. Pleegouders waarbij de pleegzorgprofessional ziet dat het van toegevoegde waarde is om de training te volgen worden hierop geattendeerd.

De training bestaat uit vier bijeenkomsten van 2,5 uur en vinden plaats op een locatie van JHF in de ochtend of in de avond. Het moment van de dag wordt afgestemd op de behoeften van de pleegouders.

Daarnaast krijgen de pleegouders thuisopdrachten mee waarbij ze gaan oefenen met de stof die ze leren.

3. Inhoud van de werkwijze

De focus van de training ligt op het aanleren van het kijken naar gedrag door een trauma sensitieve bril.

De volgende thema's worden behandeld tijdens de training:

- Psycho-educatie over effect van trauma op het brein en stress op het lichaam.
- Welke coping/overlevingsstrategieën er zijn en hoe deze tot uiting komen.
- Secundaire traumatische stress bij pleegouders zelf.
- Stressbestrijders voor pleegouders en pleegkinderen: Op welke manieren kunnen zelf stress ontladen en hoe kunnen ze pleegkinderen daarbij helpen?
- Aandacht voor de traumageschiedenis: wat er in het verleden heeft gespeeld en hoe dat in het heden doorspeelt.
- Identiteit: wie ben ik, welke boodschappen heb ik meegekregen als pleegouder?
- Achter het gedrag leren kijken: handvatten aanbieden in de omgang met de kinderen en ouders.

- Verbinding en herstel: hoe kunnen we herstellen op het ouderlijk systeem, waar zit nog een gezond contact en hoe kunnen we dit contact binnen het systeem versterken voor het pleegkind?
- Welke triggers heb je zelf als pleegouders?

Thuisopdrachten

De thuisopdrachten bestaan uit het toepassen van de opgedane kennis. De opdrachten zullen eerst bestaan uit observeren en vervolgens het toepassen van bepaalde technieken. Daarom zijn de sessies tweewekelijks gepland, zodat de pleegouders de ruimte hebben om de kennis te gaan implementeren in de praktijk.

4. Aanleiding tot de werkwijze

De aanleiding voor deze werkwijze was dat er steeds meer onderzoeken lieten zien dat een traditionele opvoeding niet werkt bij kinderen met trauma die uit huis worden geplaatst. Ook kwam er steeds meer kennis over wat trauma met het brein en het autonome zenuwstelsel doet. Dit leidde er in Engeland toe dat er een nieuwe visie op opvoeding werd ontwikkeld: Safer Caring. Bij JHF werden deze ontwikkelingen ook gezien en is de methode verfijnd naar de Nederlandse pleegzorg omgeving.

JHF beschrijft de aanleiding voor de werkwijze als volgt op hun website: "Pleegouders hebben te maken met kinderen die veel hebben meegemaakt. Traumatische ervaringen en stress kunnen een enorme impact hebben op kinderen. Als kinderen nog heel jong zijn, kan stress als gevolg van die ervaringen schadelijke gevolgen hebben. Het is van invloed op de algehele ontwikkeling en er kunnen problemen ontstaan op het gebied van gezondheid, concentratie, emoties en gedrag. Het zorgen voor deze kinderen vraagt veel van pleegouders en heeft invloed op het hele gezin."

(Jeugdhulp Friesland, n.d.)

Wat de hulpverleners in Engeland en Nederland zagen was dat ouders vastliepen in hun opvoeding bij getraumatiseerde (pleeg-)kinderen en dat ze behoefte hadden aan handvatten en ondersteuning bij het zorgen voor deze kinderen. De JHF training is gebaseerd op de onderstaande behoeften die de professionals detecteerden bij pleegouders:

- Pleegouders hebben behoefte aan ontmoeting, erkenning en herkenning. Pleegouders hebben vaak het gevoel dat ze het pleegouderschap alleen meemaken. Mensen in hun omgeving hebben vaak maar een beperkt beeld van wat ze eigenlijk doen.
- Er is een zekere handelingsverlegenheid bij pleegouders of pleegouders lopen vast in hun opvoeding. Er is behoefte aan ondersteuning bij het opvoeden van een kind met trauma. Daarnaast wordt de complexiteit van de problematiek bij pleegkinderen groter. Dit vergroot de noodzaak om te beantwoorden aan de behoefte aan ondersteuning bij de opvoeding. Er is behoefte aan meer dan generieke kennis.

5. Doel van de werkwijze

Het doel van deze werkwijze is om pleegouders meer inzicht te geven en competentier te maken om met getraumatiseerde kinderen en ouders om te gaan. Het doel is om pleegouders te leren oog hebben voor hun eigen stress en om in balans te blijven zodat ze goed voor hun pleegkinderen kunnen blijven zorgen. Daarnaast is het doel om ze te helpen bij het handen en voeten kunnen geven aan hele uitdagende opvoedsituaties.

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

De training focust op het geven van handvatten aan pleegouders om op een goede manier om te gaan met trauma bij pleegkinderen. Dit beantwoordt aan de behoefte om minder handelingsverlegen te worden bij gedrag dat voortkomt uit complexe problematiek die pleegouders bij hun pleegkinderen zien.

7. Uitvoering van de werkwijze

De materialen van de werkwijze bestaan uit:

- Een werkboek
- Twee boeken met informatie over trauma en traumasensitief werken:
  - o *Safer Caring - voorkomen van secundaire traumatisering* - Kate Cairns en Eileen Fursland
  - o *Zorgen voor getraumatiseerde kinderen* – Karine van Kregten en Leony Coppens

Er is een handleiding voor de trainers die de powerpoint ondersteunt. Deze is beschikbaar via de Teams mappen voor traumasensitief opvoeden. Daar kunnen alleen de trainers en de betrokken gedragswetenschappers bij.

Met betrekking tot de werving van de deelnemers: Er gaat een email uit naar alle pleegouders die worden begeleid door JHF dat er weer trainingen zijn. Daarnaast worden de professionals benaderd om de pleegouders die zij begeleiden te wijzen op de trainingen die worden gegeven. Daarnaast wordt op de website van het JHF de werkwijze genoemd. Ook is er een jaaragenda met thema's en trainingen die er worden aangeboden, deze wordt via de mail of post aan pleegouders gestuurd.

Voor de scholen en wijkteams waar de training ook wordt gegeven is een flyer ontwikkeld waarin de werkwijze wordt aangeboden.

8. Randvoorwaarden werkwijze

Randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn:

- Twee medewerkers met twee uur per week om de training vorm geven.
- Draagkracht bij de directie. De Safer Caring training is ingekocht door de directeur behandelenzaken. Vervolgens is het doorontwikkeld binnen JHF met de focus op de vraag die vanuit de pleegouders kwam.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Alle professionals die de training geven hebben een interne didactische training gehad. De professional die deze werkwijze heeft aangedragen heeft daarop aanvullend nog een lichaamsgerichte traumacoaching opleiding gedaan. Deze opleiding is nodig om de verdiepende cursus over traumasensitief werken te kunnen geven en om individuele traumacoaching te kunnen doen bij gezinnen. Voor de werkwijze (basiscursus traumasensitief werken) is er geen extra opleiding vereist. Wel noemde de professional de volgende vaardigheden als belangrijk om te hebben wanneer iemand de training geeft:

- Goed kunnen observeren wat de oefeningen en filmpjes met de pleegouders doen.
- Sensitiviteit hebben en veiligheid kunnen creëren. Dit is van belang omdat mensen in de groep hun secundaire traumatisering dan kunnen delen.
- Nieuwsgierig zijn en geen aannames doen of oordeel hebben.
- Ervaringen uit de praktijk van de pleegouders kunnen nemen en deze kunnen koppelen aan de theorie.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

De kwaliteitsbewaking van de training wordt geborgd door de gedragswetenschappers die gekoppeld zijn aan de werkgroep die verantwoordelijk is voor het ontwikkelen van de werkwijze. De werkgroep evalueert de training regelmatig en blijft deze ontwikkelen.

Daarnaast wordt er bij elke training een voormeting en nameting gedaan. Hiermee wordt gemeten wat de kennis is over traumasensitief werken voor de training en wat deze is na de training.

11. Kosten werkwijze

De kosten van de werkwijze is extern 253 euro voor 1,5 uur training. Intern zijn er nauwelijks kosten aan verbonden met uitzondering van de trainingsuren, dit valt binnen de arbeidsuren van de trainers.

12. Implementatieplan werkwijze

Het implementatieplan van deze werkwijze is niet aanwezig.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

Bij het aanpassen van Safer Caring naar Nederlandse pleegzorg context is de doelgroep niet direct betrokken geweest.

14. Onderzoek

Intern is er bij JHF met name onderzoek gedaan naar de Safer Caring training, waar de huidige training op is gebaseerd. Recent is er geen onderzoek gedaan naar de werkwijze.

Visscher-Reijers, L. (2015). *Safer Caring: Een instrument voor pleegzorgwerkers* (scriptie).

Hulpverleningsorganisatie Jeugdhulp Friesland heeft de training Safer Caring bij pleegzorgwerkers geïmplementeerd. Safer Caring is een training die pleegzorgwerkers een theoretische en praktische basis biedt bij het inventariseren van risico's bij pleegkinderen en het signaleren van secundaire traumatisering bij pleegouders. In dit onderzoek is bij pleegzorgwerkers onderzocht hoe zij het werken met Safer Caring ervaren. Op de locaties A, B en C zijn in totaal 12 pleegzorgwerkers in verschillende leeftijdscategorieën geïnterviewd. Tijdens het interview werd pleegzorgwerkers gevraagd naar het gebruik van Safer Caring. Daarnaast werd ingegaan op een mogelijke verandering van de begeleidingsstijl of persoonlijke verandering naar aanleiding van de implementatie van Safer Caring. De rol van de aandachtsfunctionaris was ook onderdeel van het interview. Het grootste deel van de geïnterviewde pleegzorgwerkers is positief over Safer Caring. De pleegzorgwerkers geven aan het prettig te vinden dat er aandacht is voor de signalen van secundaire traumatisering van pleegouders en de risico's van het pleegkind. Daarnaast geven de pleegzorgwerkers aan dat Safer Caring hen ook bewuster heeft gemaakt van hun eigen secundaire traumatisering als professional.

(Kopie van samenvatting pp. 2)

Eringa, A. (2013). *Safer Caring in Nederland: Een vergelijking tussen het Engelse en Nederlandse pleegzorgsysteem* (thesis).

Er is de laatste tijd veel aandacht voor de veiligheid van kinderen in Nederland. Op het gebied van de veiligheid in de jeugdzorg vormen de kinderen binnen de pleegzorg een kwetsbare groep. Internationaal zijn er programma's voorhanden die gericht zijn op het vergroten van de veiligheid in de pleegzorg. In Engeland lijkt het programma Safer Caring zijn vruchten af te werpen. Er zijn initiatieven ontplooid om dit programma in de Nederlandse pleegzorg in te voeren. Dit literatuuronderzoek werd uitgevoerd om de verschillen en overeenkomsten tussen het Engelse en Nederlandse pleegzorgsysteem in kaart te brengen. Er blijkt sprake te zijn van veel overeenkomsten op dit gebied en ook van een aantal duidelijke verschillen. Het belangrijkste

verschil is dat in Engeland adoptie de voorkeur heeft ten opzichte van langdurige pleegzorg, als het kind niet herenigd kan worden met de ouders, terwijl adoptie in Nederland op een dergelijk moment geen onderwerp is van gesprek. Daarnaast worden de biologische ouders in Engeland nog relatief weinig betrokken bij de pleegzorg. Andere verschillen zijn gevonden op het gebied van de Engelse 'pleegzorg op verwijzing', de ernst van de problemen van pleegkinderen en assessment. Wat deze verschillen betekenen voor de invoering van Safer Caring wordt door middel van suggesties beschreven. Mogelijk kunnen deze suggesties een bijdrage leveren aan een goede aansluiting van het programma Safer Caring op de Nederlandse pleegzorgsituatie en indirect aan de veiligheid van de pleegzorg in Nederland

(Kopie van samenvatting pp. 1)

Visser, I. (2014). *Safer Caring: Een nulmeting van secundaire traumatische stress bij pleegouder* (thesis).

Om de veiligheid in pleegzorg te vergroten wordt het trainingsprogramma 'Safer Caring' bij Jeugdhulp Friesland geïmplementeerd. Het doel van de training is: het creëren van een veilige opvoed- en opgroeiomgeving in het pleeggezin en het voorkómen van secundaire traumatisering. Jeugdhulp Friesland wil na de implementatie weten wat de effecten zijn. Daarom wordt in dit onderzoek een nulmeting van secundaire traumatische stress bij pleegouders gedaan, voordat het programma wordt toegepast in de begeleiding van pleeggezinnen. Via de e-mail zijn alle actieve pleeggezinnen van Jeugdhulp Friesland, waarvan een emailadres bekend was bij de organisatie, gevraagd een vragenlijst in te vullen. Het betrof algemene vragen over de pleegouder, het pleeggezin en het pleegkind, maar ook vragen over de begeleiding vanuit pleegzorg. Daarnaast werd ingegaan op meegemaakte gebeurtenissen van het pleegkind, traumasymptomen bij het pleegkind en secundaire traumatische stress bij de pleegouder zelf. Pleegouders lijken meer last te hebben van de trauma's van pleegkinderen naarmate zij: ouder zijn, de opvoeding van het pleegkind problematischer ervaren, onvoldoende steun van de pleegzorgbegeleider ervaren en geen wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd. Traumasymptomen bij het pleegkind lijken ook een goede voorspeller voor secundaire traumatische stress bij pleegouders te zijn, het aantal meegemaakte gebeurtenissen van het pleegkind niet.

(Kopie van samenvatting pp. 3).

Bronnen

Omgaan met getraumatiseerde kinderen (voorheen: Safer Caring) . Jeugdhulp Friesland. (n.d.). <https://jeugdhulpfriesland.nl/alles-over-pleegzorg/trainingen-en-themas/traumasensitief-opvoeden>

V) Genogram

Naam indiener:

**Naomi van Dam i.s.m.
pleegzorgprofessional van
Jeugdhulp Friesland**

E-mail:

Dam.nvan@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

08-02-2024

Titel van de werkwijze:

Genogram

1. Doelgroep

Volgens de landelijke methodiekhandleiding kan de werkwijze worden ingezet voor ouders, pleegouders en pleegkinderen. De professional die de werkwijze heeft aangedragen geeft aan het ook in te zetten voor haar collega's die vragen hebben bij een specifieke casus. Op deze manier wordt het familiesysteem duidelijker en vergemakkelijkt dit de casusbespreking.

2. Opzet van de werkwijze

Volgens de methodiekhandleiding is het genogram een van de hulpmiddelen om naar een helder perspectief toe te werken. De werkwijze wordt dan ook ingezet tijdens de perspectiefmeting waarbij het perspectief van de plaatsing wordt bepaald. Volgens het *Kwaliteitskader voorbereiding en screening in de pleegzorg* kan het genogram worden ingezet om de inzet van het netwerk van pleegouders te benoemen en bespreken.

In sommige gevallen wordt de werkwijze spontaan ingezet als gespreksmiddel. Dit gebeurt op het moment dat er een vraag speelt bij de client op het gebied van het grotere familiesysteem. In andere gevallen wordt het samen met de voogd gedaan. Dit is vaak het geval al er heel veel vragen zijn over het systeem. In deze gevallen wordt dan regelmatig het dossier gebruikt om een genogram te maken.

3. Inhoud van de werkwijze

De methodiekhandleiding beschrijft de inhoud van de werkwijze als volgt:

"Het genogram wordt bij voorkeur met het hele gezin of met de hele familie getekend. Aan deze stamboom wordt een aantal vaste gegevens toegevoegd: biologische en andere relaties voorzien van relevante data (onder andere geboorte-, trouw-, scheidings- en overlijdensdata), geboortelanden, migraties, verhuizingen en verspreiding van familieleden over de wereld, culturele achtergronden, zeer belangrijke positieve en negatieve familiegebeurtenissen (life events), beroepen en (ernstige) ziektes. Verder worden er in het genogram gegevens opgenomen die op dit moment voor dit gezin van belang zijn, zoals: zijn er in de grotere familie meer kinderen met pleegzorgervaring, spelen soortgelijke problemen elders in de familie, maar ook hoe hebben andere gezinnen binnen de familie hun problemen opgelost? Om de vaak turbulente familiegeschiedenissen te ordenen, maakt de pleegzorgbegeleider bij het tekenen van genogrammen gebruik van vaste symbolen die verwijzen naar specifieke informatie. Deze symbolen spreken voor zich en dat biedt ruimte in de tekening om aanvullende informatie aan deze symbooltaal toe te voegen. Tijdens het invullen van het genogram stelt de pleegzorgbegeleider een aantal vragen."

(Breg et al., 2020, pp. 63)

De vragen die worden gesteld door de pleegzorgbegeleider worden ook genoemd in de methodiekhandleiding. Hieronder is het overzicht hiervan.

Vragen bij invulling genogram

Personen en relaties

- Hoe zou je iedere persoon beschrijven (kenmerken/eigenschappen)?
- Hoe zou je de onderlinge relaties tussen personen beschrijven (bijvoorbeeld hecht, afstandelijk, vijandig, steunend, verbroken contacten)?

Rollen

- Welke rol had/heeft ieder (bijvoorbeeld dominant/meegaand, afstandelijk/zorgend)?
- Wat was en is je eigen positie in het gezin van herkomst?
- In wie heb je het meest vertrouwen?
- Bij wie kun je terecht als je verdrietig bent? Iets te vieren hebt? Voor praktische/emotionele steun?

Sfeer

- Hoe werd omgegaan met conflicten?
- Hoe werd omgegaan met zorg voor elkaar?
- Hoe verliep communicatie?
- Hoe wordt omgegaan met verschillende emoties (woede, angst, verdriet, schuld, schaamte)?
- Was sprake van een hecht gezin of meer los zand?

Kinderen

- Hoe ging de familie met kinderen om? Hoe dacht de familie over kinderen?
- Lag de nadruk op zelfstandigheid of werden kinderen beschermd opgevoed?
- Was de opvoeding vrij of streng? (Hoe grenzen aangeven? Straffen?)
- Waarin verschilt de behandeling van jongens met die van meisjes? Zijn er verschillende regels voor jongens en meisjes?
- Wat vind je waardevol en zou je willen overnemen in je eigen gezin?
- Wat wil je graag anders doen? Lukt dat ook?
- Wat is de belangrijkste boodschap die je hebt meegekregen?
- Wil jij die waarden/boodschap ook overdragen op je kinderen of juist niet?
- Wat werd gewaardeerd en wat werd verboden?

Gezagsstructuur

- Hiërarchie in het gezin van herkomst: wie had het voor het zeggen op welke gebieden?
- In hoeverre ben je nu vrij om je eigen keuzes te maken?
- Mag je van normen/codes afwijken of verlies je daarmee de steun en goedkeuring van je familie?
- Hoe belangrijk is goedkeuring van je familie voor je? Kun je je permitteren die te verliezen?
- Zijn er verschuivingen geweest in de loop van de tijd?
- Zijn er anderen geweest die van de codes zijn afgeweken? Hebben zij contact en respect behouden? Hoe hebben zij dat gedaan?

Kracht- en hulpbronnen

- Wat maakt jullie gezin bijzonder?
- Wat zijn goede herinneringen aan het gezin van herkomst? Op welke momenten voelde je je verbonden en ervoer je onderlinge betrokkenheid en steun?
- Hebben jullie bepaalde tradities?
- Hoe belangrijk is geloof voor de verschillende familieleden?
- Wie zijn helden voor de verschillende familieleden?
- Zijn er ingrijpende gebeurtenissen of moeilijke momenten geweest in de familie?
- Hoe ging ieder daarmee om?
- Wat is de kracht van jullie familie in het omgaan met problemen?

Problemen in de familie

- Is er sprake geweest van ziekte (ook psychisch), geweld, middelengebruik, contact met politie?
- Kan hier openlijk over worden gepraat of is dat taboe?
- Hoe worden problemen benoemd (lichamelijk/psychisch/bovennatuurlijk)?
- Welk soort problemen zijn wel/niet bespreekbaar?
- Hoe worden deze problemen opgelost?
- Hoe wordt er gedacht over hulpverlening?

Geweld/relatieproblematiek

- Wat is je eigen persoonlijke geschiedenis met conflicten in relaties/geweld? (Wat heb je meegemaakt?)
- Hoe speelt dit onderwerp in de familiegeschiedenis?
- Welke boodschappen heb je meegekregen over conflicten?
- Wie weet van de problemen in je relatie en het geweld?
- Wie had dezelfde soort problemen?
- Welke oplossingen heeft hij gevonden? Hoe is hij ermee omgegaan?
- Wat zou de gezagsdrager/iemand die je wijs vindt doen of jou adviseren?

Als er sprake is van migratie (ook in vorige generatie):

- Wie is gemigreerd/geremigreerd, wanneer, wat was de reden?
- Wie woont in land van herkomst, wie woont hier?
- Welke elementen uit je cultuur wil je in ere houden? Welke niet?
- Wat is de invloed van migratie op de gezinsverhoudingen en besluitvorming binnen de familie?
- Hoe zou jij met de problemen zijn omgegaan als je nog in je land van herkomst had gewoond?
- Wie zou dan geholpen of ingegrepen hebben?

(Breg et al., 2020, pp. 64-65)

4. Aanleiding tot de werkwijze

Volgens het kwaliteitskader voorbereiding en screening in de pleegzorg kan “de inzet van het sociale netwerk van pleegouders” kansen bieden “om hen te ondersteunen, om sociale isolatie tegen te gaan en eventueel ook om ongewenste ontwikkelingen te signaleren. Het is daarom belangrijk om, indien mogelijk, de inzet van het netwerk al in het voorbereidings- en screeningstraject te benoemen en bespreken. Behulpzaam daarbij is bijvoorbeeld het samen met pleegouders maken van een genogram of ecogram, waarmee het netwerk van pleegouders in beeld kan worden gebracht, om van daaruit te bekijken wie de steunbronnen kunnen zijn van pleegouders”.

(Jeugdzorg Nederland, 2021, pp. 7)

Het genogram wordt volgens de methodiekhandleiding gebruikt voor het creëren van een helder perspectief. De vragen die worden gekoppeld aan het invullen van het genogram besteden ook aandacht aan kracht- en hulpbronnen van het gezin, kortom hun zingevingbronnen en behoeften. Hierin gaat het over wat belangrijk is voor het gehele gezin (Breg et al., 2020, pp. 64). Dit kan zowel ondersteunen bij het creëren van begripelijkheid voor de pleegjongeren, als bij het besteden van aandacht aan zingeving binnen het pleeggezin.

Naast het willen creëren van een helder perspectief is de aanleiding voor het inzetten van de werkwijze vaak een vraag vanuit de pleegkinderen of pleegouders. Het gaat vaak over vragen over onduidelijkheid binnen het systeem. Deze vragen hebben te maken met het zichzelf leren begrijpen van de pleegkinderen. Vragen als: Waar en bij wie hoor ik bij? Waar zit ik in het grotere geheel. En wie van de mensen bij wie ik hoor zie ik en waarom zie ik anderen niet? Wie ben ik?

Ook wanneer de kind de neiging heeft om taken over te nemen van ouders wordt het genogram ingezet. Op deze manier kan dan worden duidelijk gemaakt wie voor wie moet zorgen.

5. Doel van de werkwijze

De werkwijze is bedoeld om een grafische afbeelding te maken van "grotere familiesysteem van de ouders of pleegouder en de kinderen, zoals dat zich door de jaren heen gevormd heeft." Het doel is om hiermee het inzicht te verschaffen met betrekking tot de "verschillende familieverbanden en patronen door de generaties heen, maar ook op mogelijkheden voor netwerkondersteuning en (...) op stressoren vanuit het familiesysteem".

(Breg et al., 2020, pp. 63)

De medewerker van het JHF verwoordde het doel als het in kaart brengen van hoe het systeem in elkaar zit. Dit bestaat uit de volgende subdoelen:

- Antwoorden op de vraag 'waar hoor ik bij?' duidelijker krijgen.
- Duidelijkheid creëren over wie er bij het systeem hoort.
- Beantwoorden van vragen over het systeem van de (pleeg-)ouders en kinderen.
- Kijken wie er in het systeem betrokken kan zijn als ouders die bijvoorbeeld niet kunnen.
- Gesprekken voeren over relaties die slecht of goed zijn, kijken hoe het met het contact zit.
- Casus duidelijk krijgen voordat deze wordt besproken.
- Gesprekken starten over identiteit.

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

Er zijn verschillende aanleidingen voor de inzet van de werkwijze. Vanuit de methodiekhandleiding is deze met name gericht op het creëren van een duidelijk perspectief. In dat geval geeft het genogram inzicht in het grotere familiesysteem en krijgt de professional meer inzicht in patronen en stressoren die kunnen helpen bij het vormen van een perspectief.

Een andere aanleiding zijn vragen over het familiesysteem vanuit kinderen of (pleeg-)ouders. Het genogram creëert letterlijk een overzicht van dit systeem en zorgt voor verduidelijking. Ook ondersteunt het bij vragen over identiteit bij kinderen. Het genogram geeft inzicht in de achtergrond van het kind en kan ondersteunen bij het starten van een gesprek over identiteit.

7. Uitvoering van de werkwijze

Er is geen interne handleiding aanwezig, wel staat de werkwijze beschreven in de landelijke methodiekhandleiding. De professionals die zich bezighouden met perspectiefadviesing gebruiken het boek "Kiezen voor Kinderen" hierin wordt het genogram genoemd als werkwijze. Ook wordt het genogram meegenomen in de training voor professionals over de perspectiefadviesing.

Verder zijn er praktisch schrijf/teken materialen nodig om het genogram vorm te geven.

8. Randvoorwaarden werkwijze

Randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn dat deze wordt meegenomen in het werkproces. Het is van belang dat het voor gedragswetenschappers vanzelfsprekend is om de werkwijze in te zetten. Daarnaast is het van belang dat pleegzorgprofessionals op de hoogte te zijn van de werkwijze en wanneer ze deze kunnen inzetten zodat dit structureel gebeurt.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Er zijn geen specifieke vaardigheden nodig voor deze werkwijze. Wat wel helpend zou zijn, is dat mensen op de hoogte zijn van hoe een genogram het beste kan worden vormgegeven. Een deel van de medewerkers heeft hiervoor een training gehad.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

De kwaliteit van de uitvoering wordt bewaakt door het trainen van pleegzorgprofessionals. Daarnaast zijn er werkplaatsen aangeboden waarin de werkwijze werd behandeld.

De inzet van het genogram wordt niet altijd geregistreerd. Echter, wanneer de werkwijze uitgebreid wordt ingezet omdat er veel vragen zijn en het dossier ook wordt ingekeken ten behoeve van het genogram, wordt dit wel gerapporteerd.

11. Kosten werkwijze

Kosten van deze werkwijze zijn nihil omdat de werkwijze ingezet kan worden tijdens begeleidingsuren.

12. Implementatieplan werkwijze

Er is geen implementatieplan aanwezig voor deze werkwijze. Het wordt wel meegenomen in de training van de pleegzorgmethodiek. Daarnaast is het een vast onderdeel van het perspectiefonderzoek en wordt het structureel meegenomen in de training voor perspectiefadvisering.

Als onderdeel van perspectiefonderzoek en als onderdeel van de pleegzorgmethodiek training. Maar niet al losse werkwijze.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

De doelgroep van deze werkwijze is niet betrokken bij de ontwikkeling ervan.

14. Onderzoek

Er is intern geen onderzoek gedaan naar de inzet van het genogram binnen de pleegzorg.

Bronnen

Breg, A., Albrecht, G., De Baat, M., De Lange, M., Daamen, W., Abrahamse, S., & Van Bommel, R. (2020). *Pleegzorg begeleiden is een vak! De landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam binnen de pleegzorg*. PI Research/NJ

Jeugdzorg Nederland (2021). *Kwaliteitskader voorbereiding en screening in de pleegzorg*. <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2021/07/Kwaliteitskader-voorbereiding-en-screening-in-de-pleegzorg-2021.pdf>

VI) Behoeften Tool

Naam indiener:

**Naomi van Dam i.s.m.
pleegzorgprofessional van
Jeugdhulp Friesland**

E-mail:

Dam.nvan@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

08-02-2024

Titel van de werkwijze:

Behoeften Tool

1. Doelgroep

De doelgroep van deze werkwijze zijn kinderen en jongeren die in een pleeggezin of gezinshuis wonen.

2. Opzet van de werkwijze

De handleiding noemt de volgende kenmerken van de opzet van de werkwijze:

- Eén-op-één met het kind.
- Maatwerk wie de tool inzet: vaak pleegzorgbegeleider of andere (liefst neutrale) hulpverlener, maar ook pleegouder(s) en gezinshuisouder(s) kunnen dit doen.
- Trek 1 à 1,5 uur uit voor het inzetten van de tool.

Stappen van het spel:

- Kaarten kiezen
- Instructies aan het kind
- Gesprek over de sortering
- Afsluiting

(Steenbakkers et al., 2019, pp.2)

3. Inhoud van de werkwijze

De inhoud van deze werkwijze staat als volgt beschreven in de handleiding:

“Er staan verschillende behoeften op de kaartjes, variërend van de behoefte aan veiligheid tot de behoefte aan zelfontplooiing. De behoeften hebben betrekking op het kind, het pleeggezin/gezinshuis, de ouder(s) en andere belangrijke personen. Het doel is dat kinderen deze kaartjes lezen en bepalen hoe belangrijk zij elke behoefte vinden. Eerst lezen kinderen de kaartjes en leggen ze deze op drie stapels rechts onderin: heel belangrijk (groen), een beetje belangrijk (geel) en onbelangrijk (rood). Vervolgens leggen ze de kaartjes die zij het meest belangrijk vinden rechts op het spelbord en de kaartjes die zij het meest onbelangrijk vinden komen links. Hierbij wegen ze dus de verschillende behoeften tegen elkaar af en maken zij een soort rangorde. Er is daarnaast een blanco kaartje waarop kinderen een behoefte kunnen aanvullen die niet op de kaartjes staat (gebruik hiervoor de stift, deze is uitwisbaar op het gelamineerde kaartje). Nadat kinderen de kaartjes hebben neergelegd, kunt u vragen stellen over de behoeften die zij het meest belangrijk en meest onbelangrijk vinden en nagaan hoe zij vinden dat er op dit moment aan hun behoeften tegemoetgekomen wordt. Zowel de sortering van de kaartjes als het gesprek hierover geeft u inzicht in de behoeften zoals kinderen die zelf beleven.”

(Steenbakkers et al., 2019, pp.4)

4. Aanleiding tot de werkwijze

De aanleiding vanuit de RUG om een behoeften tool te ontwikkelen was om kinderen in pleeggezinnen en gezinshuizen goed te kunnen ondersteunen in "hun ontwikkeling en in het verwerken van trauma's". Volgens de RUG is het belangrijk om kinderen in hun behoefte tegemoet te komen om ze hierbij te kunnen ondersteunen. Op basis van onderzoek naar de behoeften van jongeren in de pleegzorg is de Behoeften Tool ontwikkeld.

(RUG, 2019)

5. Doel van de werkwijze

Het primaire doel van deze werkwijze wordt als volgt door de handleiding verwoord:

"De Behoeften Tool heeft als primair doel u meer inzicht te geven in de psychosociale behoeften zoals kinderen die zelf beleven. Het is een hulpmiddel om op een toegankelijke manier met kinderen een gesprek aan te gaan over hun behoeften. Het is geen meetinstrument waarmee een objectieve waarheid wordt gevonden, maar geeft een kijk op de belevingswereld van kinderen".

(Steenbakkers et al., 2019, pp.6)

Vervolgens heeft de handleiding het ook over secundaire doelen van de tool:

- Volgen van de behoeften van het kind door de tijd heen
- Informatie krijgen over hoe het kind tegemoet wordt gekomen in de behoeften,
- Informatie verkrijgen over wat de behoeften van het kind waren tijdens andere periodes
- Het bespreken van het loyaliteitsprobleem door het vergelijken van de behoeften van het kind met de behoeften van de omgeving.
- Vergelijken van het kind met de omgeving met betrekking tot behoeften.

(Steenbakkers et al., 2019, pp. 25-27)

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

De aanleiding van de werkwijze is het willen bieden van goede ondersteuning van pleegkinderen in hun ontwikkeling en verwerken van trauma's. Hiervoor is volgens onderzoek nodig dat er goed wordt geluisterd naar de behoeften van het kind. De werkwijze is gemaakt om deze behoeften te achterhalen bij het kind. Op deze manier krijgt de professionals (en pleegouders) de behoeften van het kind goed in beeld, waardoor er gepaste actie kan worden ondernomen in de ondersteuning van het kind.

7. Uitvoering van de werkwijze

De handleiding van deze werkwijze is online beschikbaar op de website van de Rijksuniversiteit Groningen, evenals de inhoud van de speldoos die nodig is: <https://www.rug.nl/gmw/pedagogical-and-educational-sciences/research/pleegzorg/behoeften-tool-voor-pleegzorg>

Benodigdheden:

- Doos met 54 behoeftenkaartjes, 1 blanco kaartje, spelbord en instructieblad.
- Kopie van de sorteerfiguur en spiekbriefje.
- Pen, papier en stift

De doos is aanwezig bij elk pleegzorgteam van JHF. Ook hebben de meeste pleegzorgwerkers een training gehad in het gebruik van de werkwijze.

8. Randvoorwaarden werkwijze

De randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn volgens de medewerker die deze werkwijze inbracht:

- Ruimte en tijd, aangezien de voorbereiding veel tijd kost en de gesprekken ook tijd kosten. Dit kan eventueel wel binnen werktijd, maar dan moet de caseload dit wel toelaten.
- Op dit moment lijkt de implementatie niet goed te gaan binnen JHF. Om dit wel succesvol te laten zijn er specialisten nodig die de tool inzetten wanneer dit nodig is.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Er zijn geen speciale vaardigheden nodig voor het uitvoeren van de werkwijze. Wel moeten de professionals op de hoogte zijn van de tool en wanneer ze deze het beste kunnen inzetten. Daarnaast is het helpend als de professional goed kan luisteren en in staat is met name open vragen te stellen. Dit zijn echter vaardigheden die onderdeel zijn van het werk van de professional.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

De kwaliteitsbewaking rondom deze werkwijze wordt niet actief vormgegeven binnen het JHF. Het inzetten van de werkwijze wordt opgenomen in de rapportage. Daarnaast worden er onderdelen meegenomen in het pleegouderbegeleidingsplan. Daarnaast worden de resultaten en de acties die er uit voort kwamen in de jaarlijkse evaluatiebrief van het pleegkind opgenomen.

11. Kosten werkwijze

De kosten van deze werkwijze zijn nihil. Het spel is gratis opgestuurd vanuit de RUG. Daarnaast kan het gebruik van het spel binnen werktijd.

12. Implementatieplan werkwijze

Het implementatieplan van deze werkwijze is niet aanwezig binnen de organisatie. Wel zijn er afspraken gemaakt om alle professionals binnen JHF te trainen. Daarnaast wordt het meegenomen in de basistraining voor nieuwe medewerkers en stagiaires binnen pleegzorg. Ook hebben de methodiekcoaches de taak om deze middelen onder de aandacht te blijven brengen.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

De doelgroep van deze werkwijze is betrokken bij het ontwikkelen van de werkwijze. Zowel kinderen als pleegouders en professionals hebben feedback gegeven op de werkwijze tijdens het vormgeven ervan.

(RUG, 2019)

14. Onderzoek

Er is geen onderzoek gedaan naar de inzet van de werkwijze zelf. Wel is er onderzoek voorafgegaan het vormgeven van de Behoeften Tool. De resultaten hiervan zijn verwerkt in de Tool. Hieronder staan de publicaties die de resultaten van het onderzoek behandelen.

Steenbakkers, A., van der Steen, S., & Grietens, H. (2018). [The needs of foster children and how to satisfy them: A systematic review of the literature](#). *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21 (1), 1-12.

Steenbakkers, A., Ellingsen, I.T., van der Steen, S., & Grietens, H. (2018). [Psychosocial needs of foster children and the impact of sexual abuse](#). *Journal of Child and Family Studies*, 27(4), 1324-1336.

Steenbakkers, A., Ellingsen, I.T., van der Steen, S., & Grietens, H. (2018). [Do foster parents and care workers recognize the needs of youth in family foster care with a history of sexual abuse?](#) *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(8), 811-831.

Steenbakkers, A., van der Steen, S., & Grietens, H. (2016). 'To talk or not to talk?': Foster youth's experiences of sharing stories about their past and being in foster care. *Children and Youth Services Review*, 71, 2-9.

Grietens, H., Steenbakkers, A., & Wubs, D. (2015). Over de betekenis van verhalend onderzoek in de orthopedagogiek. In Grietens, H., Haakma, I., Huyghen, A.M.N., Janssen, H.J.M., Knot-Dickscheit, J. & Post, W.J. (Red.). *Orthopedagogiek maakt verschil! Profiel en toekomst van een discipline in beweging* (pp. 289-298). Leuven: Acco.

The foster parent magazine Mobiel published an interview with Hans Grietens, Anne Steenbakkers (Project-BOP) and Dorijn Wubs (Project Iris) in February 2015: *Iris en BOP: Over de gevolgen van seksueel misbruik*.

Bronnen

Steenbakkers, A.T., Steen, van der S., Grietens, H. (2019.). *Behoeften Tool Handleiding*. Rijksuniversiteit Groningen.

Behoeften Tool voor Pleegzorg. Rijksuniversiteit Groningen. (2019, September 23). <https://www.rug.nl/gmw/pedagogical-and-educational-sciences/research/pleegzorg/behoeften-tool-voor-pleegzorg>

VII) Ondersteuning door geestelijk verzorger

Naam indiener:

Tjeerd van der Meer

E-mail:

Meer.tcvander@jeugdhulpfriesland.nl

Datum:

19 december 2023

Titel van de werkwijze:

Ondersteuning door geestelijk verzorger

1. Doelgroep

De doelgroep van deze praktijk zijn pleegouders, pleegkinderen en biologische ouders met zingeving- en levensvragen die hulp ontvangen van Jeugdhulp Friesland. Over het algemeen gaat het om traditionele gezinnen (niet alleen maar), die voor 60% religieus zijn geïnspireerd om pleegkinderen in huis te nemen. Het kan gaan om crisis opvang (het kind blijft maximaal 4 weken), weekend/vakantie opvang (minstens 1 keer in de maand is het kind een weekend bij deze pleegouders) en langdurige opvang, waar het kind langere tijd woont.

Zingeving- en levensvragen die voorkomen:

- Bij pleegouders:
  - Hoe houd ik dit vol?
  - Hoe ga ik om met de ander culturele of religieuze achtergrond van de biologische ouders?
  - Wat doe ik wanneer mijn pleegkind mijn kijk op het leven niet accepteert?
  - (Bij afgebroken plaatsingen): Wat heb ik fout gedaan? Is het mijn schuld? Wat geeft nu nog zin aan mijn leven?
- Bij biologische ouders:
  - Waarom overkomt mij dit?
  - Wie is te vertrouwen?
  - Bij wie kan ik terecht?
  - Wat is nu nog de zin van mijn leven?
- Bij pleegkinderen:
  - Bij wie hoor ik?
  - Wie ben ik eigenlijk?
  - Wie houdt er van mij?
  - Waarom overkomt dit mij?
  - Ik wil niet meer leven.

2. Opzet van de werkwijze

De hierboven gestelde vragen vormen voor pleegzorgwerkers aanleiding om ze nader te beluisteren en wanneer zij zelf niet in staat zijn of te weinig tijd hebben om deze goed te bespreken wordt de hulp van de geestelijk verzorger in geroepen. Die besteedt gemiddeld één tot vijf gesprekken bij (pleeg)ouders en trekt gemiddeld een maand of vier op met een pleegjongere (ongeveer een gesprek per twee weken). Gedurende die gesprekken worden de zingeving- en levensvragen besproken en gezocht naar hoop, moed en vertrouwen.

3. Inhoud van de werkwijze

De inhoud van deze gesprekken zijn enorm variabel. Er is onderscheidt te maken naar de zingeving- en levensvragen die vooral besproken moeten worden en die waarbij een keuze gemaakt moet worden en een meer ethische component hebben. Bij die laatste vragen worden niet alleen pleegouders betrokken, maar ook bijvoorbeeld de biologische ouders, de pleegzorgwerker en het pleegkind waar het om gaat (wanneer dat relevant is). Vaak wordt dan gewerkt met de methode van de morele jamsessie.

Bij zingeving- en levensvragen die vooral besproken, of beter gezegd: beluisterd, moeten worden is wordt geen vooropgezette methodiek gebruikt, maar wordt naast het actief luisteren ook een beroep gedaan op de hermeneutische competentie van de geestelijk verzorger: wat valt er in dit verhaal te vinden dat van

belang is, dat echt van waarde is voor de persoon in kwestie? In dat zoekproces worden (pleeg)ouder, pleegkind en geestelijk verzorger partners in het vinden van zin, kracht, moed, hoop, vertrouwen en dergelijke waarden.

4. Aanleiding tot de werkwijze

De aanleiding is over het algemeen een heftige gebeurtenis (zoals een afgebroken plaatsing), een langduriger proces van volhouden bij de pleegouder, expliciet geuite vragen of een 'niet-pluis-gevoel' bij de pleegzorg medewerker. Die laatste is ook degene die de geestelijk verzorger inschakelt.

5. Doel van de werkwijze

Het doel van deze werkwijze is dat de (pleeg)ouder of het pleegkind opnieuw zin, kracht, moed, hoop, vertrouwen en dergelijke waarden vindt in de situatie waarin hij/zij/hen verkeert. Er is dus geen oplossing van een situatie, maar een versterking van de persoon die daarmee wordt geconfronteerd.

Bij ethische dilemma's is het doel een goeddoordachte keuze te kunnen maken. Waarbij naar alle opties is gekeken en dan de beste of minst slechte optie in beeld komt en waarbij de neveneffecten van een dergelijke keuze ook worden besproken en begeleid van 'maatregelen'.

6. Samenhang aanleiding, inhoud en doel van de werkwijze

De samenhang tussen het verlies aan zin, ingewikkelde levensvragen, een hermeneutische competentie waarbij geestelijk verzorger en de (pleeg)ouder en/of het pleegkind een partner is in het zoeken naar zin, kracht, moed, etc. Maakt dat met het zoekproces ook de bekrachtiging van de persoon in de heftige gebeurtenis of moeilijke situatie plaatsvindt. Het lost de gebeurtenis of situatie niet op, maar bekrachtigt wel de persoon.

Bij ethische dilemma's is de begeleiding van een buiten de situatie staande figuur een belangrijke voorwaarde om alle kanten te kunnen belichten.

7. Uitvoering van de werkwijze

De materialen die beschikbaar zijn:

- Box voor morele jamsessies (een offline doosje te bestellen op: <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/webshop/bestel-jammen> en een online tool: <https://jammen.jeugdhulpfriesland.nl/login.php>)
- Handleiding en training voor omgaan met rouw bij afgebroken plaatsingen
- Training: 'Aandacht voor levensvragen'

8. Randvoorwaarden werkwijze

Randvoorwaarden voor deze werkwijze zijn dat er een geestelijk verzorger beschikbaar is, dat pleegzorgmedewerkers de zingeving- en levensvragen van (pleeg)ouders en pleegkinderen herkennen en dat er tijd en ruimte voor wordt gemaakt.

9. Vaardigheden uitvoerders werkwijze

Vaardigheden voor het herkennen en een eerste gesprek voeren over zingeving- en levensvragen (erkennen en verkennen) bij pleegzorgwerkers kan worden versterkt met de training 'Aandacht voor levensvragen'.

10. Kwaliteitsbewaking uitvoering werkwijze

Aan de kwaliteitsbewaking valt nog veel aan te verbeteren. Er zijn op dit moment geen formele manieren waarop dit wordt vormgegeven binnen JHF.

11. Kosten werkwijze

Kosten van deze werkwijze zijn:

- Training van pleegzorgmedewerkers 'Aandacht voor levensvragen'
- Training van pleegzorgmedewerkers in module rouw bij afgebroken plaatsing
- Uren geestelijke verzorging

12. Implementatieplan werkwijze

Er is geen specifiek implementatieplan voor deze werkwijze.

13. Betrokkenheid van de doelgroep bij de ontwikkeling van de werkwijze

De doelgroep was niet betrokken bij het ontwikkelen van de werkwijze.

14. Onderzoek

Geen onderzoek gedaan naar deze werkwijze binnen de pleegzorg. Uiteraard is er veel onderzoek gedaan naar het werk van de geestelijk verzorger binnen andere contexten.

Bijlage IV Relevante sleutelorganisaties in dit veld

- Pleegzorginstellingen
- Jeugdbescherming
- Gemeenten; vereniging Nederlandse gemeenten
<https://vng.nl>
- Kinderrechter
- Pleegzorg Nederland
www.pleegzorg.nl
- Jeugdzorg Nederland
www.jeugdzorgnederland.nl
- Nederlandse verenigingen voor pleeggezinnen NVP
www.denvp.nl
- Beroepsverenigingen van professionals in sociaal werk BPSW
www.bpsw.nl
- Movisie
www.movisie.nl
- Nederlands Jeugdinstituut
www.nji.nl
- ZonMW
www.zonmw.nl
- Opleidingsinstituten